

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ –
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΘΕΣΕΙΣ-ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ-ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΟΥ
ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ»**

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΡΟΔΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2018

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ –ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕ ΧΡΗΣΗ
ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΑΜ:413/2016001

**«ΘΕΣΕΙΣ-ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ-ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ ΓΙΑ
ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ»**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ΚΑΡΑΜΟΥΖΗΣ- ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ**

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

**ΚΑΤΣΑΔΩΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ-ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ**

**ΦΩΚΙΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ-ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ**

ΡΟΔΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2018

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*Θέσεις-συνθέσεις-αντιθέσεις στον χώρο του διαδικτύου
για το νέο πρόγραμμα σπουδών στη Θρησκευτική Αγωγή*

*

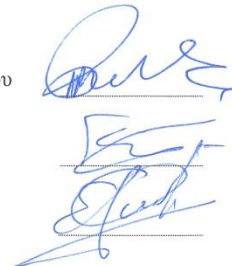
*Positions, compositions and contrasts in the internet sphere
about the new curriculum in religious education*

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

Επιβλέπων: Καραμούζης Πολύκαρπος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παν. Αιγαίου

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή στις 14/06/2018

1. Καραμούζης Πολύκαρπος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παν. Αιγαίου
2. Κατσαδώρος Γεώργιος, Επίκουρος Καθηγητής Παν. Αιγαίου
3. Φωκίδης Εμμανουήλ, Επίκουρος Καθηγητής Παν. Αιγαίου

ΡΟΔΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2018

Δηλώνω υπεύθυνα ότι είμαι συγγραφέας αυτής της πρωτότυπης μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, ότι έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες και ότι αυτή η εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για το συγκεκριμένο Π.Μ.Σ.

Αποστολίδου Αικατερίνη

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Επιστήμες της Αγωγής-Εκπαίδευση με Χρήση των Νέων Τεχνολογιών» του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης, της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω ορισμένους από τους ανθρώπους που γνώρισα, συνεργάστηκα μαζί τους και έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην εκπόνησή της.

Πρώτο από όλους, θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής εργασίας, καθηγητή κ. Πολύκαρπο Καραμούζη για την πολύτιμη καθοδήγηση του, τις παραγωγικές υποδείξεις του, το πολύ καλό κλίμα συνεργασίας που διαμόρφωσε, και την εμπιστοσύνη και εκτίμηση που μου έδειξε, συμβάλλοντας έτσι τα μέγιστα στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Τις ευχαριστίες μου εκφράζω επίσης και στους καθηγητές κ. Κατσαδώρα Γεώργιο και κ. Φωκίδη Εμμανουήλ που δέχτηκαν να είναι μέλη της επιτροπής αξιολόγησης της μεταπτυχιακής εργασίας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους ανθρώπους στο οικογενειακό και φιλικό μου περιβάλλον, που με τον ιδιαίτερο τρόπο του ο καθένας στάθηκε σημαντικός αρωγός στην προσπάθειά μου και με υποστήριξε σε κάθε φάση της πορείας μου.

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
1.1 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΘΕΜΑΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	9
1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	12
1.3 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	16
2.1 ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ.....	16
2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	16
2.3 Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ.....	21
2.4 Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ-ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	23
2.5 ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΡΑΤΟΥΣ- ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ.....	27
2.6 Η ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	31
3.1 ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΑΠΟ ΤΟ 2011 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ.....	31
3.2 ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ.....	31
3.3 ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΚΡΙΤΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ.....	33
3.4 ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ	34
3.5 ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ	38
Β΄ ΜΕΡΟΣ ΕΡΕΥΝΑ	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Η ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ.....	42
4.1 ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	42
4.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	43
4.3 ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ.....	43
4.4 ΕΡΓΑΛΕΙΑ	51
4.5 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	52

4.6 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	71
5.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ.....	71
5.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ.....	72
5.3 ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ-ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ	76
ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ.....	78
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	85
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	89

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 4.6.1 Απόψεις σχετικά με τη μορφωτική αξία του Μαθήματος των
Θρησκευτικών και την αναγκαιότητα διδασκαλίας του.....55

Πίνακας 4.6.2 Απόψεις περί της υποχρεωτικότητας του Μαθήματος των
Θρησκευτικών και της δυνατότητας χορήγησης απαλλαγής από αυτό.....60

Πίνακας 4.6.3 Προβληματισμοί που κυριαρχούν συνηθέστερα στις συζητήσεις των
εκκλησιαστικών, των επιστημονικών, των πολιτειακών κύκλων και ανθρώπων που
εκφράζουν την «κοινή γνώμη», σχετικά με το Μάθημα των Θρησκευτικών.....63

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 4.6.1 Θέσεις σχετικά με τον χαρακτήρα του ΜτΘ ως ομολογιακό-
κατηχητικό, όπως ίσχυε παλιότερα.....65

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΠΣ:	Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών
Βλ.	Βλέπε
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΙΣΙ	Ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας
κ.ά.	και άλλα
ΜτΘ	Μάθημα των Θρησκευτικών
ΠΣ	Πρόγραμμα Σπουδών
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
υπ' αριθ.	υπ' αριθμόν

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία στοχεύει στην ανάδειξη των απόψεων και των θεματικών ενοτήτων που αναπτύχθηκαν σχετικά με την εκπόνηση των νέων Προγραμμάτων Σπουδών για το Μάθημα των Θρησκευτικών στον χώρο του διαδικτύου. Η χρήση του διαδικτύου ως μέσο πληροφόρησης, είναι πλέον ευρέως διαδεδομένη στις μέρες μας. Αυτός ήταν και ο λόγος που η εν λόγω εργασία, επικεντρώνεται κυρίως στην έρευνα των αναρτήσεων που υπάρχουν στον χώρο του διαδικτύου, σχετικά με το υπό εξέταση ζήτημα.

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στους λόγους που προκάλεσαν το ενδιαφέρον για την ενασχόληση με την εν λόγω εργασία και τα πλαίσια γύρω από τα οποία κινήθηκε η έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται μια γενική αναφορά στην πολυπολιτισμική ταυτότητα που έχουν αποκτήσει πια τα περισσότερα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας μέσα σε αυτά και ο ρόλος των Θρησκευτικών μέσα στο πλαίσιο αυτό.

Η έρευνα στόχευσε περισσότερο σε διαδικτυακές πηγές, καθώς αυτό αποτελεί και το κύριο θέμα μελέτης, αξιοποιώντας ωστόσο και πληροφορίες διαφόρων άλλων συγγραμμάτων.

Το θεωρητικό μέρος της εργασίας ξεκινά από μια ιστορική αναδρομή του ΜτΘ, ασχολείται στη συνέχεια με τον χαρακτήρα του μαθήματος σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση και κλείνει με την αναφορά στις κοινωνικοπολιτικές αλλαγές στον Ελλαδικό χώρο, που οδήγησαν στη δημιουργία των νέων Προγραμμάτων Σπουδών.

Στη συνέχεια, στο ερευνητικό μέρος της εργασίας, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την εκπόνηση έρευνας που έγινε με σκοπό τη μελέτη του διαλόγου για το ΜτΘ στο χώρο του διαδικτύου.

Λέξεις- κλειδιά: Εκπαίδευση, Προγράμματα Σπουδών, Μέθοδοι Διδασκαλίας, Θρησκευτικά, Χαρακτήρας του Μαθήματος

Abstract

This thesis aims to highlight the views and thematic modules developed in the creation of the new course of study for Religious Education on the Internet. The use of the internet as a mean of information is now widespread. This was the reason why this work focuses mainly on the research of web posts, that are concerned of the subject under consideration.

In the introductory chapter, a reference is made to the reasons that have prompted interest in dealing with the work in question and the context in which the research was initiated. More specifically, a general reference is made to the multicultural identity that most European Union Member States have already acquired, including Greece within them, and the role of Religions within that framework.

Research was more targeted at online sources, as this is also the focus of the study, but information from various other works was also used.

The theoretical part of the thesis starts with a historical retrospective of the Religious education, then deals with the character of the course throughout the European Union and ends with the reference to the socio-political changes in Greece which led to the creation of the new course of study.

Follows the research part of the paper, in which are presented the results obtained from the research that were carried out, from the study of the dialogue on the Internet.

Keywords: Education, Study Programs, Teaching Methods, Religious Course, Character of the Course

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΘΕΜΑΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο ρόλος της παιδείας στην κοινωνικοπολιτική και οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, είναι ένας από τους σπουδαιότερους αν όχι ο σπουδαιότερος όλων. Η διαμόρφωση μιας κοινωνίας αξιών- ιδεών και ήθους βασισμένη κατά κύριο λόγο στην παιδεία, είναι και ήταν πάντα αναγκαία, προκειμένου να διασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία των κρατών καθώς και η ομαλή συνύπαρξη των κοινωνικών ομάδων του, με απώτερο στόχο τη διασφάλιση της αρμονικής συμβίωσης μεταξύ των ατόμων. Μέσα από τη γνωστή φράση του Αριστοτέλη *«αυτοί που μελέτησαν προσεκτικά τον τρόπο διακυβέρνησης των ανθρώπων, πρέπει να έχουν πεισθεί πως η τύχη των εθνών εξαρτάται από την εκπαίδευση των νέων»*, γίνεται ευκόλως αντιληπτό πως, η ταυτότητα ενός έθνους εξαρτάται στο μεγαλύτερο μέρος της από την παιδεία του και συνεπώς από το εκπαιδευτικό σύστημα, στα πλαίσια του οποίου καλούνται να μορφωθούν οι πολίτες του.

Ζώντας πλέον σε μία κοινωνία όπου το κύριο χαρακτηριστικό της είναι ο πολιτισμικός πλουραλισμός της, η αναγκαιότητα διαμόρφωσης ενός εκπαιδευτικού συστήματος ικανού να αντιμετωπίσει τις αναπόφευκτα συχνές διαφορές απόψεων αλλά και τις όποιες κρίσεις αξιών τυχόν προκύψουν, είναι αδιαμφισβήτητα επιτακτική.

Στο πλαίσιο αυτό λοιπόν, της συνεχούς αλλαγής των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών σε όλον σχεδόν τον δυτικό κόσμο, κλήθηκε και η χώρα μας να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες και τα προβλήματα που προέκυψαν ως απόρροια της παγκοσμιοποίησης καθώς και της μετανάστευσης, η οποία πια αυξάνεται με εκθετικούς ρυθμούς πρωτίστως στον ευρωπαϊκό χώρο αλλά και σε ολόκληρη τη δύση. Η συνύπαρξη ατόμων προερχομένων από διαφορετικούς πολιτισμούς, που μιλούν διαφορετική γλώσσα και έχουν διαφορετικές συνήθειες και άλλη θρησκεία, είναι πια γνωστή σε κάθε, σχεδόν, γεωγραφική περιοχή της χώρας μας. Επιπλέον, η κοινωνία μας

κατακλύζεται πια από τη χρήση του διαδικτύου, έχοντας έτσι άμεση πρόσβαση σε πληροφορίες και συνήθειες άλλων λαών και θρησκειών και ως εκ τούτου η συνεχής αμφισβήτηση των δικών μας συνηθειών είναι πια ολοένα και πιο συχνή.

Θέτοντας λοιπόν όλες τις παραμέτρους που συνθέτουν τις αλλαγές της κοινωνίας μας, είναι φυσικό ένας από τους πρώτους τομείς που θα βρίσκεται διαρκώς πια υπό εξέταση και διάπλαση, να είναι αυτός του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Και δε θα μπορούσε φυσικά να μείνει ανεπηρέαστη η θρησκευτική αγωγή. Αντιθέτως, το μάθημα των Θρησκευτικών στην πρωτοβάθμια αλλά και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, έχει δεχθεί πλειάδα αλλαγών από την απαρχή της εφαρμογής του στο εκπαιδευτικό σύστημα. Τα τελευταία χρόνια δε, αρχής γενομένης από το έτος 2011, έχει ανοίξει ένας τεράστιος διάλογος για το μάθημα των Θρησκευτικών, που αφορά στη φύση και την αξία του μαθήματος, τον τρόπο διδασκαλίας του και τελικά την ύπαρξη ή μη του μαθήματος στα σχολικά προγράμματα σπουδών. Πολλές αντιδράσεις προκλήθηκαν από τις διάφορες εγκυκλίους που έχει εκδώσει κατά καιρούς το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, οι οποίες πυροδότησαν και μία σωρεία αντιδράσεων και διαφωνιών, οι οποίες αποτυπώθηκαν επί το πλείστον στον χώρο του διαδικτύου. Υπήρξαν πολλοί που το χαρακτήρισαν «μονοφωνικό, κατηχητικό και μονόπλευρο, μονολιθικό και σκοταδιστικό, ακραία περίπτωση κατηχητισμού και θρησκευτικής ενδογαμίτισης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κ.ά» (Γιαγκάζογλου, 2013, σ. 16).

Υπήρξαν όμως και πολλοί, εκπαιδευτικοί, θεολόγοι, θεολογικές σχολές οι οποίοι εξέφρασαν τη άποψη πως η ύπαρξη του μαθήματος στο εκπαιδευτικό μας σύστημα είναι αναγκαία, ακόμα κι αν πρέπει εκ νέου να προσδιοριστεί ο χαρακτήρας του μαθήματος καθώς και ο τρόπος διδασκαλίας του.

Η Επιτροπή Εμπειρογνομόνων που συστάθηκε προκειμένου να διαμορφώσει και να συντάξει ένα νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το ΜτΘ του έτους 2010-2011, βρέθηκε στο στόχαστρο των εξελίξεων και του διαλόγου με τις ακραίες φωνές, που άνοιξε εκείνη την περίοδο. Η πιλοτική εφαρμογή βέβαια του νέου Προγράμματος, προχώρησε κανονικά, αν και οι διεργασίες για τη διαμόρφωση του Προγράμματος δε σταμάτησαν εκεί. Το 2015 δε, η ήδη συσταθείσα Επιτροπή εκπόνησε ένα νέο πρόγραμμα σπουδών, στο οποίο συμπεριέλαβε και το Πρόγραμμα Σπουδών στο

Λύκειο. Τα νέα και αναθεωρημένα πλέον Προγράμματα Σπουδών που δημοσιεύθηκαν το 2016 (ΦΕΚ 2920/13.09.16, Τεύχος Β'), (ΦΕΚ 2906/13.09.16, Τεύχος Β'), έφεραν το μάθημα των Θρησκευτικών και πάλι στην επικαιρότητα, ακόμη και αν το αναθεωρημένο πλέον Πρόγραμμα Σπουδών για το Δημοτικό και το Γυμνάσιο δεν παρουσίασε ιδιαίτερες αλλαγές σε σχέση με αυτό του 2011.

Ενδεικτική είναι η μεγάλη αντίδραση από πλευράς της Εκκλησίας και η ανταλλαγή δηλώσεων σκληρού χαρακτήρα με διάφορους εκπροσώπους της κυβέρνησης. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του αρχιεπισκόπου Ιερώνυμου για τα νέα Προγράμματα Σπουδών των Θρησκευτικών: *Διάβασα όλα τα νέα προγράμματα σπουδών για τα θρησκευτικά και τα θεωρώ απαράδεκτα και επικίνδυνα για την Παιδεία. Προγράμματα, τα οποία ξέρουμε πώς και ποιοι τα προώθησαν. Θα προκαλέσουν ρήξη στις σχέσεις Εκκλησίας Πολιτείας. Κάνω έκκληση στον κ. Τσίπρα να σταματήσει και να αναβάλει αυτή την πρωτοβουλία* (Άρθρο στην ιστοσελίδα «ΤΑ ΝΕΑ.gr», 20/9/16 <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5391047/ierwnymos-aparadekta-kai-epikindyna-ta-nea-programmata-spoydwn-gia-ta-thrshskeytika/>).

Μάλιστα, ο Αρχιεπίσκοπος επιτέθηκε και προσωπικά στον τότε Υπουργό Παιδείας κ. Φίλη, λέγοντας χαρακτηριστικά σε συνέντευξη που παραχώρησε σε εκπομπή του τηλεοπτικού σταθμού ΣΚΑΪ : *Δυστυχώς, και ζητώ συγγνώμη γι' αυτή τη φράση, ο κ. Φίλης είναι ένας προβληματικός άνθρωπος. Άλλα λέει το βράδυ, άλλα λέει το πρωί, είναι ασυνεπής. Και το λέω αυτό σαν αρχιεπίσκοπος. Ασυνεπής στις σχέσεις του και στα λόγια του.*

Με τη σειρά του ο κύριος Φίλης, απάντησε στις δηλώσεις του αρχιεπισκόπου λέγοντας : *την 28η Οκτωβρίου άκουσα τον αρχιεπίσκοπο στον Άη Στράτη, να λέει ότι “δεν είναι καιρός για πείσματα και πράγματα που μας έχουν πληγώσει” και ότι “τα προβλήματα πρέπει να λυθούν χωρίς πάθος”. Σήμερα, μαθαίνω, ότι σε μια συνέντευξή του, που θα μεταδοθεί το βράδυ, δεν αποφεύγει τον πειρασμό... Δεν σκοπεύω να ακολουθήσω. Δηλώνω υποστηρικτής των όσων είπε στον Άη Στράτη. Άλλωστε, η διαφωνία που έχει προκύψει είναι πολιτική και θεσμική και όχι προσωπική.*

(<http://www.voria.gr/article/apantisi-fili-stis-dilosis-ieronimou-sto-treiler-ekpompis-tou-skai>)

1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η θρησκευτική εκπαίδευση αποτελούσε ανέκαθεν αντικείμενο ευρείας δημόσιας συζήτησης και αντιπαραθέσεων. Τελευταία, ενισχύονται οι φωνές που, διαχρονικά, τάσσονται εναντίον του χαρακτήρα και του περιεχομένου του Μαθήματος των Θρησκευτικών, ακόμα και εναντίον αυτής της ύπαρξής του, επιδιώκοντας με άμεσο ή έμμεσο τρόπο την ουσιαστική κατάργησή του.

Στα πλαίσια αυτά, το 2011 συντάχθηκε -και έκτοτε εφαρμόζεται πιλοτικά σε ορισμένα σχολεία της χώρας-ένα Πρόγραμμα Σπουδών που δίνει στο Μάθημα των Θρησκευτικών κοινωνιολογικό - θρησκευσιολογικό χαρακτήρα και περιεχόμενο με αποτέλεσμα να ξεκινήσει ένας διάλογος, προκαλώντας πολλαπλές και έντονες αντιδράσεις στον θεολογικό, ακαδημαϊκό και εκκλησιαστικό χώρο. Η πολλαπλότητα και η ένταση των αντιδράσεων αυτών έχουν εκ των πραγμάτων καταστήσει προβληματική την εφαρμογή αυτού του Προγράμματος. Όλα αυτά συμβαίνουν σε μια περίοδο όπου το Μάθημα των Θρησκευτικών, προσαρμοσμένο στα στοιχεία εκείνα που συνιστούν την Ταυτότητα του ελληνικού Έθνους, είναι απαραίτητο για την -ολοένα και φτωχότερη, από πλευράς πνευματικής, κοινωνικής και πολιτισμικής- Αγωγή των παιδιών. Οι αλλαγές συνεχίζονται μέχρι σήμερα καθιστώντας το μάθημα της Θρησκευτικής αγωγής ένα πεδίο αντιπαραθέσεων και διαφορετικών απόψεων, η πλειοψηφία των οποίων διακινούνται μέσα στον χώρο του διαδικτύου.

Σκοπός λοιπόν της παρούσης έρευνας είναι να καταδείξει σε όλο το εύρος του τον διάλογο που έχει αναπτυχθεί από το 2011 μέχρι σήμερα σχετικά με τα νέα Προγράμματα Σπουδών στη Θρησκευτική Αγωγή και να μελετήσει πώς αυτό το θέμα παρουσιάστηκε και εξελίχθηκε στον χώρο του διαδικτύου.

Για τη δόμηση της παρούσας εργασίας, αλλά και της κριτικής προσέγγισης που επιχειρείται αξιοποιούνται κριτήρια της «συγκριτικής» και της «περιγραφικής» διερεύνησης των Αναλυτικών Προγραμμάτων, κατά τις επιταγές της Παιδαγωγικής Επιστήμης.

Διαχρονικά, οι κύριες αρχές στη βάση των οποίων συντάσσονται τα Αναλυτικά Προγράμματα είναι: α) η ιστορικότητα της κοινωνικής αλλά και επιστημονικής εμπειρίας και β) η επικέντρωση στη βασική δομή του περιεχομένου και του προσανατολισμού του.

Θεμελιωτής του Αναλυτικού Προγράμματος των νεότερων χρόνων ήταν ο Johann Amos Comenius (Κομένιος), ο οποίος καθόρισε ως βασικά μαθήματα: τη μητρική γλώσσα (ομιλία, ανάγνωση, γραφή), την Αριθμητική και τα Θρησκευτικά.

Εξελικτικά ο κορυφαίος Αμερικανός παιδαγωγός John Dewey έθεσε τους κύριους άξονες σχεδιασμού των Αναλυτικών Προγραμμάτων, οι οποίοι συνοψίζονται στα εξής: **α)** Σύνδεση, μέσω ανάλογων προσαρμογών, των φυσικών απόψεων και ιδεών του παιδιού-μαθητή με τις επιστημονικές θέσεις των ειδικών **β)** ενίσχυση της ηθικότητας των μαθητών και όχι απλώς να έχουν ιδέες για την ηθικότητα **γ)** επιδίωξη μεθοδικής οργάνωσης των γνώσεων των μαθητών **δ)** οργάνωση του προσανατολισμού και της στοχοθεσίας, με βάση το δεδομένο ότι η επίτευξη των επιδιώξεων του Αναλυτικού Προγράμματος έχουν μια προβολή στους μαθητές την επόμενη 15ετία από τότε που διδάσκονται τα δεδομένα του περιεχομένου του.

Βασική, επίσης, επισήμανση αποτελεί ότι η «**Διδακτική**» είναι το επιστημονικό πλαίσιο στη βάση του οποίου μελετάται το κύριο αντικείμενο ενασχόλησής της που είναι η «**διδασκαλία**». Επομένως, η «διδασκαλία» είναι το ενέργημα της «Διδακτικής», εντός του οποίου ενέχεται, ως δομική ουσία αρχών, θεωριών και μεθόδων η λειτουργικότητα της Διδακτικής. Στο πλαίσιο, επομένως, της διδασκαλίας εμπεριέχονται όλες οι επιμέρους εκφάνσεις του διδάσκειν, δηλαδή το Αναλυτικό Πρόγραμμα, οι διδακτικές μέθοδοι, ο διδακτικός χρόνος, τα σχολικά εγχειρίδια και τα μέσα διδασκαλίας.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Μαθήματος των Θρησκευτικών δημιουργήθηκε με γνώμονα τη διαθεματική προσέγγιση. Στις θεμελιώδεις τοποθετήσεις του εν λόγω Α.Π.Σ. ανήκει η παραδοχή ότι το Μάθημα των Θρησκευτικών συνδέεται με τον πολιτισμό της Ελλάδας και συμβάλλει αποφασιστικά στην ηθική και πνευματική ανάπτυξη των μαθητών· επίσης λειτουργεί συμπληρωματικά απέναντι στη θρησκευτική εκπαίδευση που παρέχει η οικογένεια και η διοικούσα Εκκλησία. Από εκεί και πέρα το εν λόγω μάθημα υπηρετεί τον Γενικό Σκοπό της Δημόσιας Εκπαίδευσης που είναι η διαμόρφωση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών.

1.3 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η παρούσα εργασία αποτελείται από 5 κεφάλαια, τα οποία περιλαμβάνουν επιμέρους υποενότητες. Τα πρώτα τρία κεφάλαια αποτελούν το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας και τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, ενώ τα υπόλοιπα δύο κεφάλαια, αποτελούν το ερευνητικό της μέρος. Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, παρουσιάζεται ο σκοπός της, το περιεχόμενό της, το θεματικό της πλαίσιο και ο σκοπός της εκπονηθείσας έρευνας.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται μία αναφορά στο μάθημα της Θρησκευτικής Αγωγής εν γένει και στα προγράμματα σπουδών αυτού στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Ξεκινώντας, παρουσιάζεται μία σύντομη ιστορική αναδρομή του μαθήματος στην Ελλάδα, πλαισιώνοντας τον χαρακτήρα του μαθήματος, τον σκοπό και το περιεχόμενό του, ως αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η θέση του μαθήματος στα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα, καθώς και ο χαρακτήρας και τα μοντέλα διδασκαλίας του στα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται επίσης και η μορφωτική αξία του Μαθήματος των Θρησκευτικών, με ιδιαίτερη αναφορά στον χαρακτήρα του, το περιεχόμενο, τον σκοπό και τον τρόπο διδασκαλίας του, καθώς επίσης και ο ρόλος των σχέσεων που διαμορφώνονται μεταξύ κράτους και εκκλησίας και η επιρροή που αυτές ασκούν στη διαμόρφωση της διδακτικής του ΜτΘ.

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας, προσεγγίζεται το Πρόγραμμα Σπουδών του ΜτΘ από το 2011 μέχρι και σήμερα, επιχειρώντας να αποδοθεί με τον καλύτερο τρόπο η πορεία των αλλαγών, κοινωνικών και πολιτικών, παγκόσμιων, ευρωπαϊκών αλλά και εγχώριων, που οδήγησαν στην εκπόνηση των νέων ΠΣ για το ΜτΘ και το πλαίσιο του κριτικού διαλόγου που προέκυψε, συνεπεία των αλλαγών αυτών, όπως αυτό αποτυπώνεται από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Παρουσιάζονται επίσης, τα Προγράμματα Σπουδών που ορίζουν το ΜτΘ. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά των ΠΣ του μαθήματος για το ΜτΘ στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο σε μία υποενότητα και σε άλλη υποενότητα παρουσιάζεται το ΠΣ του ΜτΘ στο Λύκειο. Ο διαχωρισμός αυτός επιλέχθηκε, σύμφωνα με τον τρόπο έκδοσης των Φύλλων

Εφημερίδας της Κυβέρνησης, όπου προβλέπεται σε ένα ΦΕΚ η διδασκαλία του ΜτΘ στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο και σε άλλο ΦΕΚ η διδασκαλία του μαθήματος στο Λύκειο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο ξεκινά η παρουσίαση της έρευνας που διεξήχθη σχετικά με το διάλογο που ξεκίνησε από το 2011 και συνεχίζει ακόμη να γίνεται για το Μάθημα των Θρησκευτικών στον χώρο του διαδικτύου. Εξηγούνται καταρχήν τα ερευνητικά ερωτήματα, ο τρόπος έρευνας, η μεθοδολογία, η επιλογή του δείγματος και παρουσιάζονται τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν και στη συνέχεια. Παρουσιάζονται έπειτα ομαδοποιημένα αποτελέσματα, μετά από την αποδελτίωση των κειμένων που συλλέχθηκαν από τον χώρο του διαδικτύου και παραθέτονται ακόμη, ενδεικτικά αποσπάσματα αναρτήσεων του διαδικτύου, προκειμένου να αποτυπωθεί πιο ολοκληρωμένα, το στίγμα της διεξαχθείσας έρευνας και μεθοδολογίας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, σχολιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν μετά από τη διεξαγωγή της προαναφερθείσας έρευνας και παρουσιάζονται τα προβλήματα που προέκυψαν κατά τη διάρκειά της.

Τέλος, σημαντικό και αναπόσπαστο κομμάτι της εργασίας, αποτελεί η παρουσίαση της χρησιμοποιηθείσας βιβλιογραφίας η οποία συντέλεσε στη συγγραφή και ολοκλήρωσή της και παρουσιάζεται ως τελικό στοιχείο της δομής της. Στη βιβλιογραφική αναφορά, παρουσιάζονται όλες οι πηγές που συνέβαλαν στην εκπόνηση της εργασίας, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών εκ του διαδικτύου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

2.1 ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

Προκειμένου να μελετήσουμε και να κατανοήσουμε τον τρόπο αλλαγής του μαθήματος των θρησκευτικών στην Ελλάδα και την πορεία που αυτό είχε στην πάροδο των χρόνων, είναι απαραίτητο να εξετάσουμε παράλληλα και τον τρόπο διδασκαλίας του στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Είναι γνωστό πως, τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης διατηρούν, ή φαίνεται έστω να προσπαθούν να το πράξουν, μία κοινή πορεία σε ζητήματα που αφορούν οικονομικά και πολιτικά θέματα, σε θέματα που αφορούν σε κανόνες περιβαλλοντικής διαχείρισης, αλλά και σε αρκετά ζητήματα που έχουν να κάνουν με τις κοινωνικές συνήθειες και αξίες των πολιτών που ανήκουν στα κράτη της. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών του, λειτουργεί δεσμευτικά στην εφαρμογή αρκετών μέτρων που επιδρούν στην καθημερινότητα των ευρωπαίων πολιτών. Η επιρροή που ασκείται μεταξύ κοινωνιών διαφόρων κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αδιαμφισβήτητη. Σε μια εποχή ραγδαίων κοινωνικών αλλαγών και εξελίξεων, όπου εφαρμόζονται τα σύμφωνα συμβίωσης μεταξύ ομοφυλόφιλων ανθρώπων, νομοθετούνται η αλλαγή ταυτότητας φύλλου και η αποποινικοποίηση της χρήσης της κάνναβης, δε θα μπορούσε το ΜτΘ να μείνει ανεπηρέαστο. Τέλος, η αύξηση της εισροής των προσφυγικών ομάδων σε όλη την Ευρώπη και ιδιαίτερα στη χώρα μας, ως μία από τις πρώτες χώρες προσέγγισης των εισερχόμενων προσφύγων, οδηγεί στη συνύπαρξη ανθρώπων διαφορετικών θρησκειών, η οποία με τη σειρά της επιφέρει μία αναπόφευκτη επιρροή και κατ'εξέλιξη αλλαγή, σε κοινωνικό επίπεδο.

2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η θρησκεία είναι ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς. Από την αρχαία Ελλάδα μέχρι και σήμερα, οι ιστορικές αναφορές που υπάρχουν για τη ζωή των προγόνων μας, περιλαμβάνουν διηγήσεις διαφόρων θρησκευτικών συνηθειών, καταδεικνύοντας πως, η θρησκεία έπαιξε διαχρονικά πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή των Ελλήνων.

Ο Δωδεκαθεϊσμός, η θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων, βοήθησε πολύ στην ανάπτυξη του αρχαίου πολιτισμού, αφού συνετέλεσε στην ανοικοδόμηση ναών, στη δημιουργία αγαλμάτων και τοιχογραφιών, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στη δημιουργία της ταυτότητας του πολιτισμού μας και προσελκύνοντας μεγάλο αριθμό τουριστών σε παλαιότερες αλλά και νεότερες εποχές. Ο τρόπος διδασκαλίας των θρησκευτικών εθίμων και της λατρείας των θεών στην Αρχαία Ελλάδα, φαίνεται να έχει εθιμοτυπικό χαρακτήρα.

Το εκπαιδευτικό σύστημα της εποχής, διαμορφώνεται σταδιακά, εμπεδώνοντας σιγά σιγά και την τεχνολογία της γραφής. Η οργάνωση ακαδημιών και η κατάρτιση της «εγκυκλίου παιδείας» (Dolch, 1965), ενός προγράμματος διδασκαλίας, αποτέλεσαν τη βάση για τη διαμόρφωση ενός εκπαιδευτικού συστήματος (Σοφός Αλιβίζος, 2015, αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης).

Συνεχίζοντας, αρκετά χρόνια αργότερα, στην Ελλάδα που βρισκόταν υποδουλωμένη, τη λεγόμενη εποχή της τουρκοκρατίας, το μάθημα των Θρησκευτικών καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της εκπαίδευσης των μαθητών του «κρυφού σχολείου». Έπειτα, το 1827, η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, εξέλεξε τον Ιωάννη Καποδίστρια Κυβερνήτη της Ελλάδας. Στην προσπάθειά του να οργανώσει το κράτος, έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος, αφού ο ίδιος πίστευε πως η πρόοδος της χώρας στηριζόταν κατά μεγάλο μέρος στην εκπαίδευση των Ελλήνων. Στην προσπάθειά του αυτή, εισήγαγε και το ΜτΘ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δίνοντας μάλιστα ιδιαίτερη προσοχή στο περιεχόμενό του. Για το λόγο αυτό, συστάθηκε την εποχή εκείνη Αρμόδια Επιτροπή η οποία ανέλαβε τη σύνταξη των βιβλίων. Η Επιτροπή αποτελούνταν από τέσσερις αρχιερείς και τα εγχειρίδια που προοριζόνταν για τη δημοτική εκπαίδευση της εποχής, πήραν την έγκριση της Ιεράς Συνόδου, προκειμένου να διασφαλιστεί η σύνδεσή τους με την ελληνορθόδοξη παράδοση. Τα βιβλία που συντάχθηκαν ήταν η Κατήχηση, η Ιερά Ιστορία και οι Προσευχές (Κοπτσίς, Α. 2004). Το περιεχόμενο του μαθήματος καλυπτόταν από τις

δογματικές αλήθειες, με την Αγία Γραφή να έχει μόνο εποπτικό χαρακτήρα στη διδασκαλία του μαθήματος (Κοκκίνης, Σ. 1998).

Λίγα μόλις χρόνια αργότερα, το 1833, διορίστηκε επταμελής επιτροπή, με βασιλικό διάταγμα του βασιλιά Όθωνα, στην οποία ανατέθηκε το έργο της αναδιοργάνωσης του εκπαιδευτικού συστήματος. Στα πλαίσια του σχεδίου που εκπονήθηκε, προτάθηκε να διδάσκεται στα Δημοτικά σχολεία, «Κατήχησις μεγαλυτέρα της των Δημοτικών σχολείων» και στα γυμνάσια της εποχής, η «θρησκεία», όπως ορίστηκε σαν αυτούσιο μάθημα, το οποίο θα δίδασκε δάσκαλος της ελληνικής και της λατινικής γλώσσας και στα τρία έτη (Περσελής 2011).

Ωστόσο, η επιρροή του δυτικού τρόπου σκέψης της εποχής και οι προσπάθειες επιβολής του από τους Βαυαρούς, είχαν σαν αποτέλεσμα την παραγκώνιση της ελληνορθόδοξης παράδοσης (Βασιλόπουλος, 2002). Γεγονός είναι πως, η «Ιερά Ιστορία» και οι «Προσευχές», δε διδάσκονταν πια στις κατώτερες τάξεις, αλλά ούτε και το μάθημα της «Κατήχησης» υπήρχε πια στις ανώτερες (Κοκκίνης, 1998.). Μολοταύτα, μέχρι και το 1880 περίπου, τα τρία αυτά ως άνω αναφερόμενα βιβλία, παρέμεναν ως επισήμως προτεινόμενα εγχειρίδια για τη διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών (Περσελής, 2011)

Το 1894, εκπονήθηκαν αναλυτικά προγράμματα σπουδών, τα οποία περιελάμβαναν τα εγχειρίδια της «Κατήχησης», της «Ιεράς Ιστορίας» των «Προσευχών», αλλά και Λειτουργική και Εκκλησιαστική Ιστορία και το πιο σπουδαίο η Καινή Διαθήκη μεταφρασμένη (Κοκκίνης, 1998.). Το εν λόγω πρόγραμμα «είναι το πρώτο ολοκληρωμένο και λεπτομερές σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα στην ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης» (Περσελής, 2011). Ωστόσο, ο σκοπός του μαθήματος των θρησκευτικών, ορίστηκε μόλις το 1897 για πρώτη φορά, στο αναλυτικό πρόγραμμα, ο οποίος και επαναλαμβάνεται το 1906. Εκεί λοιπόν ορίζεται πως το ΜτΘ, πρέπει «Να εξεγείρωσι και διαπλάσωσι το θρησκευτικόν συναίσθημα της νεολαίας και να ενισχύσωσιν εν τη καρδιά αυτής την εις τον Θεόν πίστιν και να καταστήσωσι εις αυτήν απαραίτητον την ανάγκην του αεί πράττειν κατά το θέλημα Αυτού· προσέτι δε να εμπνεύσωσι ζήλον και αφοσίωσιν εις την ορθόδοξον Εκκλησίαν, εκδηλουμένην και δια της ενεργούς συμμετοχής εις τον βίον αυτής» (Κογκούλης, 1985). Αξιοσημείωτο πάντως είναι πως, στο αναλυτικό πρόγραμμα του 1914, αλλά και σε

αυτό του 1932, δε διακρίνεται ορισμένος σκοπός για τη διδασκαλία του μαθήματος (Κογκούλης, 1985).

Προχωρώντας πια στον 20ο αιώνα, το περιεχόμενο του ΜτΘ διαμορφώνεται το 1913, μέσα από τη διδασκαλία προσευχών, θρησκευτικών ποιημάτων, ιστορίας της Παλαιάς Διαθήκης, θεμάτων της Καινής Διαθήκης, εκκλησιαστικής ιστορίας, περικοπών του Ευαγγελίου και Κατήχησης (Κοκκίνης, 1998).

Στη μέση εκπαίδευση, το 1914, στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, φαίνεται να κυριαρχούν η δογματική και η λειτουργική προσέγγιση. Αυτό σημαίνει πως στη θέση των Ευαγγελικών περικοπών της Κυριακής, εισάγεται πλέον το μάθημα της εκκλησιαστικής Ιστορίας, το οποίο είχε ήδη εισαχθεί στο «Ελληνικό» σχολείο, και οι εκκλησιαστικοί ύμνοι, που τώρα εισήχθησαν στο «Γυμνάσιο» (Περσελής, 2011).

Με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929, περιορίστηκε η διδασκαλία των θρησκευτικών στο Δημοτικό. Το 1929 συντελέστηκε εκπαιδευτική μεταρρύθμιση η οποία είχε σκοπό τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης και έδωσε βαρύτητα στο να βοηθηθεί ο μαθητής να προετοιμαστεί για τις επαγγελματικές απαιτήσεις της κοινωνίας. Η μεταρρύθμιση αυτή, όμως, έδειχνε να περιορίζει τη διδασκαλία των θρησκευτικών στο Δημοτικό μιας και δεν έδωσε αρκετή σημασία και στην παράλληλη ανάπτυξη της θρησκευτικότητας του παιδιού ώστε να υπάρχει μαζί με την επιστημονική κατάρτιση και η ψυχοπνευματική ανάπτυξη του παιδιού. Η Ιερά Σύνοδος και η Θεολογική Σχολή αντέδρασαν, εξαιτίας αυτού του περιορισμού του μαθήματος, ενώ η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος, μέσα στο κλίμα της έλλειψης ενημέρωσης και της βιαστικής αντιμετώπισης αυτής της τόσο σημαντικής μεταρρύθμισης, έλαβε θέση εναντίον του μαθήματος των θρησκευτικών. (Γαϊτενίδης, 1996)

Φτάνοντας πια στο αναλυτικό πρόγραμμα του 1935, συναντούμε πλέον έναν ευδιάκριτο και συγκεκριμένο σκοπό στο ΜτΘ ο οποίος έχει ως στόχους « α) την υπό των μαθητών σαφή επίγνωση του θρησκευτικού και ηθικού έργου του Χριστού και της ορθοδόξου Εκκλησίας και β) την δια της προσηκούσας εκτιμήσεως του έργου τούτου τοιαύτην εξύψωσιν του θρησκευτικού και ηθικού φρονήματός των, ώστε τούτο να αποβή μεν κύριος ρυθμιστής της ατομικής και κοινωνικής ζωής, να εκδηλώνεται δε δια της ενεργούς συμμετοχής των εις τον θρησκευτικόν βίον και τα

έργα της κοινωνικής πρόνοιας της Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας» (Κογκούλης, 1993)

Η προσπάθεια ενσωμάτωσης στη διδασκαλία του μαθήματος ενός σαφούς και ευδιάκριτου σκοπού που θα περιέχει εκτός των άλλων τρόπους μετάδοσης ενός ηθικού κοινωνικού βίου είναι πλέον εμφανής. Ας μην ξεχνάμε δε πως οι κοινωνικοπολιτικές αναταραχές της περιόδου 1929-1961 έφεραν μεγάλες και δύσκολες αλλαγές στον τρόπο ζωής των ανθρώπων της εποχής. Ίσως αυτός να είναι και ο λόγος που τα αναλυτικά προγράμματα του 1932, 1935, 1939, 1941 και 1961 να διακρίνονται από έναν «έντονο διανοητικισμό και ηθικισμό» (Βασιλόπουλος, 1991).

Σημαντική κρίνεται και η μεταρρύθμιση του 1976, μετά από την οποία, το ΜτΘ φαίνεται να αποκτά έναν διαφορετικό χαρακτήρα, ενσωματώνοντας νέα στοιχεία, όπως τραγούδια και ποιήματα θρησκευτικού περιεχομένου, απευθυνόμενα τόσο σε μαθητές του δημοτικού σχολείου όσο και σε αυτούς της μέσης εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα με τα αναλυτικά προγράμματα, που δημοσιεύονται το 1977, σκοπός του ΜτΘ στο δημοτικό ορίζεται η «ανάπτυξη του θρησκευτικού συναισθήματος των μαθητών, η εδραίωση της πίστεως στη Χριστιανική θρησκεία και η ενίσχυση της ενεργητικής συμμετοχής τους στη θρησκευτική ζωή του λαού μας». Για τα Γυμνάσια και τα Λύκεια, ήταν: «Η φανέρωση των αληθειών του Χριστού για το Θεό, για τον κόσμο, για τον άνθρωπο, η μύηση των μαθητών στις σωτήριες αλήθειες του χριστιανισμού με την ορθόδοξη πίστη και ζωή, η επίγνωση της ιστορικής διαδρομής της Εκκλησίας και της προσφοράς στον κόσμο, η βίωση των αληθειών της Ορθοδόξου χριστιανικής πίστεως στις συγκεκριμένες περιστάσεις της καθημερινής ζωής του μαθητή, για να βελτιώνεται συνεχώς (σοφία και ηλικία και χάρητι) και να καταντήσει εις άνθρωπον (τέλειον, εις μέτρον ηλικίας του πληρώματος του Χριστού)». Αξίζει να σημειωθεί πως το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών του ΜτΘ του 1977, αναφέρεται στον σκοπό και την ύλη του μαθήματος, με χωριστή αναφορά για κάθε τάξη του δημοτικού καταλήγοντας με γενική αναφορά πέντε σημείων όπου αναφέρει πως : «1. Η θρησκευτική διδασκαλία των μικρών τάξεων αποτελεί οργανική συνέχεια της οικογενειακής θρησκευτικής αγωγής των παιδιών. 2. Ο δάσκαλος συνδέει κατάλληλα τις διάφορες εκδηλώσεις με θρησκευτικό χαρακτήρα με τη σχετική ύλη του μαθήματος. 3. Η θρησκευτική ύλη διαπλέκεται με την ύλη άλλων μαθημάτων. 4. Τονίζονται ιδιαίτερα οι σχέσεις της χριστιανικής θρησκείας με τον ελληνικό πολιτισμό και η μεγάλη συμβολή της στην επιβίωση και αναγέννηση του

Ελληνικού Έθνους. 5. Τα διάφορα θρησκευτικά στοιχεία συνδέονται με την προσωπικότητα, τη ζωή και τη διδασκαλία του Χριστού (Χριστοκεντρική αρχή)». (Βλ. Αναλυτικό και Ωρολόγιο πρόγραμμα Δημοτικού 1977, http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/1977_347.pdf).

Περνώντας και από το αναλυτικό πρόγραμμα του 1985, φτάνουμε σε αυτό του 1998 όπου βλέπουμε για πρώτη φορά να ορίζονται, εκτός από τους σκοπούς του μαθήματος για κάθε τάξη, και διδακτικοί στόχοι για κάθε κεφάλαιο. Ο γενικός σκοπός του μαθήματος ωστόσο, παρέμεινε ο ίδιος με αυτόν του 1985. Σημαντική αλλαγή αποτελεί η ένταξη αυτούσιου κειμένου της Καινής Διαθήκης στη Β' Γυμνασίου προς επεξεργασία. Παράλληλα, στη Β' Λυκείου περιέχονται ουσιώδη θέματα του Χριστιανισμού καθώς και θρησκευολογικά θέματα, και στη Γ' Λυκείου ορισμένα θέματα σχετικά με τη χριστιανική ηθική. Μέσα από αυτά τα Αναλυτικά προγράμματα δημιουργήθηκαν και νέα σχολικά εγχειρίδια τα οποία δημοσιεύτηκαν από το 1997 έως το 2000, καθώς και, για πρώτη φορά, και εκπαιδευτικά λογισμικά για την υποστήριξη του μαθήματος.

(Βλ. Αναλυτικό Πρόγραμμα του μαθήματος των Θρησκευτικών των Α', Β', Γ' τάξεων του Ενιαίου Λυκείου 1998, http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/1998_406.pdf 25, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού – Γυμνασίου,).

2.3 Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Όπως είναι γνωστό, οι ιστορικές εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο είναι και αυτές που καθόρισαν και την εξελικτική πορεία του Μαθήματος των θρησκευτικών σε κάθε εκπαιδευτικό σύστημα κράτους. Γεγονός είναι ωστόσο, πως υπάρχουν κάποια κοινά και βασικά για τη διάκριση χαρακτηριστικά, που χωρίζουν το χαρακτήρα του ΜτΘ σε δύο βασικές κατηγορίες: αυτή του ομολογιακού χαρακτήρα από τη μία και του μη ομολογιακού από την άλλη.

Η **ομολογιακή** θρησκευτική εκπαίδευση εξαρτάται κυρίως από την ύπαρξη αναγνωρισμένων θρησκευτικών κοινοτήτων στα όρια του κράτους. Αυτό σημαίνει

πρακτικά, πως η διδασκαλία του μαθήματος διαμορφώνεται ανάλογα με τη θρησκεία μέρους μαθητών. Επίσης, οι χώρες που υιοθετούν στο εκπαιδευτικό τους σύστημα το ομολογιακό μοντέλο, δίνουν επί το πλείστον τη δυνατότητα στο μαθητή να ζητήσει και να λάβει απαλλαγή κατά τις ώρες διδασκαλίας του μαθήματος. Η δυνατότητα απαλλαγής που δίνεται στο μαθητή, κάνει σαφές πως, τα κράτη που υιοθετούν το ομολογιακό μοντέλο, δεν έχουν σκοπό την καθολική κατήχηση και τον προσηλυτισμό των μαθητών σε δόγματα κυρίαρχων θρησκευτικών αντιλήψεων. (Καραμούζης, Π, 2015.). Στο πλαίσιο του ομολογιακού, αλλά με δυνατότητα απαλλαγής χαρακτήρα του ΜτΘ, εντάσσεται και η Ελλάδα αν και τα τελευταία χρόνια, και κυρίως από το 2011 και έπειτα, ο χαρακτήρας του Μαθήματος των θρησκευτικών είναι ένα από τα στοιχεία που έχουν απασχολήσει και συνεχίζουν να απασχολούν έντονα την εκπαιδευτική αλλά και την εκκλησιαστική κοινότητα της χώρας μας, όπως θα αναφερθεί και στη συνέχεια.

Η **μη ομολογιακή** θρησκευτική εκπαίδευση, εντάσσεται με έναν πιο γενικό τρόπο στους ευρύτερους στόχους της εκπαίδευσης συνολικά. Εύλογα λοιπόν, σε χώρες που υιοθετούν το συγκεκριμένο μοντέλο σχετικά με το ΜτΘ, διακρίνεται πιο ξεκάθαρα η προσπάθεια διαπαιδαγώγησης των μαθητών χρησιμοποιώντας μια πιο ηθική προσέγγιση ταυτόχρονα με τη μελέτη διαφόρων θρησκειών. Είναι αξιοσημείωτο ωστόσο, πως παρά την ύπαρξη του θρησκευτικού πλουραλισμού, που εξετάζεται στα μη ομολογιακά μοντέλα, είναι υπαρκτή και η προσέγγιση κατά συνηθέστερο τρόπο, των κυριότερων θρησκειών που υπάρχουν στις χώρες αυτές. Έτσι, βλέπουμε πως στην Αγγλία όπου κυριαρχεί το μη ομολογιακό μοντέλο διδασκαλίας, τα προγράμματα σπουδών τείνουν να εστιάζουν στις χριστιανικές παραδόσεις των πολιτών. (Perin, 2009.)

Είτε με ομολογιακό είτε με μη ομολογιακό χαρακτήρα, η διδασκαλία του ΜτΘ, φαίνεται να απασχολεί τα περισσότερα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα πλαίσια της γνώσης των θρησκευτικών παραδόσεων και κειμένων, με σκοπό να προάγει και να βοηθήσει στην ανάπλαση του ήθους των μαθητών αλλά και την προάσπιση της ελεύθερης αυτοδιάθεσης στην πίστη οποιασδήποτε θρησκείας. Κατακτώντας τον σεβασμό προς το διαφορετικό, είναι πιο πιθανή και η εξάλειψη μοντέλων φανατισμού και ρατσισμού στα όρια ενός κράτους.

2.4 Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ-ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Η θρησκευτική αγωγή στην Ευρώπη, φαίνεται να έχει επηρεαστεί σημαντικά από τις διάφορες κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που συνέβησαν αλλά και συνεχίζουν ακόμη και σήμερα να συμβαίνουν στους λαούς των κρατών της, αλλά και γενικά σε όλον τον δυτικό κόσμο. Διάφορα γεγονότα που συνέβησαν στον ευρωπαϊκό χώρο, από τον αλματώδη ρυθμό ανάπτυξης της παγκοσμιοποίησης μέχρι και τις μεγάλες προσφυγικές ροές, συνέπεια των πολυετών πολεμικών συρράξεων στην Ασία αλλά και στα Βαλκάνια, οδήγησαν σε αξιόλογες μεταβολές θεσμικών πλαισίων σχετικά με το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας του ατόμου. Εξάλλου, ήδη από το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου και την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Ο.Η.Ε. το 1948, το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας κατοχυρώθηκε στο άρθρο 18 της Διακήρυξης αποκτώντας πλέον, με τον τρόπο αυτό, οικουμενικό χαρακτήρα, χωρίς βέβαια να σημαίνει πως γίνεται σεβαστό σε παγκόσμιο επίπεδο. Ωστόσο, γεγονότα σαν κι αυτό καθώς και η κατάρρευση του τείχους του Βερολίνου το 1989, σηματοδότησαν μεγάλες αλλαγές σε κοινωνικό, πολιτισμικό αλλά και οικονομικό επίπεδο, επηρεάζοντας σημαντικά συνάμα και την θρησκευτική αγωγή στα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Alberts W., 2007).

Στα πλαίσια των αλλαγών αυτών, τα κράτη μοιάζουν πλέον ανήμπορα να διαμορφώσουν και πολύ περισσότερο να καταφέρουν συγκρατήσουν τη δημιουργία ενός ενιαίου θεσμικού πλαισίου σχετικά με τη θρησκευτική ιδεολογική κατεύθυνση που καλούνται να δώσουν στους πολίτες τους και δη στους νέους, τους εν δυνάμει μελλοντικούς ενεργούς πολίτες των χωρών. Σύμφωνα μάλιστα με τον Berger, ο εκσυγχρονισμός, ο εξορθολογισμός και η εκβιομηχάνιση είναι οι κινητήριες δυνάμεις των αλλαγών στις κοινωνικές δομές που αποτρέπουν το Κράτος από την επιβολή συγκεκριμένων μορφών θρησκείας (Καραμούζης Π., 2015.) Συνέπεια λοιπόν της εκκοσμίκευσης, είναι μεταξύ άλλων και η κρίση της θρησκευτικής αξιοπιστίας, ένα εκ των αποτελεσμάτων της οποίας είναι και η παρουσία επιμέρους θρησκευτικών μορφωμάτων χωρίς ιδιαίτερη διαθεσμική επικοινωνία. Σημαντικός ρυθμιστικός παράγοντας, ικανός να διαμορφώσει τον χαρακτήρα της θρησκευτικής αγωγής στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα πλαίσια της αλλαγής που πυροδοτεί η

εκκοσμίκευση, είναι η σχέση Κράτους- Εκκλησίας, αλλά και ο χαρακτήρας της θρησκευτικότητας των πολιτών του κάθε κράτους. Για τον λόγο αυτό παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα κράτη μέλη της ευρωπαϊκής ένωσης, οι οποίες αποτυπώνονται κυρίως σε δύο γενικούς τύπους θρησκευτικής εκπαίδευσης, ομολογιακού και μη ομολογιακού χαρακτήρα, χωρίς να λείπουν και οι ενδιάμεσες παραλλαγές (Καραμούζης Π. 2015).

Παρά τις αλλαγές που σημειώθηκαν στον ευρωπαϊκό χώρο, λόγω της έντονης πολιτικής αλλά και θρησκευτικής αμφισβήτησης, που είχαν σαν αποτέλεσμα την επανεξέταση και την αναγκαστική αλλαγή των εκπαιδευτικών συστημάτων, σημαντική είναι η στάση της πλειοψηφίας των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με το μάθημα των Θρησκευτικών. Ενδεικτική είναι η οδηγία του Συμβουλίου της Ευρώπης (μη δεσμευτικού χαρακτήρα) όπου, μετά από συνεδρίαση της κοινοβουλευτικής ομάδας του, αναφέρεται σχετικά με τη διδασκαλία της θρησκείας στα ευρωπαϊκά κράτη. Θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική η εκπαίδευση των μαθητών σε ένα πλαίσιο σεβασμού προς τη διαφορετικότητα και προτείνεται μάλιστα, η διδασκαλία των θρησκειών ως μέσον καταπολέμησης του ρατσισμού και της ξеноφοβίας (Recommendation 1720/2005, Education and Religion, Council of Europe). Βέβαια, γεγονός είναι πως ολόκληρη η Ευρώπη πια, και πολύ νωρίτερα και άλλα κράτη του δυτικού κόσμου, κινούνται στα πλαίσια κατοχύρωσης της θρησκευτικής ελευθερίας, αναγνωρίζοντας με τον τρόπο αυτό τον θρησκευτικό πλουραλισμό που κάνει την εμφάνισή του ολοένα και περισσότερο, επηρεάζοντας εκτός από τα εκπαιδευτικά συστήματα, τη διαμόρφωση των αξιών και των συνηθειών των κοινωνικών ομάδων και τα πολιτικά σχήματα των κρατών.

Συμπερασματικά λοιπόν, προκειμένου να αποτυπωθεί η ισχύουσα εκπαιδευτική λειτουργία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων των ευρωπαϊκών κρατών, θα ήταν σημαντική η μελέτη α) των σχέσεων κράτους- θρησκείας, β) των χαρακτηριστικών της θρησκευτικότητας των πολιτών, γ) της σημασίας που δίνεται στις θρησκευτικές και εκπαιδευτικές ελευθερίες και δ) της έκτασης της πολιτισμικής πολυμορφίας στην κάθε χώρα. Σε γενικές γραμμές ωστόσο, η μεγάλη διάκριση σχετικά με το μάθημα των Θρησκευτικών στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφορά στον ομολογιακό και μη ομολογιακό χαρακτήρα του μαθήματος (Καραμούζης, Π., 2015.).

Τα κράτη- μέλη της ΕΕ, έχουν το δικαίωμα επιλογής των εκάστοτε αναλυτικών προγραμμάτων, όχι μόνο στο ΜτΘ αλλά και σε κάθε μάθημα που διδάσκεται στο χώρο των εκπαιδευτικών τους ιδρυμάτων. Ωστόσο, η συντριπτική πλειοψηφία των κρατών, ενσωματώνει τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών, στα εκπαιδευτικά προγράμματα, ακόμη κι αν αυτό αποτελεί αντικείμενο επιλογής του μαθητή σε κάποια από αυτά.

Στον χώρο της Ε.Ε. υπάρχουν κράτη που υιοθετούν και αναγνωρίζουν μία επίσημη θρησκεία (Ελλάδα, Δανία, Μεγάλη Βρετανία), κράτη που τείνουν να ενισχύουν μία θρησκεία χωρίς ωστόσο να την αναγνωρίζουν επισήμως (Ιρλανδία, Πολωνία), κράτη που διαχωρίζουν την εκκλησιαστική εξουσία, αλλά παρόλα αυτά συνεργάζονται σε θέματα παιδείας με την Εκκλησία (Γερμανία, Αυστρία, Ιταλία, Ισπανία, Σουηδία, Φιλανδία, Λουξεμβούργο) και κράτη, όπου ο διαχωρισμός κράτους- εκκλησίας είναι απόλυτος (Ολλανδία, Βέλγιο, Ελβετία, Γαλλία. Πορτογαλία) και μάλιστα συνταγματικά κατοχυρωμένος στη Γαλλία και την Πορτογαλία (Κωνσταντίνος Χ. Βασιλείου, *Η διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης- Γαλλία & Φιλανδία*, Διπλωματική Εργασία (Δ.Ε.) <http://ikee.lib.auth.gr/record/114279>.

Σύμφωνα τώρα με το επίπεδο συνεργασίας μεταξύ κράτους-εκκλησίας, διαμορφώνεται και το πλαίσιο διδασκαλίας του ΜτΘ. Σε χώρες όπως η Πολωνία, η Ιρλανδία και η Ιταλία την οργάνωση και διδασκαλία του μαθήματος αναλαμβάνουν οι τοπικές θρησκευτικές κοινότητες. Στην Ελλάδα, Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία, Ουγγαρία, Ισπανία και σε μέρη της Ελβετίας, η διδασκαλία γίνεται με βάση τη συνεργασία κράτους και θρησκευτικών κοινοτήτων. Τέλος, στη Δανία, Εσθονία, Φιλανδία, Νορβηγία Σουηδία και σε μέρη της Ελβετίας το μάθημα οργανώνεται από τις επίσημες αρχές.

Συγκεκριμένα :

- Στην **Τσεχία** υπάρχει δυνατότητα επιλογής ομολογιακού μαθήματος θρησκευτικών
- Στη **Γαλλία**, δε διδάσκεται το ΜτΘ και μάλιστα τα στοιχεία περί των θρησκευτικών παρουσιάζονται στους μαθητές μέσω άλλων μαθημάτων. Εξάλλου η Γαλλία ορίζει στο άρθρο 1 του Συντάγματός της πως είναι «αβασίλευτη

- πολιτεία αδιαίρετη, κοσμική (χωρισμένη δηλαδή από την εκκλησία), δημοκρατική και κοινωνική. Αξιοσημείωτο είναι επίσης, πως δεν περιέχεται ορισμός του τι αποτελεί θρησκεία σε κανένα νομικό γαλλικό κείμενο αλλά ούτε και στο Σύνταγμά της Πορτογαλία (Βασιλείου Χ. Κωνσταντίνος, 2010.).
- Στην **Ολλανδία** υπάρχει μη-ομολογιακή θρησκευτική προσέγγιση η οποία διδάσκεται είτε ως μέρος άλλων μαθημάτων είτε σαν ξεχωριστό μάθημα. Οι γονείς έχουν το δικαίωμα να οργανώσουν χριστιανικό ή άλλο ομολογιακό μάθημα επιλογής τους στο οποίο οι δάσκαλοι θα εκπαιδεύονται και θα πληρώνονται από την εκκλησία.
  - Στην **Ισπανία**, στις τάξεις του δημοτικού, το ΜτΘ είναι ομολογιακού χαρακτήρα κατ' επιλογή και οι γονείς αποφασίζουν στο ξεκίνημα της νέας σχολικής χρονιάς για τη θρησκεία στην οποία θα αναφέρεται το μάθημα σε περίπτωση που το επιλέξουν.
  - Στη **Ρουμανία**, το μάθημα των θρησκευτικών είναι ομολογιακό. Ωστόσο, προκειμένου να υπάρξει μάθημα θρησκευτικών, πρέπει να ενδιαφερθούν τουλάχιστον δέκα μαθητές κατά την υποχρεωτική εκπαίδευση, αλλιώς η εκκλησία αναλαμβάνει με δικό της κόστος την διδασκαλία των μαθητών.
  - Στη **Σουηδία**, η θρησκευτική εκπαίδευση είναι μη-ομολογιακού χαρακτήρα.
  - Στη **Γερμανία** το μάθημα είναι ομολογιακό.
  - Στη **Δανία**, υπάρχει υποχρεωτικό μάθημα με την ονομασία «χριστιανικές σπουδές» με δυνατότητα ωστόσο απαλλαγής.
  - Στη **Νορβηγία** το μάθημα ονομάζεται «Γνώσεις Χριστιανισμού, και θρησκεία και ηθική εκπαίδευση», είναι υποχρεωτικό και έχει δεχτεί κριτική σε σημείο τέτοιο ώστε οι γονείς να οδηγηθούν σε δικαστήριο για την απαλλαγή των παιδιών τους από το μάθημα. Το δικαστήριο δικαίωσε τους γονείς των παιδιών. (Παπούλια Γεωργία- Μαρία, 2017, *Η πρόβλεψη του μέλλοντος της διδασκαλίας των θρησκευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση μέσω της μεθόδου Delphi*, Διπλωματική Εργασία).
  - Τέλος, στη **Μεγάλη Βρετανία** το Μάθημα των θρησκευτικών αποτελεί βασικό στοιχείο του εκπαιδευτικού της συστήματος, προσδίδοντάς του έναν «διαπολιτισμικό» χαρακτήρα. Περιεχόμενό του αποτελεί σε γενικές γραμμές η μελέτη του Χριστιανισμού, χωρίς να υιοθετείται ο ομολογιακός χαρακτήρας,

αλλά και άλλες μεγάλες θρησκείες που υπάρχουν στη χώρα. (Καραμούζης Π., 2015.).

Γίνεται αντιληπτό λοιπόν, πως παρά τις αλλαγές σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο σε όλον τον ευρωπαϊκό χώρο, η Ευρωπαϊκή Ένωση, τα κράτη- μέλη αυτής, αλλά και το Συμβούλιο της Ευρώπης τείνουν ακόμη ή τουλάχιστον προσπαθούν να διατηρούν, σε γενικές γραμμές τη θρησκευτική αγωγή ως βασικό στοιχείο διαμόρφωσης του ήθους και της παιδείας των παιδιών, διαμορφώνοντας κάθε τόσο το περιεχόμενο του ΜτΘ σύμφωνα με τις παραμέτρους που η εξέλιξη της κοινωνίας επιτάσσει.

2.5 ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΡΑΤΟΥΣ- ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και προηγουμένως, τα κράτη- μέλη της Ε.Ε., προσεγγίζουν το Μάθημα των Θρησκευτικών με διαφορετικό τρόπο, υιοθετώντας είτε το ομολογιακό είτε το μη ομολογιακό μοντέλο, έχοντάς το, κάποια ως υποχρεωτικό και άλλα ως μη υποχρεωτικό στα εκπαιδευτικά τους συστήματα και με δυνατότητα απαλλαγής ή όχι από την παρακολούθηση του μαθήματος, αν και η δυνατότητα αυτή δίνεται σχεδόν πάντα, στο πλαίσιο εφαρμογής των διατάξεων που προβλέπουν τη θρησκευτική ελευθερία σε όλη την Ε.Ε.

Το γεγονός που εξετάζεται συνήθως είναι, αν υφίσταται διαχωρισμός της εκκλησίας ή όχι από το κράτος, προκειμένου να εξεταστεί κατά πόσο η σχέση της εκκλησίας επηρεάζει το εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και το πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο λειτουργίας μια χώρας. Όσον αφορά στο Μάθημα των Θρησκευτικών, φαίνεται να υπάρχει μια συσχέτιση της ισχύουσας κάθε φορά σχέσης μεταξύ του κράτους και της εκκλησίας, με το εφαρμοζόμενο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος χωρίς αυτό να αποτελεί ωστόσο τον κανόνα. Για παράδειγμα, στην Ευρώπη, η Αγγλία, η Ελλάδα, η Φινλανδία και η Δανία αναγνωρίζουν επίσημα την ύπαρξη κάποιας εκκλησίας στα κράτη τους. Η ύπαρξη όμως της στενής σχέσης μεταξύ κράτους-εκκλησίας, δεν προϋποθέτει και την εύνοια, για παράδειγμα, συγκεκριμένου μοντέλου διδασκαλίας του ΜτΘ. Στην Αγγλία για παράδειγμα, το κράτος διατηρεί στενή σχέση και

συνεργασία με την εκκλησία, της οποίας κεφαλή είναι και η βασίλισσα του κράτους, αλλά το μοντέλο διδασκαλίας που υιοθετείται από το ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα είναι το μη ομολογιακό. (Η. Ρεράκης, 2001). Από την άλλη πλευρά, ενδιαφέρον παρουσιάζει η συσχέτιση μεταξύ της θρησκευτικότητας των πολιτών του κάθε κράτους και η επιρροή της στα μοντέλα διδασκαλίας του μαθήματος. Το 2010, μετά από έρευνα που διεξήχθη στην Ευρώπη, δημοσιεύτηκε το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο στο οποίο οι Ευρωπαίοι πολίτες αποφαίνονται σχετικά με την ύπαρξη του Θεού. (<http://ikivotos.gr/post/229/ereyna-thrhskeia-kai-eyrwph-oi-megales-antitheseis>)

Αρχικά, σε κράτη όπου μεγάλο ποσοστό των πολιτών φαίνεται να πιστεύει στην ύπαρξη του Θεού, υπάρχει και αντίστοιχα επιρροή στο ΜτΘ, όχι τόσο προς το περιεχόμενό του, όσο προς τη συχνότητα των ωρών διδασκαλίας του. Και πάλι όμως, δεν υπάρχει κάποιος κανόνας. Στην Τσεχία, μόνο το 16% των πολιτών πιστεύει στην ύπαρξη Θεού και παρ' όλα αυτά δίνεται η δυνατότητα παρακολούθησης ομολογιακού μαθήματος στους μαθητές. Στην Ελλάδα το ποσοστό πίστης στο Θεό είναι 79% και οι συζητήσεις για το περιεχόμενο του μαθήματος τα τελευταία χρόνια, φαίνονται να είναι αντικείμενο επιρροής και πολιτικού χαρακτήρα.

Το μόνο σίγουρο είναι ότι, η μεταβλητότητα του τρόπου και του σκοπού διδασκαλίας του Μαθήματος των Θρησκευτικών είναι ένα συνονθύλευμα της επιρροής που δέχεται η κοινωνική και η πολιτική ζωή ενός κράτους, λόγω των αλλαγών που επέρχονται ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης, σε συνάρτηση με την θρησκευτική ταυτότητα των πολιτών του κράτους.

2.6 Η ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση της προσφοράς της διδασκαλίας του Μαθήματος των Θρησκευτικών έχει η προσέγγισή του, μέσα από κάποια βασικά χαρακτηριστικά που βοηθούν στην περιγραφή του. Οι βασικοί άξονες πάνω στους οποίους στηρίζεται και η αξιολόγησή του σχετικά με την λειτουργία του αλλά και την αξία που προσδίδει στο μορφωτικό επίπεδο των μαθητών. Ο σκοπός, το περιεχόμενο (η ύλη), ο τρόπος διδασκαλίας του και η ανάγκη αξιολόγησής του, είναι στοιχεία που αποδίδουν εν γένει την ταυτότητα του μαθήματος.

Είτε μιλάμε για ομολογιακό είτε για μη ομολογιακό μοντέλο, είναι δεδομένο πως το ΜτΘ προσπαθεί εκτός των άλλων να βοηθήσει στην διάπλαση του ήθους των μαθητών, προσπαθώντας ταυτόχρονα να ενισχύσει την αξία του σεβασμού προς τον συνάνθρωπο. Τουλάχιστον σε ότι αφορά τα προγράμματα σπουδών των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπάρχει μια έντονη προσπάθεια και δη τα τελευταία χρόνια, να προωθηθεί μέσα από το ΜτΘ η αποτροπή των μαθητών από φαινόμενα φανατισμού και ρατσισμού. Φυσικά, δεν παύει να αποτελεί στόχο του μαθήματος και η κατήχηση, ο προσηλυτισμός και η γνώση θρησκευτικών δογμάτων, όταν αναφερόμαστε σε χώρες που υιοθετούν το ομολογιακό μοντέλο διδασκαλίας.

Το περιεχόμενο του μαθήματος διαμορφώνεται ανάλογα με τα μοντέλα διδασκαλίας του. Εκτός του θεολογικού περιεχομένου, υπάρχει και το θρησκευτολογικό σε περιπτώσεις ομολογιακού μοντέλου, αλλά και στοιχεία άλλων θρησκειών ιδίως σε μη θρησκευτολογικά μοντέλα διδασκαλίας. Είναι πάντως γεγονός, πως το περιεχόμενο του ΜτΘ, είναι απόρροια των αλλαγών που προκαλεί ο θρησκευτικός πλουραλισμός και η παγκοσμιοποίηση, συνιστώσες που πυροδοτούν και τις κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές σε όλο τον δυτικό κόσμο.

Ο τρόπος διδασκαλίας του ΜτΘ, σχετίζεται φυσικά με τον σκοπό και το περιεχόμενο του μαθήματος αλλά οργανώνεται συνήθως από τα αρμόδια εκπαιδευτικά συμβούλια που συγκροτούνται κάθε τόσο, από τα υπουργεία παιδείας του κάθε κράτους. Πάντως, η προσέγγισή του (ομολογιακή ή μη) είναι και εδώ καθοριστικός παράγοντας διαμόρφωσης.

Μπορούν σίγουρα να διακριθούν τρία βασικά είδη διδασκαλίας:

-Διδασκαλία οργανωμένη από θρησκευτικές κοινότητες, οι οποίες φέρουν αποκλειστικά την ευθύνη για την θρησκευτική εκπαίδευση των μαθητών

-Διδασκαλία οργανωμένη σε συνεργασία μεταξύ των κρατικών αρχών και θρησκευτικών κοινοτήτων που υπάρχουν στη χώρα

-Διδασκαλία οργανωμένη από τις αρχές του κράτους (Schreiner, 2013).

Η ανάγκη αξιολόγησης του ΜτΘ, ως ένας εκ των παραγόντων που συμμετέχουν στην διαμόρφωση της αξίας του μαθήματος είναι θεωρητικά μια άποψη που, θα μπορούσε να θεωρηθεί πως πηγάζει από υποκειμενικά κατά βάση κριτήρια. Δεδομένο είναι

ωστόσο πως η αξιολόγηση ενός μαθήματος βοηθά στην εύρυθμη λειτουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος, αφού μπορεί να αναδείξει προβλήματα και τακτικές που ίσως θα χωρούσαν βελτίωσης, στους τρόπους διδασκαλίας ενός μαθήματος αλλά και πιο ειδικά στην ύλη και τους σκοπούς που αυτό επιδιώκει. Συγκεκριμένα πάντως για το ΜτΘ, η ανάγκη αξιολόγησής του έγκειται στο γεγονός ότι μέσω του μαθήματος επιδιώκεται, εκτός των άλλων και η διαμόρφωση αξιών και ήθους των μαθητών, η οποία διαμόρφωση χρίζει από μόνη της αξιολόγηση προκειμένου να διαπιστωθεί και πρακτικά η πληρότητά της, (Βαϊραμίδου – Δημοπούλου, 2001). Μία άλλη όμως άποψη, είναι αυτή που αντιδρά στην αξιολόγηση του μαθήματος, δεδομένου ότι με αυτόν τον τρόπο αλλάζει και η αντίληψη του μαθήματος από την πλευρά των μαθητών. Υποστηρίζεται λοιπόν, πως θα έπρεπε το ΜτΘ να αντιμετωπίζεται περισσότερο ως αντικείμενο συζήτησης με τους μαθητές και όχι ως αντικείμενο πάνω στο οποίο θα πρέπει αυτοί να εξετάζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

3.1 ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΑΠΟ ΤΟ 2011 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και προηγουμένως, η παγκοσμιοποίηση, ο θρησκευτικός πλουραλισμός και οι κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές που επήλθαν στην Ευρώπη, αναπόφευκτα επηρέασαν και τις κοινωνίες των πολιτών όλων των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναλογικά λοιπόν και η Ελλάδα, προκειμένου να εναρμονιστεί σε πιέσεις που κατά καιρούς δεχόταν από οδηγίες της Ε.Ε., από Συστάσεις-υποχρεωτικού και μη χαρακτήρα-του Συμβουλίου της Ευρώπης, αλλά και από την αρχή του Συνηγούρου του πολίτη, οδηγήθηκε στην αναμόρφωση των ΑΠΣ, όπου συμπεριλήφθηκε και η αλλαγή του ΜτΘ. Η Επιτροπή των Εμπειρογνομόνων που συστάθηκε για το σκοπό της εκπόνησης των νέων Προγραμμάτων Σπουδών, δημιούργησε Προγράμματα τα οποία εφαρμόστηκαν πιλοτικά από το 2011 και στη συνέχεια, το 2016, επικυρώθηκαν ως επίσημα ΠΣ για το Δημοτικό, το Γυμνάσιο και το Λύκειο μετά από την έκδοση της σχετικής υπουργικής αποφάσεως.

3.2 ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος Γιαννουλάτος, μιλώντας για το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης ανέφερε συγκεκριμένα: *η λέξη παγκοσμιοποίηση (globalization, mondialisation) έχει προσλάβει ένα ιδιαίτερο νόημα και συνοψίζει εξελίξεις και δυναμικές τάσεις που χαρακτηρίζουν το τελευταίο τέταρτο της δεύτερης χιλιετίας. Ειδικότερα στον χώρο της οικονομίας, ο όρος δηλώνει τη διαδικασία, σύμφωνα με την οποία οι οικονομίες των διαφόρων χωρών εντάσσονται ολοκληρωτικά σ' ένα παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, με συγκέντρωση της παγκόσμιας παραγωγής, του εμπορίου και της πληροφόρησης σε ορισμένα κέντρα. Η διεθνοποίηση που ακολουθεί συμβάλλει στην αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των κοινωνιών.* (Αναστάσιος Γιαννουλάτος, 2005 *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία*, εκδ. Ακρίτας).

Συνεπώς γίνεται κατανοητό πως, αναφέρεται σε ένα σύμπλεγμα σχέσεων στα πεδία της οικονομίας, του εμπορίου, της κοινωνίας, της τεχνολογίας, της κουλτούρας και της πολιτικής, βάσει του οποίου διαμορφώνονται αντίστοιχα και οι κοινωνικές συνήθειες και αξίες μιας κοινωνίας. Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, εντάθηκε σημαντικά, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός νέου τρόπου ζωής. Η επιρροή που δέχτηκαν οι λαοί των ευρωπαϊκών κρατών, σε θέματα καθημερινών συνηθειών, ήταν ιδιαίτερα εμφανής. Ο καταναλωτισμός, η διασκέδαση και γενικά ο τρόπος ζωής ήταν αλλά εξακολουθούν ακόμη και σήμερα να είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τα πρότυπα του δυτικού κόσμου, συνέπεια ακριβώς του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης.

Η νέα αυτή πραγματικότητα, οδήγησε σε νέες κοινωνικές ζυμώσεις, προκαλώντας εκτός των άλλων και μία κρίση αξιών και ηθών στην ελληνική κοινωνία. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια, η χώρα μας έγινε δέκτης μεγάλων μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, και αυτό οδήγησε στην εμφάνιση διαφόρων εθνικοτήτων και θρησκειών, αλλάζοντας έτσι την κοινωνική δομή και σύσταση της χώρας μας.

Στην κοινωνική αυτή απαίτηση και πρόκληση για τη διατήρηση της πολιτισμικής και θρησκευτικής ετερότητας και του θρησκευτικού πλουραλισμού, οι εκπαιδευτικοί των περισσότερων κεντρικών και βόρειων ευρωπαϊκών χωρών, ανταποκρίθηκαν με την αναθεώρηση και την επανεξέταση των κριτηρίων λειτουργίας της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσα στις πλουραλιστικές κοινωνίες. Αυτό σημαίνει ότι η έννοια και οι σκοποί της εκπαίδευσης καθώς και άλλων σχετικών εννοιών, όπως αγωγή, διδασκαλία, μάθηση, δογματισμός και άλλα, έπρεπε να εξεταστούν εξονυχιστικά και να επαναπροσδιοριστούν υπό το φως των νέων κοινωνικών συνθηκών. (Εμμανουήλ Περσέλης, 2011).

Στο πλαίσιο της δημόσιας συζήτησης που σηματοδότησαν οι εγκύκλιοι περί απαλλαγών του 2008, οι Θεολόγοι εκπαιδευτικοί αλλά και οι Θεολογικές Σχολές έκαναν λόγο για αναγκαίο άνοιγμα προς τη θρησκευτική ετερότητα με την εισαγωγή θρησκευσιολογικών αναφορών σε ένα νέο και ανοικτό ΠΣ, *ώστε να αναβαθμιστεί ακόμη περισσότερο το μάθημα των Θρησκευτικών, να εμπλουτιστούν τα αναλυτικά σχολικά προγράμματα με μαθήματα κοινωνικής ηθικής ή ιστορίας των θρησκευμάτων,*

τα οποία θα μπορούν να παρακολουθούν οι μαθητές στο σύνολό τους ανεξαρτήτως θρησκείας ή ομολογίας (Θεολογική Σχολή ΕΚΠΑ, 9-9-2008). Συνεπώς, ο σεβασμός της θρησκευτικής ετερότητας, η γνωριμία και ο διάλογος με τις άλλες χριστιανικές και θρησκευτικές παραδόσεις αποβαίνει βασικός άξονας του ΜτΘ. Στο πλαίσιο της αποδοχής του πλουραλισμού και της διαπολιτισμικής προσέγγισης ως αφετηρίας για οποιαδήποτε σοβαρή εκπαιδευτική θεωρία και πρακτική, η θρησκευτική εκπαίδευση των μαθητών καλείται να παίξει έναν σοβαρό ρόλο στη δυνατότητα των μαθητών να διαχειρίζονται υπεύθυνα και δημιουργικά τον πλουραλισμό και τον διάλογο με τον «άλλον» και το «διαφορετικό», (Σταύρος Γιαγκάζογλου, 2016, <http://blogs.auth.gr/moschosg/2016/02/23/>).

Στα πλαίσια της διαρκούς αναμόρφωσης της κοινωνίας μας, καλείται η θρησκευτική εκπαίδευση να αναμορφωθεί προς την κατεύθυνση του θρησκευτικού πλουραλισμού, διερευνώντας με αντικειμενικότητα τις άλλες θρησκείες, διατηρώντας παράλληλα τον δημόσιο χαρακτήρα της και ενσωματώνοντας τα όποια νέα δεδομένα προκύπτουν.

3.3 ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΚΡΙΤΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Οι ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας, επιτάσσουν την προσοχή των εκπαιδευτικών σε όλο συνολικά το εκπαιδευτικό μας σύστημα και ιδιαίτερα στους σκοπούς που αυτό επιδιώκει σχετικά με την ηθική διαμόρφωση των παιδιών, σε μια κοινωνία που ολοένα και εμπλουτίζεται με στοιχεία και συνήθειες διαφορετικών λαών και έτερων θρησκειών. Στα πλαίσια της ύπαρξης ενός πολυπολιτισμικού πια τρόπου ζωής και μιας κοινωνίας που παρουσιάζει έντονα φαινόμενα φανατισμού, ρατσισμού και βίας, το ΜτΘ καλείται να λειτουργήσει ως αρωγός κατανόησης και σεβασμού της θρησκευτικής ετερότητας και όχι μόνο.

Προκειμένου λοιπόν να συμβαδίσει το ΜτΘ με τις ανάγκες της σημερινής μας κοινωνίας, κρίθηκε αναγκαία η συζήτηση για την αλλαγή του μαθήματος και την «προσαρμογή» του στους νέους τρόπους διδασκαλίας της πλουραλιστικής και πολυφωνικής πλέον σχολικής εκπαίδευσης. Ξεκίνησε έτσι ο διάλογος για τις

επικείμενες αλλαγές του ΜτΘ, προκαλώντας σωρεία αντιδράσεων σε πολιτικούς και θρησκευτικούς κύκλους, συμπαρασύροντας και συλλόγους γονέων και κηδεμόνων αλλά και εκπαιδευτικούς, διαμορφώνοντας ένα κλίμα έντασης, γύρω από το περιεχόμενο και τον σκοπό που θα έπρεπε να έχει το νέο ΜτΘ.

Η αναγκαιότητα αναθεώρησης των Προγραμμάτων Σπουδών του ΜτΘ, κρίθηκε επηρεαζόμενη και από τις επιταγές του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς και τις κοινωνικές και πολιτικές ζυμώσεις που έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας. Το ζήτημα που προέκυψε ωστόσο, ήταν η μορφή που θα έπαιρνε το νέο μάθημα και κατά πόσο αυτό θα παρέμενε ομολογιακό ή θα κινούνταν πια ξεκάθαρα σε θρησκευολογικές και μόνο διδαχές. Η εκκλησία από την πλευρά της, αντιμετώπισε με καχυποψία τα νέα ΠΣ του 2011, φοβούμενη τον παραγκωνισμό του χριστιανισμού χαρακτηρίζοντας πολλές φορές ως «επικίνδυνα και απαράδεκτα» τα νέα ΠΣ. (δηλώσεις

Ιερώνυμου

http://www.huffingtonpost.gr/2016/09/20/koinoniapolitiki_n_12099446.html)

Ο πολιτικός κόσμος εμφανίστηκε διχασμένος μπροστά στις αλλαγές που προωθούσε το υπουργείο παιδείας το 2015, στηριζόμενο στα ΑΠΣ των προηγούμενων ετών (2011-2014), οδηγώντας σε μία ευρεία αντιπαράθεση που πήρε μορφή από τηλεοπτικά πάνελ και εκπομπές σε μέσα μαζικής ενημέρωσης, μέχρι συζητήσεις σε διαδικτυακά blogs και μέσα μαζικής δικτύωσης γενικότερα.

Η απουσία σχεδιασμού και μελέτης, πριν από την εφαρμογή των νέων ΠΣ, συνέβαλε προς τη σύγχυση που δημιουργήθηκε, εμπλέκοντας και τους εκπαιδευτικούς σε αυτήν, δεδομένου ότι οι γνώσεις που λαμβάνουν από τις θεολογικές σχολές της χώρας, περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο τον Χριστιανισμό. (Καραμούζης & Αθανασιάδης, 2011).

3.4 ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Τα προγράμματα σπουδών που δημοσιεύτηκαν μετά το 2011, κινούνται λίγο πολύ στα ίδια πλαίσια, προωθώντας τους μαθησιακούς στόχους του ΜτΘ, μέσα από μια διδακτικά ευέλικτη και πολυεπίπεδη πρόταση θρησκευτικής αγωγής, η οποία βασίζεται

στο ισχύον νομικό πλαίσιο και ανταποκρίνεται στις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες. (Φ.Ε.Κ. 2104/ 19.6.2017 Πρόγραμμα Σπουδών του Μαθήματος των Θρησκευτικών στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο). Ως επίκεντρο του μαθήματος, διατηρείται η Ορθόδοξη παράδοση, τίθεται ωστόσο η διευκρίνιση πως αυτή δε θα πρέπει να μετατρέπει το μάθημα σε Θρησκευολογία.

Το νέο ΠΣ, έχει ως στόχο την κριτική ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των μαθητών, εφαρμόζοντας μια διαλογική και διερευνητική προσέγγιση. (Φ.Ε.Κ. 2104/ 19.6.2017 .).

Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών του ΜτΘ διαμορφώθηκε στηριζόμενο σε τρεις βασικούς πυλώνες διδασκαλίας. Ο πρώτος και κεντρικός πυλώνας στοχεύει στην γνωριμία του μαθητή με τη θρησκευτική παράδοση του τόπου του/της, ο δεύτερος πυλώνας αφορά στην αποτύπωση και τη γνωριμία με άλλες μεγάλες θρησκείες που συναντώνται στον ευρωπαϊκό κυρίως χώρο (και όχι μόνο), όπως ο Ρωμαιοκαθολικισμός και ο Προτεσταντισμός και ο τρίτος πυλώνας περιλαμβάνει στοιχεία από τα άλλα μεγάλα θρησκευόμενα των μονοθεϊστικών παραδόσεων του Ισλάμ και του Ιουδαϊσμού (Φ.Ε.Κ. 2104/ 19.6.2017.).

Στο Δημοτικό, επιδιώκεται η γνωριμία με τον κόσμο της θρησκείας μέσα από αφηγηματικά στοιχεία γύρω από έθιμα, σύμβολα, παραδόσεις και πρόσωπα. Στο Γυμνάσιο δίνεται έμφαση *στη μελέτη της θρησκείας ως πολιτισμικής κατασκευής, στοχεύοντας στη ζωή, στην ιστορία, στην τέχνη και στον πολιτισμό των θρησκειών* (Π. Καραμούζης, 2015.)

Ως γενικοί σκοποί του ΜτΘ για το Δημοτικό αλλά και το Γυμνάσιο, προβλέπονται η κατανόηση της Ορθοδοξίας και του Χριστιανισμού, μέσα από γνωστικά αντικείμενα που προκαλούν το ενδιαφέρον των μαθητών και τους ωθούν να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα του πολιτισμού στον οποίο ζουν. Το νέο ΠΣ, δίνει έμφαση και προτεραιότητα στη λειτουργικότητα της σχέσης του μαθητή και της θρησκευτικής γνώσης, θέτοντας σε πρωταρχικό ρόλο την κριτική κατανόηση του μαθήματος και όχι την απομνημόνευσή του (Σταύρος Γιαγκάζογλου, 2016.).

Πιο συγκεκριμένα, γενικοί σκοποί και προσανατολισμοί του ΜτΘ στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο, σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών που δημοσιεύτηκε την 19 Ιουνίου 2017 και είναι σχεδόν ίδιοι με αυτούς του ΠΣ του 2016, είναι οι εξής:

1. *Να οικοδομήσει ένα στιβαρό μορφωτικό πλαίσιο/πεδίο γνώσης και κατανόησης του Χριστιανισμού και της Ορθοδοξίας, ως πνευματικής και πολιτισμικής παράδοσης της Ελλάδας και της Ευρώπης αλλά και ως ζωντανής πηγής έμπνευσης, πίστης, ηθικής και νοηματοδότησης, για τον κόσμο και τον άνθρωπο, τη ζωή και την ιστορία.*
2. *Να παρέχει στους μαθητές, ανεξάρτητα από την προσωπική τους θρησκευτική τοποθέτηση, ικανοποιητική κατάρτιση για τη φύση και τον ρόλο του θρησκευτικού φαινομένου, στο σύνολό του και στις επιμέρους εκφάνσεις του, δηλαδή τις μεγάλες και ζωντανές θρησκείες του κόσμου, εφόσον θεωρούνται πηγές πίστης, πολιτισμού και ηθικού τρόπου ζωής.*
3. *Να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις και να προσφέρει τις ευκαιρίες, ώστε οι μαθητές να αναπτύξουν ικανότητες και επάρκειες -αλλά και διαθέσεις και στάσεις- που χαρακτηρίζουν τον θρησκευτικά εγγράμματο άνθρωπο, καλλιεργώντας παράλληλα την ηθική και κοινωνική του ευαισθησία*
4. *Να συντελέσει στη γνωριμία, στην κριτική κατανόηση, στον σεβασμό και στον διάλογο μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικές απόψεις, αντιλήψεις ή δεσμεύσεις πάνω σε ζητήματα πίστης και ηθικού προσανατολισμού*
5. *Να συνεισφέρει δημιουργικά στον ελεύθερο και υπεύθυνο αυτοπροσδιορισμό της προσωπικής ταυτότητας των μαθητών, καθώς και στην ολόπλευρη (θρησκευτική, γνωστική, πνευματική, κοινωνική, ηθική, ψυχολογική, αισθητική και δημιουργική) ανάπτυξη τους, μέσα από την αναζήτηση του νοήματος και την υπαρξιακή αναμέτρηση με την πολυπλοκότητα του μυστηρίου της ζωής.*

Οι γενικοί σκοποί του μαθήματος εξειδικεύονται σε επιμέρους εκπαιδευτικούς στόχους, που σύμφωνα με το νέο ΠΣ επιδιώκουν:

1. *την κριτική κατανόηση των δογματικών, λατρευτικών, υπαρξιακών και πολιτισμικών εκφράσεων της Ορθόδοξης Εκκλησίας, των άλλων μεγάλων χριστιανικών ομολογιών, καθώς και άλλων θρησκευμάτων,*
2. *την ανάδειξη των οικουμενικών αξιών τόσο του Χριστιανισμού όσο και των άλλων θρησκειών του κόσμου,*

3. τη διερεύνηση πτυχών και όψεων της τοπικής θρησκευτικής ιστορίας και παράδοσης, με στόχο τη γνώση, τη διαφύλαξη και την ανανέωση της τοπικής πολιτισμικής κληρονομιάς,
4. την προσέγγιση της θρησκευτικής πίστης γενικότερα και του Χριστιανισμού ιδιαίτερα με πολλαπλά κριτήρια (πολιτισμικά, ηθικά, κοινωνικά, ιστορικά, προσωπικά, θεολογικά),
5. την αποκωδικοποίηση του θρησκευτικού υποβάθρου των πολιτισμικών παραδόσεων και την αναγνώριση των θρησκευτικών διαστάσεων του σύγχρονου πολιτισμού,
6. την κατανόηση των αξιών αλλά και των αρνητικών ή επικίνδυνων εκφράσεων που κάποιες θρησκείες εμπεριέχουν, διατηρούν ή υποβάλλουν,
7. την κατανόηση της εποχής και των αναγκών της και τη μεθερμηνεία του θεολογικού λόγου στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες,
8. τον προβληματισμό και την έμπρακτη ευαισθητοποίηση απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα της εποχής, τα υπαρξιακά ερωτήματα και τα ηθικά διλήμματα του ανθρώπου,
9. τον σεβασμό του δικαιώματος κάθε ανθρώπου στη θρησκευτική ελευθερία, στην αναζήτηση και στον θρησκευτικό αυτοπροσδιορισμό,
10. την αναγνώριση και τον σεβασμό στην ιδιαίτερη θρησκευτική και πολιτιστική προέλευση και συνάφεια κάθε μαθητή,
11. την ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης και τη διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος,
12. την ανθρωπιστική προσέγγιση της θρησκευτικής μάθησης, με την παράλληλη αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία,
13. την ανάδειξη του ολιστικού και μεταμορφωτικού για τον άνθρωπο χαρακτήρα της θρησκευτικής εκπαίδευσης,
14. τη θεμελίωση της θρησκευτικής εκπαίδευσης σε στέρεες παιδαγωγικές θεωρήσεις και στη συνεχή ενημέρωση για τις σύγχρονες φιλοσοφικές αντιλήψεις περί γνώσης και τον διάλογο μαζί τους,
15. τη συνεισφορά του ΜτΘ στη διαμόρφωση μαθητών που αναπτύσσουν θετική γνώμη και στάση προς τη μάθηση, εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και ευθύνη για τον κόσμο. (Φ.Ε.Κ. Τεύχος Β' 2104/19.06.2017)

Εκτός των άλλων οι εκπαιδευτικοί παροτρύνονται, μέσα από το νέο ΠΣ, να χρησιμοποιήσουν δραστηριότητες και τεχνικές ως μέσα διδασκαλίας του μαθήματος, που θα περιλαμβάνουν την αφήγηση, την επίδειξη, την εργασία σε μικρές ομάδες κ.ά., οι οποίες ταξινομούνται και σύμφωνα με το είδος τους Στο ΔΗΜΟΤΙΚΟ σε: Α. Βιωματικές, Β. Ομαδικές/Διερευνητικές, Γ. Δημιουργικής Έκφρασης, Δ. Επισκέψεις/Εκδηλώσεις/Δράσεις και Ε. Παιχνίδια και Ασκήσεις από Λογισμικά. Στο ΓΥΜΝΑΣΙΟ σε: Α. Βιωματικές, Β. Ομαδικές/Διερευνητικές, Γ. Δημιουργικής Έκφρασης, Δ. Διαθεματικές και Ε. Επισκέψεις/Εκδηλώσεις/Δράσεις. (Φ.Ε.Κ. Τεύχος Β' 2104/19.06.2017)

3.5 ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ

Είναι γεγονός πως, το νέο ΠΣ που δημοσιεύτηκε τελευταία τον Ιούνιο του 2017 και ουσιαστικά κινείται στους ίδιους άξονες με τα ΠΣ των προηγούμενων ετών, επιχειρεί να προσδώσει στο ΜτΘ έναν χαρακτήρα που θα ενσωματώνει τα πολυπολιτισμικά και κοινωνικά φαινόμενα της διαφορετικότητας, τοποθετώντας τον μαθητή και την κριτική του ικανότητα στον βασικό άξονα στόχων του μαθήματος, επιχειρώντας να τον διαπαιδαγωγήσει κατάλληλα, ώστε να μπορεί να σεβαστεί τη διαφορετικότητα αυτή.

Ξεκινώντας από το Δημοτικό, ο μαθητής καλείται να γνωρίσει και να κατανοήσει τη θρησκεία αρχικά, έπειτα να οδηγηθεί σε μια ερμηνευτική προσέγγισή της στο Γυμνάσιο, για να καταλήξει στην κριτική θεώρησή της στο Λύκειο (Π. Καραμούζης, Η Κοινωνιολογία της Θρησκείας μεταξύ Εκπαίδευσης και Κοινωνίας, 2015).

Φτάνοντας λοιπόν στο Λύκειο, το νέο ΠΣ εξακολουθεί να τονίζει την ανάγκη μιας πολυπολιτισμικής προσέγγισης του ΜτΘ, ορίζοντας ως σκοπό της θρησκευτικής εκπαίδευσης:

1. Την ανάπτυξη της προσωπικής ταυτότητας, είτε κάποιος ακολουθεί μία θρησκεία είτε όχι, δίνοντας βάση και στην ηθική ανάπτυξη και συμπεριφορά των εφήβων
2. Η καλλιέργεια ανθρωπιστικής και ελληνικής παιδείας
3. Ο θρησκευτικός γραμματισμός, μέσα από τον οποίο ο μαθητής/η μαθήτρια αποκτά τη δεξιότητα της λειτουργικής χρήσης αναπαραστάσεων, εννοιών, κρίσεων, γενικεύσεων, σχημάτων, εικόνων, συμβόλων, επικοινωνιακών μέσων, αφηγήσεων, νοημάτων και σημασιών.
4. Η κριτική θρησκευτικότητα με την έννοια της καλλιέργειας της ολιστικής νοημοσύνης στην εκπαιδευτική διαδικασία, στην οποία συμμετέχουν νους και καρδιά και η οποία διαμορφώνει ανθρώπους με «ζωηρή επιθυμία» για δικαιοσύνη και δημοκρατία.
5. Η γνωριμία με τον «άλλον», παράλληλα με την προώθηση των αξιών του σεβασμού, της αποδοχής και του διαλόγου, την ανεκτικότητα στο διαφορετικό και το δικαίωμα στη διαφορετικότητα.
6. Η κοινωνικοποίηση, ως μία διαδικασία εξατομίκευσης, η οποία θεμελιώνεται στη σχέση ανάμεσα στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και στην κοινωνική ένταξη.
7. Η ανάπτυξη κοινότητας μάθησης. Η λειτουργία της τάξης ως κοινότητας μάθησης μέσω των κοινών εμπειριών, της βίωσης κοινών πραγμάτων και της διάδρασης, αναπτύσσεται με έμφαση στη συνεργατική μάθηση, στη συζήτηση, στη συνεργασία, στη διαπραγμάτευση και στα κοινά νοήματα. (Φ.Ε.Κ. Τεύχος Β' 2105/ 19.6.2017)

Συγκεκριμένα, στην Α΄ Τάξη του Λυκείου, οι μαθητές καλούνται μέσα σε 50 ώρες:

- να διερευνήσουν τη θρησκευτικότητα και ιδιαίτερα τη λατρεία ως συστατικό στοιχείο της ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας και άλλων θρησκευτικών κοινοτήτων που υπάρχουν στο περιβάλλον τους.
- να μελετήσουν την επιρροή του θρησκευτικού γεγονότος στη διαμόρφωση της σύγχρονης πολιτισμικής πραγματικότητας των νέων.
- να ερευνήσουν τη θρησκευτική διάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και της ατομικής και συλλογικής ευθύνης στη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου.
- να προσεγγίσουν ηθικά διλήμματα και προκλήσεις με θρησκευτικό περιεχόμενο και να

τοποθετηθούν προσωπικά σε σχέση με αυτά.

- να αντιληφθούν τη θρησκευτική και ιδιαίτερα την ορθόδοξη χριστιανική οπτική για την

ύπαρξη του κακού και τις επιπτώσεις του στη ζωή τους.

- να καλλιεργήσουν κοινωνικές δεξιότητες στο πλαίσιο της μαθησιακής κοινότητας και να συνειδητοποιήσουν τη σημασία που έχει ο διάλογος, η συνεργασία και η αλληλεγγύη.

- να καλλιεργήσουν δεξιότητες και στάσεις επικοινωνίας, σεβασμού και αποδοχής με απώτερο στόχο τη δημιουργία αυθεντικών σχέσεων (Φ.Ε.Κ. Τεύχος Β' 2105/ 19.6.2017).

Ο τίτλος του μαθήματος είναι «Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος» και προβλέπονται πέντε Θεματικές Ενότητες με τις υποενότητές τους.

Στη Β' Τάξη του Λυκείου, το ΠΣ προβλέπει και πάλι 50 ώρες και οι μαθητές καλούνται:

- να ανακαλύψουν απαντήσεις του Χριστιανισμού και άλλων θρησκειών σε κρίσιμα ερωτήματα που αφορούν στη σχέση του ανθρώπου με τον Θεό, τον κόσμο και τον συνάνθρωπο.

- να διερευνήσουν αντιλήψεις και στάσεις, οι οποίες έχουν αφετηρία θρησκευτικές πεποιθήσεις για τον Θεό, τον κόσμο και τον άνθρωπο, στο περιβάλλον τους και στον εαυτό τους.

- να προσεγγίσουν κριτικά τον ρόλο των θρησκειών στη διαμόρφωση πεποιθήσεων, ιδεολογιών, αξιών και στερεοτύπων σε ομάδες και πρόσωπα.

- να εξετάσουν ηθικά ζητήματα που αφορούν στη ζωή και τη συνύπαρξη, να διατυπώσουν

προσωπικές απόψεις και να αναπλαισιώσουν τη στάση τους.

- να διαπιστώσουν την ανάγκη για συνύπαρξη, αλληλογνωριμία, ανταλλαγή και συνεργασία μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικές ή χωρίς θρησκευτικές πεποιθήσεις.

- να αναπτύξουν επικοινωνιακές και κοινωνικές δεξιότητες στο πλαίσιο της μαθησιακής

κοινότητας σε επίπεδο θρησκευτικό, υπαρξιακό, αξιακό και ηθικό (Φ.Ε.Κ. Τεύχος Β' 2105/ 19.6.2017).

Τέλος, στην Γ' Τάξη του Λυκείου, το ΠΣ σε 24 ώρες καλεί τους μαθητές:

- να ανιχνεύσουν τις θρησκευτικές και ηθικές παραμέτρους σύγχρονων κοινωνικών,

επιστημονικών και ηθικών ζητημάτων και να προσδιορίσουν την προσωπική τους στάση

απέναντι σε αυτά.

- να ανακαλύψουν τη θέση και τον ρόλο του Χριστιανισμού και των άλλων θρησκειών απέναντι σε προβλήματα και προκλήσεις της σύγχρονης κοινωνίας σε παγκόσμια και τοπική διάσταση.

- να διερευνήσουν τη σύνδεση του χριστιανικού οράματος για τη μεταμόρφωση της ζωής

και του κόσμου με τη σύγχρονη διάνοηση και τον πολιτισμό.

- να προσεγγίσουν κριτικά τις συλλογικές απόψεις και να εκφράσουν τις προσωπικές τους

θέσεις με επιχειρήματα. (Φ.Ε.Κ. Τεύχος Β' 2105/ 19.6.2017).

Το νέο ΠΣ του ΜτΘ αδιαμφισβήτητα και στο Λύκειο, δίνει έμφαση στην ετερότητα και τον σεβασμό σε αυτήν, επιχειρώντας να δημιουργήσει τη βάση για ένα γόνιμο διάλογο μεταξύ των μαθητών και των εκπαιδευτικών προκειμένου να συμβάλει στην ομαλή διαχείριση της πολυπολιτισμικότητας και του θρησκευτικού πλουραλισμού των σύγχρονων κοινωνιών, εξαλείφοντας συνάμα φαινόμενα φανατισμού.

(Σταύρος Γιαγκάζογλου, 2016).

Β΄ ΜΕΡΟΣ ΕΡΕΥΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Η ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Όπως ήδη αναφέρθηκε προηγουμένως, οι αλλαγές του ΜτΘ, αποτέλεσαν αντικείμενο συζήτησης, σε διάφορους θρησκευτικούς, επιστημονικούς, εκκλησιαστικούς και πολιτικούς κύκλους, καλλιεργώντας τις περισσότερες φορές ένα κλίμα έντασης. Στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας, έγινε μία ανασκόπηση στο Μάθημα των Θρησκευτικών με ιδιαίτερη έμφαση στον χαρακτήρα που αυτό είχε έως τώρα, όχι μόνο στη χώρα μας αλλά και σε όλα σχεδόν τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, μελετήθηκε ο στόχος, ο σκοπός και ο τρόπος διδασκαλίας του μαθήματος και στη συνέχεια αποτυπώθηκαν οι αλλαγές που επιχειρήθηκαν στο ΜτΘ, ενώ παρουσιάστηκαν και στοιχεία από τα νέα Προγράμματα Σπουδών με τελευταίο δημοσιευμένο ΠΣ αυτό του 2017.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας λοιπόν, επιχειρήθηκε έρευνα εκτός των άλλων και στο διαδίκτυο, δίνοντας περισσότερη έμφαση στην αντιπαράθεση που δημιουργήθηκε στο χώρο του διαδικτύου, με αφορμή τα νέα ΠΣ των Θρησκευτικών και τους προβληματισμούς που εκφράστηκαν εντονότερα μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων.

4.1 ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε, έχει ως στόχο τη μελέτη της αντιπαράθεσης που δημιουργήθηκε για το ΜτΘ, υπό το πρίσμα των νέων Προγραμμάτων Σπουδών, καθώς επίσης και την ανάλυση και την παρουσίαση των βασικών προβληματισμών που απασχόλησαν και εξετάστηκαν αφενός από μεγάλο μέρος των εκκλησιαστικών

και εκπαιδευτικών κοινοτήτων και αφετέρου από μεγάλο μέρος ατόμων που δεν ανήκουν στις κοινότητες αυτές αλλά στη λεγόμενη «κοινή γνώμη» . Επίσης, θα επιχειρηθεί η ομαδοποίηση των αποτελεσμάτων, προκειμένου να αποτυπωθεί όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένα γίνεται, η τάση πάνω στην οποία κινήθηκαν οι συζητήσεις για την αλλαγή του ΠΣ του ΜτΘ. Σκοπός της έρευνας αυτής, είναι να αποτυπωθούν με τέτοιο τρόπο οι θέσεις, οι συνθέσεις και οι αντιθέσεις γύρω από το νέο ΠΣ των Θρησκευτικών, ώστε ο αναγνώστης να είναι σε θέση να αντιληφθεί και να κατανοήσει τις πληροφορίες που θα του δοθούν, ακόμη και αν δε γνωρίζει αρκετά πράγματα για το εξεταζόμενο θέμα.

4.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

1. Ποια ήταν η συχνότητα και ο όγκος των συζητήσεων στο διαδίκτυο σχετικά με το θέμα, εξελικτικά από το 2011 μέχρι σήμερα;
2. Ποια ήταν τα θέματα συζήτησης από συγκεκριμένες ομάδες(πολιτεία, εκκλησία, επιστημονική κοινότητα, κοινή γνώμη)
3. Πώς διαμορφώθηκαν οι απόψεις των ομάδων αυτών στα θέματα αυτά;

4.3 ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και πιο πάνω, η έρευνα που επιδιώχθηκε στα πλαίσια της εργασίας, επικεντρώθηκε σε αναφορές που έγιναν για το ΜτΘ συγκεκριμένα μέσα στο χώρο του διαδικτύου. Για το λόγο αυτό, συλλέχθηκαν αποσπάσματα ερευνών, άρθρα, εισηγήσεις, επιστημονικές αναφορές, συλλογικές απόψεις αλλά και αποσπάσματα δικαστικών αποφάσεων που παρατίθενται στο διαδίκτυο, προκειμένου να εξεταστεί το ζήτημα που ανέκυψε λόγω των νέων ΠΣ του Μαθήματος των Θρησκευτικών.

Η επιλογή των διαδικτυακών ευρημάτων έγινε βάσει χρονολογίας. Συγκεκριμένα, επιλέχθηκαν άρθρα, υπομνήματα, δημοσιεύσεις εισηγήσεων κ.α., που αναφέρονται στο θέμα της αλλαγής του ΠΣ του Μαθήματος των Θρησκευτικών από το 2011 και

έπειτα, όπου και ξεκίνησε να εφαρμόζεται πιλοτικά για αρχή, σε κάποια σχολεία, το νέο Πρόγραμμα Σπουδών.

Η επιλογή επιχειρήθηκε από όλους τους χώρους που ασχολήθηκαν με το θέμα. Πιο συγκεκριμένα, επιλέχθηκαν αναρτήσεις που αφορούσαν στις θέσεις που εκφράζονται από ιερείς και άτομα που ανήκουν στο χώρο της Εκκλησίας, αναρτήσεις που προέρχονται ή παρουσιάζουν τις θέσεις και τις απόψεις της εκάστοτε κυβέρνησης (Πολιτείας), αναρτήσεις που αναφέρονται σε εισηγήσεις, επιστολές και θέσεις ανθρώπων που προέρχονται από το χώρο των εκπαιδευτικών (Εκπαιδευτική Κοινότητα) όπως επίσης και αναρτήσεις που σχετίζονται με τις απόψεις της «κοινής γνώμης». Ως κοινή γνώμη, θεωρείται η ομάδα των ανθρώπων που εκφράστηκαν σχετικά με το υπό εξέταση θέμα, αλλά δεν ανήκουν σε κάποιον από τους λοιπούς αναφερόμενους χώρους. Δεν ανήκουν δηλαδή ούτε στο χώρο της Εκκλησίας, ούτε σε αυτόν της Πολιτείας, ούτε και σε αυτόν της εκπαιδευτικής κοινότητας. Είναι για παράδειγμα άνθρωποι που αρθρογραφούν σε ιστολόγια τοπικών εφημερίδων, γονείς μαθητών που εκφράζουν την άποψή τους για το νέο ΠΣ στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, διάφοροι σχολιαστές κ.ά.

ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Λέξεις-φράσεις κλειδιά: Εκπαίδευση, Προγράμματα Σπουδών, Μέθοδοι Διδασκαλίας, Θρησκευτικά, Χαρακτήρας του Μαθήματος, Παλαιά Προγράμματα Σπουδών στη Θρησκευτική Αγωγή, Νέα Προγράμματα Σπουδών στη Θρησκευτική Αγωγή, Διάλογος για το ΜτΘ, Αντιπαράθεση για το ΜτΘ.

ΔΕΙΓΜΑ

ΠΟΛΙΤΕΙΑ

<p>http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/578940/to-neo-programma-afora-ti-thriskeutiki-agogi-kai-ohi-tin-ekklisiastiki-katihisi</p>	<p>Το νέο πρόγραμμα αφορά τη θρησκευτική αγωγή και όχι την εκκλησιαστική κατήχηση - έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας</p>
<p>https://voria.gr/article/den-einai-katixisi-ta-thriskeutika-leei-to-upourgeio-paideias</p>	<p>Τη θρησκευτική αγωγή και όχι την εκκλησιαστική κατήχηση αφορά το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, όπως διαβεβαιώνει το υπουργείο Παιδείας</p>
<p>http://www.elftherostypos.gr/ellada/41039-ayth-einai-h-apanthsh-tvn-empierognvomonon-poy-ekponhsan-to-programma-spoydon-sta-thriskeutika/</p>	<p>Η απάντηση των εμπειρογνομώνων που εκπόνησαν το πρόγραμμα σπουδών για τα Θρησκευτικά.</p>
<p>http://frear.gr/?p=10888</p>	<p>Σταύρος Γιαγκάζογλου. Απρούποθετες αλλαγές στα θρησκευτικά</p>
<p>http://www.alfavita.gr/arhron/ekpaideysi/aytes-einai-oi-allages-sto-mathima-ton-thriskeytikon#ixzz5EuzsFDNJ</p>	<p>Σταύρος Γιαγκάζογλου. Αυτό θα είναι το νέο μάθημα των Θρησκευτικών - Όλες οι αλλαγές</p>
<p>http://blogs.auth.gr/moschosg/2016/02/23/</p>	<p>Σταύρος Γιαγκάζογλου. Δυνατότητες και προοπτικές των νέων Προγραμμάτων Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού Γυμνασίου και Λυκείου.</p>

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

<p>http://www.pemptousia.gr/2012/08/odigos-pros-tin-panthriskia-to-neo-pro/</p>	<p>Γέροντας Γεώργιος Καψάνης, Προηγούμενος Ι.Μ. Οσίου Γρηγορίου. «Οδηγός προς την πανθρησκεία το νέο πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα των θρησκευτικών»</p>
<p>http://www.dogma.gr/ellada/synechizetai-o-dialogos-gia-mathima-ton-thriskeftikon-mechri-na-typothoun-ta-vivlia/65646/</p>	<p>Την συνέχιση του διαλόγου υπό της ίδιας Επιτροπής διά την παρακολούθησ η του υλικού των νέων βιβλίων του μαθήματος των Θρησκευτικών πριν αυτά τυπωθούν αποφάσισε σήμερα η Ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος</p>
<p>http://www.dogma.gr/dialogos/eisigisi-tou-archiepiskopou-stin-ektakti-ierarchia-gia-ta-thriskeftika/65590/</p>	<p>Η Εισήγηση του Αρχιεπισκόπου στην Έκτακτη Ιεραρχία για τα Θρησκευτικά.</p>
<p>http://orthodoxia.info/news/</p>	<p>Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου. Εισήγηση μητροπολίτη Ναυπάκτου- 12/1/2016.</p>
<p>http://www.dogma.gr/syentefxeis/pyra-tou-mitropoliti-peiraios-kata-tou-ypourgou-paideias-kai-tis-nd/53575/</p>	<p>Πυρά του Μητροπολίτη Πειραιώς κατά του υπουργού Παιδείας και της ΝΔ</p>
<p>http://www.dogma.gr/ellada/chalkidos-pros-theologous-na-apodeixoume-oti-xeroume-na-antimetopizoume-tis-dyskolies/9628/</p>	<p>Στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι θεολόγοι αλλά και το ίδιο το μάθημα</p>

	των θρησκευτικών αναφέρθηκε ο μητροπολίτης Χαλκίδος κ. Χρυσόστομος κατά τη διάρκεια Θεολογικής ημερίδας
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	
http://www.pemptousia.gr/2016/01/i-thriskeftiki-agogi-sto-sigchrono-mathisiako-perivallon/	Κωνσταντίνος Νικολαΐδης, Εκπαιδευτικός. “Η θρησκευτική αγωγή σε ένα σύγχρονο και ευέλικτο μαθησιακό περιβάλλον, όπου γίνεται σεβαστή κάθε θρησκευτική και πολιτισμική πολυφωνία και ετερότητα και πραγματοποιείτ αι ο δημιουργικός διάλογος μεταξύ των μαθητών”.
http://ikivotos.gr/post/3588/to-neo-programma-spoydwn-sta-thrshskeytika-kai-h-eythynh-ths-ekklhsias	Ηρακλής Ρεράκης. Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά και η ευθύνη της Εκκλησίας
https://www.impantokratoros.gr/E97F520C.el.aspx	Οι θέσεις της ΠΕΘ για το νέο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών.
http://360pedia.gr/thriskeftika-na-apallagoume-alla-apo-ti-akribws/	Βασίλης Ξυδιάς, Θεολόγος – Εκπαιδευτικός Θρησκευτικά – Να απαλλαγούμε αλλά από τι ακριβώς
http://www.dogma.gr/ellada/tin-paremvasi-tis-isi-gia-tin-aposyrsi-tou-neou-programmatos-ton-thriskeftikon-zita-i-p-e-th/9160/	Την παρέμβαση της ΙΣΙ για την απόσυρση του νέου

	προγράμματος των Θρησκευτικών ζητά η Π.Ε.Θ.
https://www.tideon.org/index.php/2012-02-03-08-08-55/2012-02-28-20-22-19/2012-05-18-09-54-46/9340-2016-11-27-13-53-37	Ηρακλής Ρεράκης: Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά. Ένα πνευματικό οίδημα που απειλεί την ορθόδοξη χριστιανική νεότητα.
http://www.alopsis.gr/alopsis/Rerakhs.pdf	Ηρακλής Ρεράκης. Νέο πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά και Οδηγός Εκπαιδευτικού-Υπόμνημα προς την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος.
http://www.kairosnet.gr/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=94:oitimikh-etepothta--xoikh--ah-thn-eyph-kai-iiatepa-thn-eea&catid=17:2010-12-13-21-45-22&Itemid=22	Εμμανουήλ Περσέλης. Πολιτισμική ετερότητα και σχολική θρησκευτική αγωγή στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Ελλάδα
http://www.dogma.gr/ellada/o-sylogos-didaskonton-tis-theologikis-scholis-athinon-gia-to-mathima-ton-thriskoftikon/5681/	Ο σύλλογος διδασκόντων της Θεολογικής Σχολής Αθηνών για το μάθημα των Θρησκευτικών
http://aktines.blogspot.com/2017/09/blog-post_165.html	Οι Θεολόγοι Ημαθίας Ημαθίας για το νέο πρόγραμμα σπουδών στα Θρησκευτικά
http://e-theologia.blogspot.com/2013/09/blog-post_29.html	PhD Γ. Δ. Καπετανάκης (ΠΕ01), Το Μάθημα των Θρησκευτικών στα νέα Πιλοτικά Προγράμματα

	Σπουδών: από τον πατριωτισμό στον κοσμοπολιτισμό».
http://www.diakonima.gr/2017/03/08/το-οικουμενικό-πνεύμα-της-ορθοδοξίας/	Το οικουμενικό πνεύμα της Ορθοδοξίας συμβάλλει στην εξοικείωση των μαθητών με την ετερότητα (Κ.Νικολαΐδης, Εκπαιδευτικός)
http://www.dogma.gr/dialogos/peth-o-ypourgος-paideias-de-gnorizei-tous-nomous-tou-kratous/31912/	Μια σκληρή απάντηση για τις δηλώσεις που έκανε ο Υπουργός Παιδείας αναφορικά με το μάθημα των θρησκευτικών εξέδωσε η ΠΕΘ (Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων
http://www.dogma.gr/dialogos/mathima-gia-olous-omodoxous-kai-eterodoxous/5659/	Μάριος Μπέζος, Κοσμήτορας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, «Μάθημα για όλους, ομοδόξους και ετεροδόξους»
ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ	
http://www.huffingtonpost.gr/2016/09/20/koinonia-politiki_n_12099446.html	«Ιερός» πόλεμος κυβέρνησης και εκκλησίας για το μάθημα των θρησκευτικών.- άρθρο της ιστοσελίδας
http://www.kathimerini.gr/833077/opinion/epikairothta/politikh/den-xreiazontai-ta-8rhskeytika	Ξένια Κουναλάκη. Γιατί χρειάζονται τα Θρησκευτικά.

<p>http://www.kathimerini.gr/875929/opinion/epikairothta/politikh/h-dielkystinda-gia-ta-8rhskeytika</p>	<p>Απόστολος Λακάσας. Η διελκυστίδα για τα Θρησκευτικά.</p>
<p>http://www.avgi.gr/article/5956843/neo-programma-spoudon-gia-ta-thriskeutika-proteinetai-ston-upourgo-paideias</p>	<p>Κωστοπούλου Μίνα. Νέο πρόγραμμα σπουδών για τα Θρησκευτικά προτείνεται στον υπουργό Παιδείας.</p>
<p>http://www.antibaro.gr/article/16033</p>	<p>Αφιέρωμα του Αντίβαρου: Τα Θρησκευτικά ως σχολικό μάθημα.</p>
<p>http://www.cnn.gr/news/ellada/story/49571/ereyna-ti-pisteyoyn-oi-polites-gia-to-mathima-ton-thriskeytikon</p>	<p>CNN Greece. Έρευνα: Τι πιστεύουν οι πολίτες για το μάθημα των Θρησκευτικών</p>
<p>http://www.aftodioikisi.gr/koinonia/antidrasedis-gia-mathima-ton-thriskeftikon-goneis-epistrefoun-vivlia/</p>	<p>Αντιδράσεις για το μάθημα των Θρησκευτικών -Γονείς επιστρέφουν βιβλία</p>
<p>http://www.efsyn.gr/arthro/neo-mathima-ton-thriskeytikon-irthe-gia-na-meinei</p>	<p>Διαλεκτική Αγγελή. Το νέο μάθημα των Θρησκευτικών ήρθε για να μείνει</p>
<p>http://tempo24.news/eidisi/145594/xesikonontai-oi-goneis-kai-stin-ahaia-gia-to-vivlio-ton-thriskeytikon-tis-d-dimotikoy</p>	<p>Ξεσηκώνονται οι γονείς και στην Αχαΐα για το βιβλίο των Θρησκευτικών της Δ' Δημοτικού - Στην Αιγιάλεια η πρώτη αίτηση απαλλαγής μαθητού - Ισχυρό κίνημα για την απόσυρση του</p>

	βιβλίου και στη δυτική Αχαΐα
https://www.pentapostagma.gr/2017/09	Άγγελος Ρούσσος. Σεισμός με τα νέα Θρησκευτικά. Ομοβροντία αντιδράσεων από Χριστιανούς γονείς ενάντια στο τραγικό βιβλίο με Βούδες, Ινδιάνους και Ισλαμιστές – Τι λέει το υπουργείο Παιδείας και γιατί δεν ανησυχεί προς το παρόν
http://www.kairosnet.gr/discussion/religion-class/657-i-ekklisia-tis-ellados-to-ypourgeio-paideias-kai-ta-nea-thriskeftika	Η Εκκλησία της Ελλάδος, το Υπουργείο Παιδείας και τα νέα Θρησκευτικά
https://www.zoiforos.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=7933:i-aitoloakarnania-eipe-ochi-sto-neo-programma-spoudon-tou-mt8&Itemid=202	Η Αιτωλοακαρνανία είπε ΟΧΙ στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών του ΜτΘ
http://trikalain.gr/diamartyria-gia-to-neo-programma-tou-mathimatos-ton-thriskeftikon/	Διαμαρτυρία Συλλόγων του Νομού Τρικάλων για το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών του Μαθήματος των Θρησκευτικών

4.4 ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Για τη συλλογή και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος ανάλυσης και όχι η αριθμητική αξιολόγηση. Ποιοτική

χαρακτηρίζεται διότι δεν αξιοποιεί αριθμητικά δεδομένα και μαθηματικούς υπολογισμούς καθώς και γιατί η έρευνα πραγματοποιείται σε πραγματικές και όχι σε τεχνητές, πειραματικά ελεγχόμενες συνθήκες (Πουρκός & Δαφέρμος, 2010, σελ 30). Δεδομένης της διαδικασίας που ακολουθήθηκε αλλά και του δείγματος που επιλέχθηκε, μετά από την έρευνα στο διαδίκτυο, τα δεδομένα ομαδοποιήθηκαν σε βασικούς θεματικούς άξονες και προβληματισμούς και αναλύθηκαν ποιοτικά. Επιδιώχθηκε η διερεύνηση των απόψεων που εκφράστηκαν σχετικά με το ΜτΘ μέσα στο διαδίκτυο. Συγκεκριμένα δόθηκε βάση κυρίως, στις απόψεις της Εκκλησίας, της επιστημονικής κοινότητας και της πολιτείας αναφορικά με το εξεταζόμενο ζήτημα.

Αξιοποιήθηκαν και αποδελτιώθηκαν αποσπάσματα κειμένων από έναν αρκετά μεγάλο αριθμό ιστολογίων, αφού πρώτα, εξετάστηκε η αξιοπιστία τους και κρίθηκε η χρησιμότητά τους.

4.5 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για την πραγματοποίηση της έρευνας αφορά στην συλλογή και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, η συλλογή και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων, έγιναν βάσει ποιοτικής ανάλυσης. Αρχικά, συλλέχθηκαν άρθρα, δημοσιογραφικές παρουσιάσεις αναλύσεων, εισηγήσεις από την πλευρά της εκκλησίας, η επιστολή της Πανελλήνιας Ένωσης Θεολόγων, οι απόψεις που εκφράστηκαν από την Ιερά Σύνοδο της Ιεραρχίας για το νέο ΠΣ του μαθήματος καθώς και διάφορες εισηγήσεις από ανθρώπους της επιστημονικής κοινότητας, εισηγήσεις συλλόγων γονέων και κηδεμόνων αλλά και μέρους της πολιτείας.

Μετά από την εκτεταμένη έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε συνολικά περίπου 50 ιστότοπους, τα κείμενα συγκεντρώθηκαν και μελετήθηκαν ως προς τη συχνότητα των θεμάτων που πραγματεύονται και το είδος των συζητήσεων σχετικά με τις αλλαγές στο Μάθημα των Θρησκευτικών. Έπειτα, οργανώθηκαν σε ομοειδείς κατηγορίες σχετικά με την άποψη που εκφράζεται γύρω από την συνταγματικότητα των αλλαγών που επιχειρήθηκαν και τελικά πραγματοποιήθηκαν στο μάθημα, την εκτίμηση σχετικά με τα διδακτικά αποτελέσματα του μαθήματος, τις απόψεις για τον

χαρακτήρα του μαθήματος ως ομολογιακό ή μη, τις θέσεις που υιοθετήθηκαν σχετικά με την υποχρεωτικότητα του μαθήματος και τη χορήγηση απαλλαγής από αυτό, το περιεχόμενό του και τις προτάσεις που έγιναν συνολικά, αναφορικά με το νέο ΠΣ του ΜτΘ.

4.6 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Οι συζητήσεις που εντοπίζονται στο διαδίκτυο και ασχολούνται με το νέο ΠΣ του Μαθήματος των Θρησκευτικών, οργανώνονται σε τέσσερις επιμέρους ομάδες, όπως έχει ήδη αναφερθεί και προηγουμένως, και συγκεκριμένα σε ότι αφορά στον χώρο από τον οποίο αυτές προέρχονται. Αυτές είναι:

- α)** η ομάδα της Εκκλησίας, όπου βρίσκονται διάφορες εισηγήσεις, επιστολές, αναφορές και γενικά αναρτήσεις που προέρχονται από ανθρώπους που ανήκουν στο χώρο της
- β)** η ομάδα της επιστημονικής κοινότητας που περιλαμβάνει τις συζητήσεις ανθρώπων που ανήκουν στο χώρο των εκπαιδευτικών, καθηγητών πανεπιστημίων αλλά και της Πανελληνίας Ένωσης Θεολόγων
- γ)** η ομάδα της Πολιτείας, που περιλαμβάνει τις συζητήσεις ατόμων προερχομένων η σχετιζόμενων με κάποιον τρόπο με την εκάστοτε κυβέρνηση και
- δ)** η ομάδα της «κοινής γνώμης», που έχει να κάνει με τις αναρτήσεις των θέσεων και των απόψεων επάνω στο εξεταζόμενο ζήτημα, ανθρώπων που δεν μπορούν να θεωρηθούν ως μέρος κάποιας από τις προηγούμενες ομάδες.

Αναφορικά με τις τρεις πρώτες ομάδες, παρατηρείται μια εν γένει κοινή άποψη (της πλειοψηφίας) που διαφαίνεται σε κάθε ομάδα χωριστά, σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα. Η τέταρτη ομάδα ωστόσο, δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί, σχετικά με τις απόψεις που εκφέρει επί του θέματος, σε καμία εξεταζόμενη θεματική ενότητα, αφού υπάρχουν αναρτήσεις που τάσσονται τότε υπέρ της μιας και άλλοτε υπέρ της άλλης άποψης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης τα σχόλια που αναρτώνται στο

τέλος κάποιων δημοσιευμάτων και άρθρων ηλεκτρονικών εφημερίδων, όπου εκφράζονται απόψεις σχετικά με το θέμα της αλλαγής του ΠΣ του ΜτΘ, οι οποίες είναι διατυπωμένες σε ιδιαίτερα έντονο ύφος.

Αρχικά λοιπόν, παρατηρείται και θα επιχειρηθεί να αποδοθεί στον πρώτο πίνακα, η άποψη που υιοθετείται από τις διάφορες ομάδες, σχετικά με τη μορφωτική αξία του ΜτΘ. Φαίνεται να αποτελεί ένα από τα κυριότερα σημεία αναφοράς, στο ξεκίνημα τουλάχιστον, των συζητήσεων που αναρτώνται στα διάφορα ιστολόγια και ιστοσελίδες. Μιλώντας για τη μορφωτική αξία του ΜτΘ, εννοείται ουσιαστικά, ο σκοπός του, το περιεχόμενό του και η συμβολή του στην εκπαίδευση των μαθητών με τον τρόπο που αυτό διδάσκεται. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται η άποψη που στηρίζεται (από την πλειοψηφία των συζητήσεων που αφορούν στις ομάδες), γενικά με την ύπαρξη των Θρησκευτικών στα σχολεία, χωρίς να εξετάζεται τόσο υπό το πρίσμα των ΠΣ που θα ισχύουν. Κάθε ομάδα, αναφέρεται αρχικά στην αξία του μαθήματος γενικά, ως μέρος της εκπαιδευτικής τακτικής που ακολουθείται στα σχολεία.

Πίνακας 4.6.1 Απόψεις σχετικά με τη μορφωτική αξία του Μαθήματος των Θρησκευτικών και την αναγκαιότητα διδασκαλίας του.

	ΕΚΚΛΗΣΙΑ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ/ΠΕ Θ	ΠΟΛΙΤΕΙ Α	ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ
ΘΕΣΗ ΠΟΥ ΥΙΟΘΕΤΕΙΤΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ	Υποστηρίζει πως η μορφωτική αξία του μαθήματος είναι μείζονος σημασίας και πρέπει να συνεχίσει να διδάσκεται	Έχει μεγάλη μορφωτική αξία και πρέπει να συνεχίσει να διδάσκεται υπό προϋποθέσεις	Έχει μορφωτική αξία	Έχει μορφωτική αξία
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ	Προτείνει τη συνέχιση του διαλόγου για την εύρεση λύσης σχετικά με το περιεχόμενο και το σκοπό του μαθήματος.	Συμφωνεί με την αλλαγή του ΠΣ του μαθήματος, αλλά υπάρχουν σημεία διαφωνίας.	Στηρίζει την αλλαγή του ΠΣ του μαθήματος ως προς το περιεχόμενο, τον σκοπό του και τον χαρακτήρα του.	Οι απόψεις δίστανται. Ένα μέρος στηρίζει την ολοκληρωτική αλλαγή και ένα άλλο τάσσεται κατά οποιασδήποτε αλλαγής.

Η Εκκλησία από την αρχή της πρότασης του Υπουργείου Παιδείας για την αλλαγή του Προγράμματος Σπουδών του ΜτΘ, εξέφρασε τη διαφωνία της. Όταν επιχειρήθηκε η αλλαγή του ΜτΘ, η εκκλησία τόνισε αρχικά πως η διδασκαλία των Θρησκευτικών στα σχολεία είναι απαραίτητη για τη διάπλαση της θρησκευτικής συνείδησης των μαθητών μέσα από προβληματισμούς και διαλόγους επί διαφόρων θρησκευτικών φαινομένων. Σε διάφορες εισηγήσεις μάλιστα, κατά τόπων Μητροπολιτών, που εστάλησαν κατά καιρούς στην Ιερά Σύνοδο και αναρτήθηκαν σε αρκετά θρησκευτικά ιστολόγια και ηλεκτρονικές εφημερίδες, υποστηρίζεται πως το ΜτΘ όπως ίσχυε πριν την εφαρμογή των νέων ΠΣ, είχε ήδη θρησκευσιολογικό περιεχόμενο και όχι κατηχητικό, όπως υποστηρίζεται από πολλούς. Για τον λόγο αυτό συνέβαλε στην ενημέρωση και την επαφή των μαθητών με τα θρησκευτικά

φαινόμενα εν γένει, χωρίς να τους φανατίζει αλλά αντιθέτως να τους ενημερώνει. Ενδεικτική είναι η εισήγηση του Μητροπολίτη Ναυπάκτου για το Μάθημα των Θρησκευτικών που παρατίθεται στον ιστότοπο «ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ info» στις 12/1/2016, όπου μεταξύ άλλων αναφέρει : *Ο μαθητής, κάθε χριστιανικής, θρησκευτικής και αθεϊστικής απόψεως, που διδάσκεται αυτά τα μαθήματα από έναν καλό θεολόγο όχι μόνον δεν φανατίζεται, αλλά ενημερώνεται, προβληματίζεται και κρίνει δημιουργικά το θρησκευτικό φαινόμενο. Απορώ γιατί τα αποκαλούν κατηχητικά-ομολογιακά! Το κάνουν από άγνοια ή για παραπληροφόρηση;* (από: <http://orthodoxia.info/news>)

Η πρόταση που γίνεται μάλιστα από την πλευρά της Εκκλησίας, δίνοντας βάση στην αξία του μαθήματος, έχει ως κύριο γνώμονα τη συνέχιση του διαλόγου μεταξύ κράτους και εκκλησίας, προκειμένου να διασφαλιστεί η συνέχιση της ηθικής, πνευματικής, επαγγελματικής και φυσικής αγωγής των Ελλήνων, η ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και η διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Ιερώνυμος επικαλούμενος την παράγραφο 2 του άρθρου 16 του Συντάγματος της Ελλάδος, σε λόγο που προσφώνησε σε Συνεδρία έκτακτης Σύγκλησης της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, που πραγματοποιήθηκε την 27/6/2017 και απόσπασμά της αναρτήθηκε στο ιστολόγιο Newsbomb: (<http://www.newsbomb.gr/ellada/ekklhsia/story/802930/iera-synodos-ti-synexisi-toy-dialogoy-gia-ta-thriskytika-apofasise-i-ierarxia#ixzz5D1S6UagQ>)

Η επιστημονική κοινότητα στο σύνολό της, φαίνεται να στηρίζει την άποψη πως το ΜτΘ έχει μεγάλη μορφωτική αξία για τη διαπαιδαγώγηση των νέων και μάλιστα στη σημερινή κοινωνία. Τονίζεται δε η ανάγκη μιας περισσότερο ερμηνευτικής και κριτικής προσέγγισης του μαθήματος, διότι ο μαθητής καλείται στη σύγχρονη κοινωνία να συμφιλιωθεί με το «διαφορετικό» και να δείξει σεβασμό στις θρησκευτικές πεποιθήσεις και αξίες αλλόθρησκων συμμαθητών του. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο μάλιστα, η επιστημονική κοινότητα στο σύνολό της, τονίζει την αναγκαιότητα της διδασκαλίας του ΜτΘ, με τέτοιο τρόπο ώστε να βοηθήσει στην εξάλειψη ρατσιστικών φαινομένων, βίας και θρησκευτικού φανατισμού. Στο χώρο του διαδικτύου, οι αναρτήσεις των εισηγήσεων και των άρθρων που παρουσιάζονται, φαίνονται να συντάσσονται στη συντριπτική τους πλειοψηφία με την άποψη αυτή, προσπαθώντας ωστόσο να γεφυρώσουν το χάσμα που έχει προκύψει μεταξύ

εκκλησίας και πολιτείας. Ενδεικτικό είναι και το απόσπασμα από την ομιλία του Προέδρου του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεόδωρου Γιάγκου στις 10/2/2014 που αναρτήθηκε στα «ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ» όπου αναφέρει μεταξύ άλλων πως: *Βρισκόμαστε σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι και θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι η εσωστρέφεια είναι όσο ποτέ άλλοτε καταστροφική. Τα προβλήματα που ανακύπτουν στη νέα πραγματικότητα είναι πολλά και ασφαλώς δεν λύνονται με συνθηματολογία ούτε με τη διαμαρτυρία αναρμοδιών ή ελλιπώς περί το ζήτημα ενημερωμένων. Δεν αμφισβητώ την ειλικρίνεια και την αγωνία ιδίως των συνειδητών μελών της Εκκλησίας για το μάθημα, κατεξοχήν των πιστών γονέων που θέλουν τα παιδιά τους να διδάσκονται την ορθόδοξη αλήθεια – αυτό εξάλλου επιθυμώ κι εγώ για τα παιδιά μου – αλλά το περιεχόμενο των αναλυτικών προγραμμάτων είναι μόνο μια από τις πολλές πτυχές του συγκεκριμένου θέματος.*

[\(http://blogs.auth.gr/moschosg/2014/02/10/%CE%B7%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%84%CE%BC%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%B9/\)](http://blogs.auth.gr/moschosg/2014/02/10/%CE%B7%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%84%CE%BC%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%B9/)

Η Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων, στηρίζει την άποψη περί αναγκαιότητας ύπαρξης του ΜτΘ ως υποχρεωτικό μάθημα τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τονίζοντας ωστόσο τη διαφωνία με το νέο ΠΣ του μαθήματος.

Γεγονός είναι πάντως πως τόσο η ΠΕΘ, όσο και μεγάλο μέρος της επιστημονικής κοινότητας, συμφωνούν με την εκπόνηση ενός νέου ΠΣ για το Μάθημα των Θρησκευτικών, που θα εναρμονίζεται και θα προσαρμόζεται στις ανάγκες που επιτάσσει η σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία. Ωστόσο, η ΠΕΘ, στηρίζει περισσότερο, τις βελτιώσεις του Προγραμμάτων Σπουδών που εκπονήθηκαν την περίοδο 2003-2006 και όχι τόσο τα νέα ΠΣ που ξεκίνησαν να εφαρμόζονται από το 2011.

Η πλευρά της πολιτείας, στηρίζει κι αυτή με τη σειρά της τη μεγάλη μορφωτική αξία που προσφέρει η διδασκαλία του ΜτΘ στους μαθητές, καθώς τονίζει τη συμβολή του στην ηθική διάπλαση των μαθητών. Οι αναρτήσεις που υπάρχουν στο διαδίκτυο και

αναφέρονται στη στάση της πολιτείας επί του θέματος, επικεντρώνονται περισσότερο στη διαμόρφωση νέων κοινωνικών φαινομένων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, που καταστούν την ύπαρξη του μαθήματος στα σχολεία εξαιρετικά βοηθητική, εφόσον αυτή γίνεται βάσει των νέων ΠΣ. Ενδεικτικό απόσπασμα από την εισήγηση του συμβούλου του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων Σταύρου Γιαγκάζογλου στην ημερίδα του Πανελλήνιου Θεολογικού Συνδέσμου ΚΑΙΡΟΣ με θέμα: «Μάθημα Θρησκευτικών και Δημόσιος Χώρος» είναι το εξής :

Στον ευρωπαϊκό χώρο και σε αντίθεση με το παρελθόν, διαπιστώνεται ολοένα και περισσότερο η ανάγκη για τη θρησκευτική και πνευματική διάσταση της εκπαίδευσης.

(Αναρτήθηκε στο ιστολόγιο: <http://blogs.auth.gr/moschosg>)

Οι απόψεις της κοινής γνώμης, παρουσιάζουν μια τάση απολυτότητας ως επί το πλείστον, είτε θετικά είτε αρνητικά εκφρασμένες στο θέμα της μορφωτικής αξίας του ΜτΘ. Οι περισσότεροι σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων, φαίνεται να υποστηρίζουν πως η διδασκαλία του ΜτΘ στα σχολεία, είναι απαραίτητη και μάλιστα τη συνδέουν κυρίως με την ανάπτυξη και τη διάπλαση της θρησκευτικής ταυτότητας των μαθητών. Σε επιστολή της μάλιστα, η Πανελλήνια Πρωτοβουλία Γονέων για την Εκπαίδευση, ζητά την επιστροφή των παλαιών ΠΣ και αναφέρει τα εξής: *«Εμείς, οι γονείς και κηδεμόνες των παιδιών που βρίσκονται στη Α'βάθμια και Β'βάθμια Εκπαίδευση, δηλώνουμε προς κάθε πλευρά ότι επιθυμούμε η παρεχόμενη στα παιδιά μας παιδεία στη Χώρα μας να είναι σύμφωνη με τους άξονες του Συντάγματος της πατρίδας μας και ακόλουθη των αρχών και αξιών που έθρεψαν ιστορικά το έθνος μας και διαμόρφωσαν την πολιτιστική του ταυτότητα και ιδιοπροσωπία. Δεν θα ανεχθούμε κανένα στοιχείο ξένο προς τις ιστορικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές μας παραδόσεις να νοθεύσει την αγωγή των παιδιών μας. Για τον λόγο αυτό αντιδρούμε στην προσπάθεια αλλοιώσεως της χριστιανικής παιδείας των παιδιών μας και τον μέχρι τώρα χαρακτήρα του μαθήματος των Θρησκευτικών και αναγκαζόμαστε με λύπη να επιστρέψουμε στην προϊστάμενη αρχή ως απαράδεκτους τους νέους φακέλους από τους οποίους στο εξής θα διδάσκεται στα σχολεία το μάθημα των Θρησκευτικών».* (απόσπασμα από άρθρο δημοσιευμένο στο ιστολόγιο <https://tinyurl.com/ydd5mnpu>).

Άρθρο που δημοσιεύεται επίσης στην ιστοσελίδα του CNN.gr αναφέρει ότι: *Σύμφωνα με το γκάλοπ του ΠΑΜΑΚ που δημοσιεύει η «Καθημερινή της Κυριακής» το 30%*

δηλώνει ότι πιστεύει πως τα Θρησκευτικά πρέπει να διδάσκονται ως «μάθημα ομολογιακού χαρακτήρα, γνώσης της ορθόδοξης πίστης». Το 34,5% υποστηρίζει ότι πρέπει να διδάσκεται «ως μάθημα γνώσης των θρησκειών με έμφαση την ορθόδοξη ενώ ένας στους τρεις (30,5%) συμφωνεί πως τα Θρησκευτικά θα πρέπει να διδάσκονται ως «θρησκευσιολογία, δηλαδή μάθημα γνώσης όλων των θρησκειών». Το γκάλοπ αυτό, αφορά τη γνώμη των πολιτών για το ΜτΘ, σύμφωνα με τα όσα αναφέρει το άρθρο. (<http://www.cnn.gr/news/ellada/story/49571/ereyna-ti-pisteyoyn-oi-polites-gia-to-mathima-ton-thriskeytikon>)

Ο επόμενος πίνακας, επιχειρεί να αποτυπώσει τις απόψεις που εκφράζονται στα ιστολόγια σχετικά με την υποχρεωτικότητα του μαθήματος στα σχολεία, και τη δυνατότητα απαλλαγής από αυτό.

Πίνακας 4.6.2 Απόψεις περί της υποχρεωτικότητας του Μαθήματος των Θρησκευτικών και της δυνατότητας χορήγησης απαλλαγής από αυτό.

	ΕΚΚΛΗΣΙΑ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ ΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΙΤΕΙΑ	ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ
ΘΕΣΗ ΠΟΥ ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΕ ΤΑΙ	Υποστηρίζει σθεναρά την διδασκαλία του μαθήματος ως υποχρεωτικό	Υποστηρίζει τη διδασκαλία του μαθήματος ως υποχρεωτικό	Υποστηρίζει την υποχρεωτικότητα του μαθήματος, με πιο διαλλακτικό τρόπο.	Μεγάλο μέρος τάσσεται υπέρ της υποχρεωτικότητας του μαθήματος.
ΠΡΟΤΑΣΗ ΠΟΥ ΓΙΝΕΤΑΙ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΝΕΟ ΠΣ.	Δε συμφωνεί με το νέο ΠΣ, και στηρίζει την χορήγηση απαλλαγής από το μάθημα, εφόσον συντρέχουν ειδικές προϋποθέσεις.	Δεν υπάρχουν ενιαίες απόψεις. Συμφωνεί γενικά με τη χορήγηση απαλλαγής, αλλά προτείνει τρόπους διδασκαλίας που θα αποτρέψουν τους γονείς και τους μαθητές από τη ζήτησή της.	Προωθεί τη χορήγηση απαλλαγής, αλλά προτείνει τρόπους διδασκαλίας που θα αποτρέψουν τους γονείς και τους μαθητές από τη ζήτησή της.	Υποστηρίζει τη χορήγηση απαλλαγής, με πιο ελαστικές προϋποθέσεις.

Ένα άλλο μεγάλο ζήτημα που φαίνεται να συζητείται έντονα και συναντάται στον χώρο του διαδικτύου σχετικά με το ΜτΘ, είναι οι προϋποθέσεις σχετικά με τη χορήγηση απαλλαγής από το μάθημα. Στην αρχή της εφαρμογής των νέων ΠΣ του

μαθήματος, δηλαδή περί το 2011, υπήρχαν αναρτήσεις που έθεταν προβληματισμούς σχετικά με τη διδασκαλία του μαθήματος στα σχολεία ως υποχρεωτικό. Κυρίως από την πλευρά της πολιτείας μάλιστα, υπήρξαν βουλευτές που πρότειναν ακόμη και την κατάργηση του μαθήματος από τα σχολεία. Άλλοι, υιοθέτησαν την άποψη ότι το Μάθημα των Θρησκευτικών θα πρέπει να διδάσκεται αν και εφόσον το επιλέξει ο μαθητής (κατ' επιλογήν δηλαδή). Ωστόσο, στις πιο πρόσφατες αναρτήσεις, φαίνεται να μη θίγεται πια το θέμα της διδασκαλίας των Θρησκευτικών ως μάθημα επιλογής. Αυτό όμως που παρατηρείται περισσότερο, είναι πως ανακύπτει διαρκώς ζήτημα αναφορικά με τις προϋποθέσεις χορήγησης απαλλαγής από το μάθημα.

Οι διάλογοι και οι συζητήσεις που γίνονται από ανθρώπους της Εκκλησίας σχετικά με την εφαρμογή του νέου ΠΣ του Μαθήματος των Θρησκευτικών, αναπτύσσουν με μεγάλη συχνότητα το ζήτημα της απαλλαγής από το μάθημα. Μεταξύ άλλων φαίνεται να στηρίζεται περισσότερο, η χορήγηση απαλλαγής από το μάθημα βάσει αυστηρών κριτηρίων. Επίσης, τονίζεται πως η αίτηση θα πρέπει να γίνεται από τους γονείς των μαθητών και όχι από τους ίδιους.

Η επιστημονική κοινότητα ασχολείται επίσης συχνά με το θέμα χορήγησης απαλλαγής από το ΜτΘ, αν και η συχνότητα αναφοράς στο ζήτημα φαίνεται να διαφοροποιείται μέσα στα χρόνια. Συγκεκριμένα, φαίνεται πως στην αρχική προσέγγιση του θέματος της αλλαγής του ΠΣ του μαθήματος (περίπου 2010- 2012), οι αναρτήσεις που υπάρχουν στο διαδίκτυο, περιέχουν συχνές αναφορές σχετικά με την υποχρεωτικότητα του μαθήματος αλλά και με τις προϋποθέσεις χορήγησης απαλλαγής από αυτό. Τα τελευταία χρόνια ωστόσο, υπάρχει η τάση να συζητείται περισσότερο το περιεχόμενο του μαθήματος καθώς και ο τρόπος διδασκαλίας του και όχι τόσο η υποχρεωτικότητά του. Μάλιστα οι συζητήσεις επικεντρώνονται πια στην προσπάθεια βελτίωσης του μαθήματος, επιτυγχάνοντας μεταξύ άλλων τη διδασκαλία του με τρόπο που δε θα καθιστά αναγκαία τη δυνατότητα χορήγησης απαλλαγής από αυτό.

Οι συζητήσεις που έγιναν κατά καιρούς από την πλευρά της πολιτείας, παρουσιάζουν μεγαλύτερες αποκλίσεις μέσα στα χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο 2010-2012, φαίνεται πως συζητούνταν πολύ συχνά μεταξύ άλλων και το αν θα πρέπει να διατηρηθεί ή όχι η υποχρεωτικότητα του ΜτΘ. Έπειτα φαίνεται πως οι συζητήσεις επικεντρωνόταν περισσότερο σε θέματα που αφορούσαν στο περιεχόμενο του

μαθήματος, με εξαίρεση την περίοδο του 2015, όπου με υπουργό παιδείας τον κ. Φίλη, φαίνεται να εντείνονται και πάλι οι συζητήσεις σχετικά με τη διδασκαλία του μαθήματος ως υποχρεωτικό ή μη, καθώς και με τις δυνατότητες χορήγησης απαλλαγής από αυτό. Επίσης, η υπ' αριθμόν 660/2018 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, που δημοσιεύτηκε και έκρινε τη συνταγματικότητα των νέων ΠΣ για το Μάθημα των Θρησκευτικών, πυροδότησε και πάλι συζητήσεις στο διαδίκτυο σχετικά με τη φύση του μαθήματος (υποχρεωτικό ή μη) και τη δυνατότητα απαλλαγής από αυτό. Η πρόταση της Πολιτείας ωστόσο, για την εφαρμογή του νέου Προγράμματος Σπουδών, περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τη διδασκαλία του μαθήματος με έναν περισσότερο διερευνητικό τρόπο, διατηρώντας τη μελέτη της Ορθόδοξης παράδοσης αλλά με τέτοιο τρόπο ώστε να μην είναι πια συχνή η αίτηση απαλλαγής από το μάθημα, εφόσον συντρέχουν φυσικά οι προϋποθέσεις.

Η «κοινή γνώμη» δεν τοποθετείται αρκετά συχνά γύρω από το θέμα της υποχρεωτικότητας ή μη του ΜτΘ. Ωστόσο, στις περισσότερες συζητήσεις μεταξύ γονέων αλλά και μαθητών κάποιες φορές, διακρίνεται πιο συχνά η στάση υπέρ της υποχρεωτικής διδασκαλίας του μαθήματος, αλλά με μια μεγαλύτερη ευελιξία ως προς τις προϋποθέσεις της απαλλαγής.

Τέλος, η συχνότητα εμφάνισης συζητήσεων γύρω από τον υποχρεωτικό ή μη χαρακτήρα του ΜτΘ και τη δυνατότητα απαλλαγής από αυτό, φαίνεται να εντείνεται ιδιαίτερα πια στις αναρτήσεις όλων των κοινωνικών κύκλων που ασχολούνται με το ζήτημα, ειδικά μετά από τις δημοσιεύσεις των ΠΣ του 2016 και του 2017.

Στον επόμενο πίνακα θα επιχειρηθεί να αποτυπωθεί το σύνολο των κυριότερων προβλημάτων που διαφαίνονται στις διαδικτυακές αναρτήσεις σχετικά τόσο με το παλιό Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος, όσο και με το νέο ΠΣ αυτού σε μια πιο καθολική προσέγγιση.

Πίνακας 4.6.3 Προβληματισμοί που κυριαρχούν συνηθέστερα στις συζητήσεις των εκκλησιαστικών, των επιστημονικών, των πολιτειακών κύκλων και ανθρώπων που εκφράζουν την «κοινή γνώμη», σχετικά με τα ΠΣ των Θρησκευτικών.

	ΕΚΚΛΗΣΙΑ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ/ΠΕΘ	ΠΟΛΙΤΕΙΑ	ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ
ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΑΠΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	Υποστηρίζει πως τα Προγράμματα Σπουδών του 2003-2006, κινούνταν σε ορθότερους θεματικούς άξονες και πως θα μπορούσαν να βελτιωθούν απλώς και όχι να αλλαχτούν εντελώς	Υποστηρίζεται η εναρμόνιση του μαθήματος με τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας, χωρίς να αποκλείεται η αλλαγή.	Υποστηρίζει γενικά την ανάγκη για αλλαγή, προκειμένου να εναρμονιστεί με ένα νέο, πολυθρησκευτικό και πολυπολιτισμικό μοντέλο κοινωνίας.	Η πλευρά των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων, ως επί το πλείστον στηρίζει το παλαιό ΑΠΣ του μαθήματος και τάσσεται υπέρ της βελτίωσής του. Οι πολίτες ωστόσο τάσσονται υπέρ μιας λιγότερο ομολογιακής θρησκευτικής εκπαίδευσης.
ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΝΕΟ ΠΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	Αντιδρά με την εφαρμογή του νέου ΠΣ, θεωρεί ότι καταργείται η θρησκευτική ταυτότητα του μαθητή	Ένα μέρος προβληματίζεται με τους σκοπούς του μαθήματος, ένα μέρος αντίκειται στο νέο ΠΣ (ΠΕΘ)	Θεωρεί πως προάγει την θρησκευτική ελευθερία και πως εναρμονίζεται με τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας.	Προβληματίζεται σχετικά με τη διάπλαση της θρησκευτικής ταυτότητας των μαθητών, αναγνωρίζει ωστόσο και την ανάγκη εναρμόνισης του ΜτΘ με τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας.

Η Εκκλησία από την αρχή των συζητήσεων πάνω στο θέμα των Θρησκευτικών, τηρούσε αρνητική στάση. Την περίοδο 2010-2012, οι αντιθέσεις στον χώρο του διαδικτύου, φαίνονται να είναι έντονες, ενώ περνάει μία περίοδος με κατευνασμένους τόνους μέχρι και το 2015, όπου ξεκινούν οι αναρτήσεις στο διαδίκτυο να έχουν και πάλι έντονο χαρακτήρα αντιπαράθεσης με την εφαρμογή του νέου ΠΣ του ΜτΘ. Τα θέματα που αναπτύσσονται περισσότερο αφορούν κυρίως την αναφορά στις άλλες θρησκείες που προβλέπει το νέο ΠΣ, το περιεχόμενο και ο σκοπός του μαθήματος έτσι όπως προβλέπεται να διδάσκεται στους μαθητές του Δημοτικού κυρίως και ο χαρακτήρας του μαθήματος σχετικά με το αν θα πρέπει να είναι υποχρεωτικό ή όχι. Επίσης, γίνεται πολύ συχνά αναφορά στο ΠΣ που ίσχυε έως το 2011 και υποστηρίζεται από πολλούς (ανήκοντες στο χώρο της εκκλησίας), πως τα βιβλία των ετών 2003-2006 θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σαν βάση πάνω στην οποία θα μπορούσε να εκπονηθεί ένα νέο ΠΣ για το μάθημα.

Οι συζητήσεις που προέρχονται από την επιστημονική κοινότητα, εντοπίζουν ως πρόβλημα τη νέα σύσταση της κοινωνίας μας και αποδέχονται την αλλαγή των Θρησκευτικών αποδεχόμενες και τις ευρωπαϊκές επιταγές, όμως συντάσσονται περισσότερο με την άποψη της εκκλησίας. Αυτό όσων αφορά στη διατήρηση της θρησκευτικής ταυτότητας των μαθητών και στον τρόπο που η διδασκαλία του μαθήματος συμβάλλει για την διάπλαση και τη διατήρησή της.

Τα θέματα συζήτησης που αναφέρονται σε αναρτήσεις από την πλευρά της πολιτείας, έχουν από την αρχή της εμφάνισης του θέματος της αλλαγής του ΠΣ του μαθήματος έως και σήμερα έναν βασικό άξονα προβληματισμού. Όλος ο διάλογος στο διαδίκτυο, επικεντρώνεται στην αλλαγή που έχει επέλθει στη χώρα μας λόγω των μεγάλων μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια, αλλά και λόγω της θέσης της χώρας μας ως κράτος- μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γίνεται συχνά αναφορά στο δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής θρησκείας και τονίζεται η «αχίλλειος πτέρνα» του μέχρι πρότινος ισχύοντος ΠΣ του Μαθήματος των Θρησκευτικών.

Η «κοινή γνώμη» αναφέρεται στον τρόπο αλλαγής του ΠΣ του μαθήματος, λαμβάνοντας αρκετά συχνά υπ' όψιν τις αλλαγές και τις ζυμώσεις που έχει υποστεί η κοινωνία τα τελευταία χρόνια. Οι αναρτήσεις που προέρχονται ωστόσο από την πλευρά των γονέων, στηρίζουν την βελτίωση των ΠΣ του μαθήματος, στη βάση των

όμως των παλαιών ΑΠΣ. Από την άλλη πλευρά, πολίτες που ανήκουν σε άλλες κατηγορίες, τάσσονται πιο ξεκάθαρα υπέρ μιας περισσότερο θρησκευολογικής προσέγγισης.

Ένα άλλο μεγάλο θέμα που αναφέρεται στις συζητήσεις του διαδικτύου, είναι αυτό του χαρακτήρα του μαθήματος ως ομολογιακού ή μη. Στο παρακάτω διάγραμμα αποτυπώνεται η γενική άποψη που διαφαίνεται στο χώρο του διαδικτύου σχετικά με τον ομολογιακό ή μη χαρακτήρα του ΜτΘ, όπως αυτό ίσχυε πριν την εφαρμογή των νέων ΠΣ.

Διάγραμμα 4.6.1 *Θέσεις σχετικά με το χαρακτήρα του ΜτΘ ως ομολογιακό-κατηχητικό, όπως ίσχυε παλιότερα.*

ΕΚΚΛΗΣΙΑ —————> Υποστηρίζει πως το ΜτΘ είχε μεν στοιχεία ομολογιακού χαρακτήρα αλλά όχι κατηχητικού

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ /ΠΕΘ —————> Υπάρχουν αναρτήσεις που υποστηρίζουν πως το ΜτΘ ήταν ομολογιακό-κατηχητικό αλλά και αναρτήσεις που στηρίζουν πως έχει πολλά θρησκευολογικά στοιχεία (ΠΕΘ)

ΠΟΛΙΤΕΙΑ —————> Οι αναρτήσεις που παρατηρούνται υποστηρίζουν κατά κύριο λόγο πως το ΜτΘ είχε ομολογιακό-κατηχητικό χαρακτήρα.

ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ —————> Μέρος των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων, υποστηρίζουν πως το μάθημα είχε στο παρελθόν στοιχεία ομολογιακού αλλά όχι κατηχητικού χαρακτήρα. Ένα άλλο μέρος των συλλόγων και μαζί με αυτό, αρκετά μεγάλο μέρος των πολιτών, θεωρεί πως το ΜτΘ είχε κατηχητικό χαρακτήρα.

Στους διαλόγους της Εκκλησίας, γίνονται πολύ συχνά αναφορές σχετικά με τη «λανθασμένη» αντίληψη περί του ομολογιακού χαρακτήρα του ΜτΘ. Κάποιες

αναρτήσεις, δέχονται τον όρο ομολογιακό μάθημα, στα πλαίσια της διαμόρφωσης θρησκευτικής ταυτότητας των μαθητών όμως και όχι της κατήχησης. Ενδεικτικό είναι το απόσπασμα από την εισήγηση του Μητροπολίτη Ναυπάκτου αναρτημένη στο «ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ INFO» :*Θεωρώ ότι το τρέχον Πρόγραμμα Σπουδών εσφαλμένως χαρακτηρίζεται ως κατηχητικό-ομολογιακό. Ο όρος ομολογιακό μάθημα δεν εκφράζει την Ορθόδοξη Παράδοση, αλλά παραπέμπει στην δυτική θρησκευτική παράδοση, διότι όπως γνωρίζουμε, αυτός ο όρος «επικράτησε μετά τις μακραίωνες διαμάχες Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντών στην δυτική και βόρεια Ευρώπη, όπου οι ομολογίες πίστεως ήταν μια δημόσια παραδοχή της διδασκαλίας των νικητών». Αυτό σημαίνει ότι «το μάθημα των Θρησκευτικών δεν έχει αφ' εαυτού του ομολογιακό-κατηχητικό χαρακτήρα που έχει στη Δυτική Ευρώπη». Πιο συγκεκριμένα θα μπορούσα να πω ότι τα βιβλία που δίνονται στους μαθητές δεν κάνουν απολογητική υπέρ της Ορθόδοξης Εκκλησίας σε σχέση με άλλες Ομολογίες ή τον Ρωμαιοκαθολικισμό, ούτε υπερασπίζονται φονταμενταλιστικές θέσεις απέναντι στις επιστήμες, όπως κάνουν διάφορα ομολογιακά προτεστατικά Sunday Schools.*

Σχετικά δε με το νέο ΠΣ, ο κ. Ιερώνυμος αναφέρεται σε εισήγησή του, αποσπάσματα της οποίας συναντώνται σε πολλά ιστολόγια και ιστοσελίδες του διαδικτύου, όπου μεταξύ άλλων λέει τα εξής για τα νέα ΠΣ : *Είναι απαράδεκτα, επικίνδυνα, δεν θα αποδώσουν καρπούς, αλλά μεγάλη ζημιά στην Παιδεία και γενικότερα στην Κοινωνία μας. Κάνω έκκληση αυτή τη στιγμή προς τον πρωθυπουργό να σταματήσει όλη αυτή την προσπάθεια, να αναβάλει καθεμιά πρωτοβουλία ενός ή μερικών ανθρώπων και, σε μια βάση Εκκλησίας και Πολιτείας, να συνεργαστούμε επιτέλους σοβαρά. Τα καινούργια Προγράμματα με έπεισαν ότι δεν πρόκειται για θρησκευτικά, αλλά για επιχείρηση αλλοιώσεως της πίστεώς μας. Το μάθημα των Θρησκευτικών δεν μετατράπηκε σε θρησκευσιολογία. Απλώς καταργήθηκε και πρόκειται πλέον για ένα μη θεολογικό μάθημα. Η απόπειρα συσσώρευσης κοινών στοιχείων από διαφορετικές θρησκευτικές παραδόσεις είναι ολοφάνερα πεισμένη και επιπόλαια, με αποτέλεσμα τη σύγχυση των μαθητών. Το νέο μάθημα έγινε μία διδασκαλία ηθικής και πολιτικής θεωρίας, καλλιτεχνικής παιδείας, κοινωνιολογία των θρησκειών. Δεν μπορεί να εκριζώνεται η θεολογική επιστήμη από το μάθημα των Θρησκευτικών, προκειμένου το μάθημα να υπηρετήσει σκοπούς πολιτικής καθοδήγησης. Το συμπέρασμα είναι ότι το μάθημα των Θρησκευτικών τώρα, πλέον, έγινε “κατηχητικό” μετά τις Υπουργικές Αποφάσεις της 13.9.2016, διότι προσπαθεί, με σαφή πολιτικά κριτήρια, να κατηχήσει και να*

στρατεύσει τους μαθητές σε μια εκκοσμηκευμένη στάση απέναντι στο θρησκευτικό φαινόμενο. (απόσπασμα από ανάρτηση στη διαδικτυακή μορφή της εφημερίδας «ΚΙΒΩΤΟΣ» <http://ikivotos.gr/post/3588/to-neo-programma-spoydwn-sta-thrhskeytika-kai-h-eythynh-ths-ekklhsias>)

Η πλευρά της επιστημονικής κοινότητας αποκαλεί συχνότερα το μέχρι πρότινος ισχύον ΠΣ των Θρησκευτικών ως ομολογιακό. Ωστόσο, η πλευρά της ΠΕΘ διαχωρίζει στις αναφορές της τον ομολογιακό από τον κατηχητικό χαρακτήρα, τονίζοντας πως το παλιό ΠΣ έχει ήδη αρκετά θρησκευσιολογικά στοιχεία. Με επιστολή της, καταγγέλλει τα νέα ΠΣ του Μαθήματος των Θρησκευτικών και λέει μεταξύ άλλων: *Είναι ολοφάνερη η θέση των συντακτών του νέου ΠΣ ότι η ορθόδοξη Χριστοκεντρική διδασκαλία αποτελεί μία κοντόφθαλμη, μονοφωνική διδακτική πρακτική, που είναι ανάγκη να παραμερισθεί και να υιοθετηθεί μία πολυθρησκευτική αγωγή, με το πρόσχημα ότι μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη κοινωνικών αρετών και ιδιαίτερα του πλουραλισμού και της καλλιέργειας του σεβασμού στους ξένους. Και συνεχίζει λέγοντας: ... η Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων καταγγέλλει ως αντισυνταγματικό και παράνομο, το πολυθρησκευτικό και συγκρητισμικό Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού και Γυμνασίου 2016 και ζητεί την άμεση απόσυρσή του και την κατάρτιση νέου Προγράμματος Σπουδών, το οποίο να διδάσκει χωριστά τον Χριστιανισμό με βάση τη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας και αντίστοιχα τις θρησκείες με τις δικές τους θέσεις και στο κατάλληλο πνευματικό επίπεδο των μαθητών. Ειδικότερα, στο Λύκειο οι μαθητές μπορούν να επεξεργαστούν, με κριτική σκέψη, τις προσφερόμενες γνώσεις. Για το Δημοτικό και το Γυμνάσιο μπορεί να υπάρξει απλή πληροφόρηση για το θρησκευτικό φαινόμενο και τις θρησκείες, σε ολιγάριθμες ξεχωριστές θεματικές ενότητες στο τέλος κάθε διδακτικού βιβλίου.*

Σχετικά με τις αναρτήσεις που αφορούν στον χώρο της πολιτείας, παρατηρούνται από την αρχή αναφορές που σχολιάζουν και αποδίδουν στο ΜτΘ ομολογιακό χαρακτήρα. Ενδεικτικό απόσπασμα από την επιστολή του προέδρου του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής κ. Γ. Κουζέλη στις 6/10/2016, που εστάλη στον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και Πάσης Ελλάδος κ. Ιερώνυμο ως απάντηση σχετικά με την εκπόνηση των νέων ΠΣ είναι το εξής : *Τα νέα Προγράμματα Σπουδών στα Θρησκευτικά κινούνται πλέον σε μια ανοικτή, πλουραλιστική και διαλογική/διαθεματική κατεύθυνση. Όλοι οι μαθητές και μαθήτριες καλούνται να*

συμμετάσχουν στο μάθημα των Θρησκευτικών, ανεξάρτητα από την ένταξή τους ή όχι σε κάποια ιδιαίτερη θρησκευτική παράδοση. Όλοι οι μαθητές και οι μαθήτριες θα μάθουν για τη θρησκευτική παράδοση της πατρίδας μας και θα συζητήσουν για τις άλλες ευρωπαϊκές παραδόσεις του Χριστιανισμού καθώς και για ορισμένα άλλα σημαντικά θρησκευόμενα του κόσμου. Το άνοιγμα αυτό του δημόσιου σχολείου στη θρησκευτική ετερότητα δεν γίνεται απλώς επειδή υπάρχουν ετερόθρησκοι στην Ελλάδα, αλλά κυρίως γιατί χρειάζεται να ανοίξει ο ορίζοντας της θρησκευτικής εκπαίδευσης προς όφελος όλων των παιδιών και εν τέλει προς όφελος του κοινωνικού σώματος. (από τον ιστότοπο «Πανελλήνιος Θεολογικός Σύνδεσμος ΚΑΙΡΟΣ» <http://www.kairosnet.gr/discussion/religion-class/544-epistoli-tou-proedrou-tou-iep-ston-arxiepiskopo>)

Οι αναρτήσεις στο διαδίκτυο, ανθρώπων που ανήκουν στην «κοινή γνώμη», φαίνεται πως συμφωνούν με τον ομολογιακό-κατηχητικό χαρακτήρα του ΜτΘ, διαχωρίζονται ωστόσο ως προς το αν αυτό αποτελεί θετικό ή αρνητικό στοιχείο του μαθήματος. Για παράδειγμα, μέρος των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων, υποστηρίζει πως επιθυμεί τον κατηχητικό τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος, ενώ ένα άλλο τάσσεται κατά της κατήχησης και ιδιαίτερα μάλιστα όταν αναφέρεται στο Λύκειο.

Από την έρευνα που διεξήχθη στο διαδίκτυο και τη μελέτη των αναρτήσεων που εντοπίστηκαν, διαπιστώθηκε επίσης πως, μεγάλο μέρος των συζητήσεων προερχομένων από την πλευρά της Εκκλησίας, ένα μέρος της επιστημονικής κοινότητας (συμπεριλαμβανομένης και της ΠΕΘ), αλλά και της «κοινής γνώμης» επικεντρώνεται συχνά στο ΠΣ του Μαθήματος των Θρησκευτικών που αφορά στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο. Απόσπασμα της επιστολής της ΠΕΘ αναφέρει ενδεικτικά : *Εμείς οι θεολόγοι, δεν αρνηθήκαμε ποτέ να διδάσκονται τα παιδιά μας εκτός από την πίστη μας και βασικά στοιχεία από τις μεγάλες θρησκείες... αυτό όμως δεν μπορεί να συμβεί στη φάση της πνευματικής ανάπτυξης των παιδιών του Δημοτικού και του Γυμνασίου και μάλιστα με την παροχή της γνώσης, του πνεύματος και των αξιών όλων των θρησκειών ταυτόχρονα... Για εμάς η ποιμένουσα Εκκλησία δεν πρέπει να σιωπά... Οφείλει, εκ του Καταστατικού Χάρτη της (άρθρο 2 και 9 παρ. ε'), να εποπτεύει τόσο τους σκοπούς όσο και τη δομή και το περιεχόμενο του μαθήματος των Θρησκευτικών, προκειμένου να ενισχύεται η πίστη και να αναπτύσσεται η θρησκευτική συνείδηση των νέων βαπτισμένων από την ίδια, μελών της.*

Μια αύξηση στους διαλόγους και τις συζητήσεις της εκκλησίας, μέρους της επιστημονικής κοινότητας και της πολιτείας, αλλά και της «κοινής γνώμης» σε μικρότερο ωστόσο βαθμό, παρατηρείται προσφάτως γύρω από το εξεταζόμενο ζήτημα, καθώς το Μάρτιο του 2018 εκδόθηκε η υπ' αριθ. 660/2018 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η απόφαση του ΣτΕ, έκρινε ως αντισυνταγματική την υπουργική απόφαση του 2016, με την οποία εκδόθηκε το ΦΕΚ που προέβλεπε το ΠΣ του Μαθήματος των Θρησκευτικών.

Η Ολομέλεια του ΣτΕ, αποφάσισε επί του κρινόμενου ζητήματος μετά από προσφυγή της Ιεράς Μητρόπολης Πειραιά, του Μητροπολίτη Πειραιώς Σεραφεΐμ Μεντζελόπουλου, της Εστίας Πατερικών Μελετών και γονέων (<http://www.mononews.gr/politics/ste-antisintagmatikos-o-neos-tropos-didaskalias-ton-thriskeftikon>) . Παρατηρείται λοιπόν μία αύξηση των διαλόγων για τη διδασκαλία του μαθήματος, που επικεντρώνεται πια στη συνταγματικότητα των αλλαγών στα ΠΣ του. Εν προκειμένω, παρατηρούνται περισσότερες αναρτήσεις από την πλευρά της εκκλησίας και αυτήν της πολιτείας. Η εκκλησία απαντά σε ερωτήσεις που της γίνονται σχετικά με την απόφαση του ΣτΕ και αρκετά αποσπάσματα των αναρτήσεων αυτών φιλοξενούνται σε πολυάριθμα ιστολόγια ηλεκτρονικών εφημερίδων. Ενδεικτικό απόσπασμα των δηλώσεων του Αρχιεπισκόπου κ. Ιερώνυμου, στις 23/3/2018, παρατίθεται και σχολιάζεται σε άρθρο της ηλεκτρονικής εφημερίδας mononews.gr ως εξής: *Εκκλησία και Πολιτεία θα συνεχίσουν την συνεργασία τους». Αυτό τόνισε σήμερα ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Ιερώνυμος, αναφορικά με την απόφαση του ΣτΕ για το μάθημα των Θρησκευτικών.*

Ειδικότερα, έπειτα από σχετική ερώτηση δημοσιογράφων, κατά τα εγκαίνια της νέας μονάδας του εργοστασίου Παπαστράτος, που θα παράγει τις θερμαινόμενες μπάρες καπνού, ο Προκαθήμενος της Ελλαδικής Εκκλησίας δήλωσε ότι «Σεβόμαστε πάντα τις αποφάσεις των δικαστηρίων. Αυτό το θέμα έχει μια συνέχεια. Έχουμε συμφωνήσει με το υπουργείο η Εκκλησία και η Πολιτεία να συνεχίσουν τη συνεργασία τους, ώστε αυτό που θα βγει στο τέλος να γίνει βιβλίο». (<http://www.mononews.gr/politics/ieronimos-gia-to-vivlio-ton-thriskeftikon-ekklisia-ke-politia-tha-sinechisoun-tin-sinergasia-tous>)

Σε άρθρο της ίδιας εφημερίδας, σχολιάζονται και απόψεις υπουργών της κυβέρνησης: Ένα ανώτατο δικαστήριο με αρμοδιότητα να υπερασπίζεται το Σύνταγμα, με την απόφασή του αυτή παρερμηνεύει ή και παραβιάζει το Σύνταγμα», είπε ο κ. Φίλης χαρακτηρίζοντας την απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας για το μάθημα των Θρησκευτικών «Οδυνηρή έκπληξη».... «Το Σύνταγμα δεν λέει ότι πρέπει να κάνουμε προσηλυτισμό στα σχολεία, αλλά ότι πρέπει να αναπτύσσουμε τη θρησκευτική συνείδηση. Δεν λέει ότι πρέπει να έχουμε ομολογιακό μάθημα για να μαθαίνουν τα παιδιά τα δόγματα. Τα παιδιά πρέπει να μαθαίνουν για τις θρησκείες. Η Ορθοδοξία ως επικρατούσα στην Ελλάδα θα έχει τον πρώτο λόγο. Αλλά και για τα άλλα δόγματα και θρησκείες», διευκρίνισε. «Το Σύνταγμα μιλάει για ανεξιθρησκεία, το δικαίωμα να πιστεύει όποιος θέλει, χωρίς να επηρεάζεται από το κράτος ή άλλους θεσμούς με τρόπο προσηλυτιστικό. Αυτά είναι αυτονόητα πράγματα που παρακάμπτει, παρερμηνεύει, παραβιάζει το Συμβούλιο της Επικρατείας, πρέπει να απαντήσει». Όπως τόνισε ο ίδιος, «το υπουργείο επεδίωξε να εκσυγχρονίσει ένα μάθημα που ήταν σε παρακμή. Αυτό συνάντησε την αντίδραση των φονταμενταλιστών και των ακραίων δεξιών κύκλων. Δυστυχώς, το ΣτΕ με αυτούς συντάσσεται». Παράλληλα, ο υπουργός Παιδείας Κώστας Γαβρόγλου μιλώντας στο κρατικό ραδιόφωνο τόνισε: « Η πλήρης απόφαση του ΣτΕ δεν μας έχει κοινοποιηθεί και επίσης δεν έχει δημοσιοποιηθεί. Δηλαδή, παίζουν πολύ μεγάλο ρόλο οι ακριβείς εκφράσεις και το σκεπτικό των αποφάσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου. Μας κάνει, λοιπόν, τεράστια εντύπωση ότι υπάρχει μια διαρροή, εντελώς συγκεκριμένη, στην οποία ούτε σκεπτικό υπάρχει παρά μόνο κάποιες καταλήξεις της απόφασης. (<http://www.mononews.gr/politics/nikos-filis-to-ste-parerminevi-ke-paraviazi-to-sintagma>).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλυθούν τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την διεξαχθείσα έρευνα, σχετικά με τον χρονικό προσδιορισμό των συζητήσεων και τα συχνότερα θέματα συζήτησης. Παράλληλα, θα αναφερθούν και τα όποια προβλήματα ανέκυψαν κατά τη διάρκεια της έρευνας και ο τρόπος με τον οποίο αυτά αντιμετωπίστηκαν. Τέλος θα παρουσιαστούν κάποιες προτάσεις σχετικά με έρευνες που θα μπορούσαν να γίνουν, γύρω από συναφή με το εξεταζόμενο θέμα αντικείμενα.

5.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ

Ξεκινώντας την έρευνα στο διαδίκτυο, έγινε αμέσως αντιληπτό πως, ο όγκος των συζητήσεων γύρω από το θέμα του ΜτΘ, είναι ιδιαίτερα μεγάλος. Ωστόσο, διαπιστώθηκε πως οι αναρτήσεις σχετικά με το εξεταζόμενο ζήτημα, παρουσιάζουν διαφορετική συχνότητα από το 2010-2011 μέχρι και σήμερα.

Τη χρονιά 2011, φαίνεται να υπάρχει αυξημένη συχνότητα αναρτήσεων σε ιστολόγια και ιστοσελίδες, καθότι φαίνεται να είναι και η πρώτη χρονιά που ανέκυψε ουσιαστικά το θέμα της αλλαγής των ΠΣ για τα Θρησκευτικά, με την αρχή της εφαρμογής του σε πιλοτικό στάδιο. Φαίνεται λοιπόν να υπάρχει μεγάλος όγκος συζητήσεων, ανακοινώσεων και εισηγήσεων, τόσο από την πλευρά της Εκκλησίας όσο και από την πλευρά της επιστημονικής κοινότητας, της πολιτείας αλλά και της κοινής γνώμης. Στην περίοδο αυτή, γίνεται αναφορά στο μέχρι τότε ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος και επιχειρείται η σύγκρισή του με την εφαρμογή του νέου προτεινόμενου ΠΣ που ξεκίνησε αρχικά να εφαρμόζεται σε πιλοτικό στάδιο. Φαίνεται να συζητείται συχνότερα ο χαρακτήρας του μαθήματος και μάλιστα τόσο ο ομολογιακός του χαρακτήρας όσο και ο τρόπος διδασκαλίας του σαν υποχρεωτικό μάθημα.

Αργότερα και μέχρι το 2015, παρατηρείται μια ύφεση στη συχνότητα των αναρτήσεων που αφορούν στο εξεταζόμενο ζήτημα, χωρίς ωστόσο να εκλείπουν εντελώς οι συζητήσεις γύρω από το θέμα. Από το 2015 και έπειτα, παρατηρείται και πάλι μια μεγάλη συχνότητα αναφορών στο θέμα, με ιδιαίτερη αύξηση αυτών, στις περιόδους δημοσίευσης των ΦΕΚ που περιλαμβάνουν επίσημα πλέον την εφαρμογή του νέου ΠΣ στο ΜτΘ και συγκεκριμένα στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο. Δηλαδή τις περιόδους καλοκαιριού 2016 και 2017. Τέλος, βρίσκεται σε εξέλιξη ένα επίσης μεγάλο κύμα αναφορών στο θέμα του ΜτΘ και την εφαρμογή των νέων ΠΣ, μετά τη δημοσίευση της υπ' αριθ. 660/2018 απόφασης του ΣτΕ, τον Μάρτιο του 2018, η οποία κρίνει τη συνταγματικότητα του ΠΣ που δημοσιεύτηκε στις 13/9/2016 και στο Β' Τεύχος του υπ' αριθ. 2920 ΦΕΚ και αφορά τα ΠΣ που ορίζουν το περιεχόμενο και τον τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο καθώς και της υπ' αριθ. 926/2018 απόφασης του ΣτΕ, τον Απρίλιο του 2018 όπου κρίνεται επίσης αντισυνταγματικό το νέο ΠΣ του ΜτΘ και για το Λύκειο.

5.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ

Κατά τη διάρκεια της έρευνας, διαπιστώθηκε πως οι αναρτήσεις που πραγματοποιήθηκαν στο διαδίκτυο σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα, επικεντρώθηκαν γύρω από τη μορφωτική αξία του Μαθήματος των Θρησκευτικών, συσχετίζοντάς τον με τον θρησκευτικό πλουραλισμό που συναντάται πλέον σε όλο σχεδόν τον δυτικό κόσμο, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.

Πιο συγκεκριμένα, το περιεχόμενο των συζητήσεων που προέρχονται από την **πλευρά της Πολιτείας**, περιλαμβάνει αναφορές στην πολυπολιτισμικότητα της σημερινής ελληνικής κοινωνίας, στην συνταγματικά κατοχυρωμένη θρησκευτική ελευθερία και καταλήγουν ως επί το πλείστον δίνοντας έμφαση στην αναγκαία αλλαγή του ΜτΘ και στον σπουδαίο ρόλο του ως μέσο διαπαιδαγώγησης των μαθητών. Τονίζεται μάλιστα αρκετές φορές και η θέση του μαθήματος ως αρωγός στην διάπλαση του ήθους των μαθητών και στην καταπολέμηση φαινομένων φανατισμού και ρατσισμού. Ουσιαστικά, γίνεται αντιληπτό πως, οι αναρτήσεις που υπάρχουν στο διαδίκτυο από την πλευρά της πολιτείας, επικεντρώνονται στην

ανάδειξη των οφελών του ΜτΘ και την αξία της εκπόνησης νέων ΠΣ για το μάθημα. Αυτό που παρατηρείται είναι πως από την αρχή της εφαρμογής των νέων ΠΣ του μαθήματος, δηλαδή την περίοδο 2010-2011 περίπου, μέχρι και σήμερα, δεν υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις ως προς το περιεχόμενο των συζητήσεων που δημοσιεύονται στο διαδίκτυο και αφορούν την ομάδα της πολιτείας.

Μελετώντας τώρα τις αναφορές που γίνονται για το εξεταζόμενο ζήτημα και προέρχονται από την **πλευρά της Εκκλησίας**, διαπιστώνεται καταρχήν πως υπάρχει ένα αρκετά πιο έντονο ύφος σε όλες σχεδόν τις αναρτήσεις που προέρχονται από την εν λόγω ομάδα. Γεγονός είναι βέβαια, πως από την αρχή της πρότασης επί της εκπονήσεως των νέων ΠΣ και πριν ακόμη αυτά παρουσιαστούν επισήμως, αναρτήθηκαν δημοσιεύσεις σε διάφορα ιστολόγια και ιστοσελίδες εκκλησιαστικών κυρίως οργανώσεων, που εξέφραζαν την πλήρη αντίθεσή τους με το όλο εγχείρημα που προωθούσε το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (υπό τη τότε ονομασία του ως: Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων). Βασικό θέμα συζήτησης φαίνεται κι εδώ να είναι η μορφωτική αξία του ΜτΘ, κυρίως όμως κάτω από το πρίσμα της διαμόρφωσης της θρησκευτικής ταυτότητας των μαθητών. Γίνονται συχνά αναφορές ως προς το περιεχόμενο του ΜτΘ, που αφορούν τον ομολογιακό χαρακτήρα του μαθήματος, τονίζοντας πως δεν είναι κατηχητικό το ΑΠΣ που ίσχυε προηγουμένως. Παρατηρείται επίσης, πως ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη διδασκαλία του μαθήματος στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο. Προσεγγίζεται μάλιστα διαφορετικά η μορφωτική αξία του μαθήματος στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, τονίζοντας το νεαρό της ηλικίας των μαθητών που ανήκουν στις δύο αυτές βαθμίδες διδασκαλίας και την αδυναμία κατανόησης του ΜτΘ, διδασκόμενο υπό τον τρόπο που ορίζουν τα νέα ΠΣ. Μεγάλη ανησυχία προκύπτει διότι, όπως υποστηρίζεται, οι μαθητές σε αυτήν την ηλικία δεν είναι ώριμοι ηλικιακά ούτως ώστε να καταφέρουν να διατηρήσουν τη θρησκευτική ταυτότητα που καλλιεργείται ήδη από την οικογένειά τους, μέσα στα πλαίσια διδασκαλίας ενός μαθήματος που έχει καθαρά θρησκευολογικό περιεχόμενο. Τέλος, παρατηρείται και μία συνεχής αναφορά στη συνταγματικότητα των νέων ΠΣ για το ΜτΘ. Αναλυτικότερα, στις περισσότερες συζητήσεις που παρουσιάζονται στο διαδίκτυο, προερχόμενες από την ομάδα της Εκκλησίας, παρατηρούνται αντιδράσεις σχετικά με το αντισυνταγματικό περιεχόμενο των αλλαγών που πραγματοποιήθηκαν στο ΠΣ του μαθήματος. Ιδιαίτερα μάλιστα τον τελευταίο μήνα, οι συζητήσεις αυτές γύρω από το θέμα της συνταγματικότητας

φαίνεται να είναι συχνότερες, ενόψει της επίσημης έκδοσης της σχετικής απόφασης από την Ολομέλεια του ΣτΕ, με την οποία επικυρώνεται ο αντισυνταγματικός χαρακτήρας των νέων ΠΣ, που ορίζουν το περιεχόμενο και τον τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος στο Δημοτικό, το Γυμνάσιο και το Λύκειο.

Τέλος, σε αρκετές αναρτήσεις της ομάδας της Εκκλησίας, φαίνεται να επιχειρείται και να παροτρύνεται η συνέχιση διαλόγου με την πολιτεία, προκειμένου να εκπονηθεί ένα ΠΣ για το ΜτΘ τέτοιο, ώστε να βρίσκει απόλυτα σύμφωνη και την ίδια την Εκκλησία.

Σε ό,τι αφορά τώρα τις αναρτήσεις που προέρχονται **από τον χώρο της Επιστημονικής Κοινότητας**, πρέπει να τονιστεί πως δε διαφαίνεται η συνοχή που παρατηρείται στους διαλόγους των δύο προηγούμενων ομάδων. Εδώ λοιπόν, οι απόψεις φαίνεται άλλοτε να συγκλίνουν και άλλοτε να αποκλίνουν σημαντικά. Γεγονός είναι πάντως, πως το σύνολο σχεδόν της επιστημονικής κοινότητας, παρουσιάζεται «ανοιχτό» στην προοπτική αλλαγής του ΜτΘ και πως αποδέχεται την ύπαρξη του θρησκευτικού πλουραλισμού ως φαινόμενο επιρροής στη διδακτική του μαθήματος. Ωστόσο, η ΠΕΘ αντιδρά έντονα στην αλλαγή που προτάθηκε και συνεχίζει φυσικά να προτείνει το Υπουργείο Παιδείας. Ιδίως σε ό,τι αφορά το ΠΣ για το ΜτΘ στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο, συντάσσεται απόλυτα με την άποψη της Εκκλησίας και χαρακτηρίζει το εν λόγω ΠΣ «*άκρως επικίνδυνο*» για παιδιά που είναι μαθητές Δημοτικού και Γυμνασίου.

Σημαντική επίσης είναι και η αναφορά ορισμένων διαλόγων, στο θέμα της μελέτης επί της αλλαγής των ΠΣ του ΜτΘ. Αρκετοί άνθρωποι που ανήκουν στο χώρο της επιστημονικής κοινότητας, φαίνεται να επισημαίνουν την έλλειψη των απαραίτητων, για το εγχείρημα αυτό, μελετών.

Σε ό,τι αφορά τώρα το θέμα της συνταγματικότητας των αλλαγών, η ομάδα της επιστημονικής κοινότητας δε φαίνεται να ασχολείται με αυτό, αφού οι αναρτήσεις που εντοπίζονται στο διαδίκτυο, περιλαμβάνουν συζητήσεις σχετικά με το περιεχόμενο του ΜτΘ, το χαρακτήρα του ως ομολογιακό η μη, αλλά και το θέμα της υποχρεωτικότητάς του, με εξαίρεση την ΠΕΘ η οποία καταγγέλλει την αντισυνταγματικότητα των ΠΣ. Κοινό σημείο αναφοράς αποτελεί η παραδοχή επί του

ομολογιακού χαρακτήρα που είχε το ΜτΘ, σύμφωνα με τα προϋπάρχοντα ΑΠΣ. Όμως, ένα μέρος των διαλόγων που αναφέρονται στο θέμα του ομολογιακού χαρακτήρα του μαθήματος, φαίνεται να υποστηρίζει και την ύπαρξη του κατηχητικού στοιχείου, ενώ ένα άλλο όχι. Για παράδειγμα, η ΠΕΘ στην επιστολή της, η οποία αναρτήθηκε σε πολυάριθμους ιστότοπους, υποστηρίζει πως τα παλιά ΑΠΣ δεν στόχευαν στην κατήχηση και μάλιστα, πως το ΜτΘ είχε ήδη πολλά θρησκευολογικά στοιχεία.

Τέλος, σε όλες σχεδόν τις αναρτήσεις που προέρχονται από την ομάδα της επιστημονικής κοινότητας, φαίνεται να προσεγγίζεται με μεγάλο ενδιαφέρον η εκκοσμίκευση της σημερινής κοινωνίας, καθώς επίσης και οι κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που πραγματοποιούνται σε όλον τον ευρωπαϊκό αλλά και δυτικό εν γένει κόσμο.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας, εντοπίστηκαν επίσης και άρθρα, εισηγήσεις και απόψεις προερχόμενα από ανθρώπους, που δεν μπορούσαν να ενταχθούν σε κάποια από τις προαναφερθείσες ομάδες. Η λεγόμενη **ομάδα της «κοινής γνώμης»** λοιπόν, εξέφρασε την άποψή της αρκετές φορές επί του εξεταζόμενου θέματος. Επικεντρώνονται κυρίως στον τρόπο με τον οποίο επιδιώκεται η αλλαγή του μαθήματος σαν περιεχόμενο και όχι τόσο στον τρόπο διδασκαλίας του. Το μεγαλύτερο μέρος, αποδέχεται την ύπαρξη του θρησκευτικού πλουραλισμού, ωστόσο οι απόψεις δε συγκλίνουν πάντα, ως προς τον τρόπο με τον οποίο η Θρησκευτική Αγωγή καλείται να τον αντιμετωπίσει. Επίσης, φαίνεται κι εδώ πως οι αναρτήσεις που υπάρχουν, επικεντρώνονται κυρίως στο ΜτΘ στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο.

Ωστόσο, ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να εκφραστούν συλλογικά τα ευρήματα που προέκυψαν από την έρευνα των αναρτήσεων στο διαδίκτυο από τη συγκεκριμένη ομάδα, καθώς πρώτον οι απόψεις σε όλα σχεδόν τα ζητήματα δεν παρουσίαζαν εμφανή σύγκλιση και δεύτερον, η πηγή των αναρτήσεων αυτών ήταν συχνά αμφισβητήσιμη. Για παράδειγμα, σε συζητήσεις που απαντώνται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, εκφέρουν την άποψή τους και μαθητές (που θα μπορούσαν να ανήκουν σε διαφορετική ομάδα) ή συναντώνται και άνθρωποι οι οποίοι ανήκουν ήδη σε μία από τις προαναφερόμενες ομάδες (όπως κληρικοί, ιερείς, εκπαιδευτικοί, καθηγητές πανεπιστημίων κ.ά.). Πάντως, σχετικά με την κρίση επί των νέων ΠΣ του

ΜτΘ, πρέπει να αναφερθεί πως, στο διαδίκτυο, υπάρχουν διάλογοι θετικοί αλλά και αρνητικοί επί των αλλαγών του ΜτΘ.

Τέλος, στις εν λόγω συζητήσεις δε διακρίνονται τόσο, θέματα συνταγματικότητας ή θέματα που αφορούν στη μελέτη επί των ΠΣ, όσο θέματα που αφορούν στη μορφωτική αξία του μαθήματος και προβληματισμοί γύρω από τη θρησκευτική ταυτότητα των μαθητών, την ηθική αυτών και τις προϋποθέσεις χορήγησης απαλλαγής από το μάθημα.

5.3 ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ-ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

Ένα από τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας, ήταν η διαλογή των αποτελεσμάτων. Είναι γεγονός, πως το διαδίκτυο αποτελεί μέσον ενημέρωσης και ανάρτησης πολυάριθμων πληροφοριών. Είναι επίσης γνωστό ωστόσο, πως η αξιοπιστία κάποιων αναρτήσεων είναι συχνά αμφιλεγόμενη. Ήταν αρκετά δύσκολη λοιπόν, αλλά και ιδιαίτερα χρονοβόρα η διαδικασία με σειρά προτεραιότητας διασταύρωσης, αξιολόγησης και επιλογής αναρτήσεων που κρίθηκαν εν τέλει χρήσιμα για την περάτωση της εν λόγω έρευνας. Ήταν επιτακτική και αναγκαία η αναδρομή αρκετές φορές στις επιλεγείσες αναρτήσεις, προκειμένου να αποτυπωθεί με την καλύτερη δυνατή ακρίβεια, η απόδοση των αποτελεσμάτων με αντικειμενικό αλλά και ωφέλιμο για τον αναγνώστη, τρόπο.

Αξιο αναφοράς είναι και το γεγονός ότι μετά από την εκτεταμένη έρευνα που πραγματοποιήθηκε, δεν κατέστη δυνατή η εξεύρεση παρόμοιων ερευνών. Δε βρέθηκαν δηλαδή έρευνες σχετικά με τον διάλογο για το Μάθημα των Θρησκευτικών που έχει προκύψει στο διαδίκτυο από την αρχή της εφαρμογής των νέων ΠΣ, από το 2011 έως και το 2016 σε πιλοτική μορφή και από το 2016 έως και σήμερα ως επίσημα διδακτέα Προγράμματα.

Ωστόσο, διαπιστώθηκε πως, έχουν γίνει αρκετές έρευνες που αφορούν στο περιεχόμενο και τον χαρακτήρα του ΜτΘ, αλλά και έρευνες που μελέτησαν τη διδακτική του αξία, τα πλαίσια των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών που

συντέλεσαν στη διαμόρφωση νέων παραμέτρων, που λήφθηκαν υπ' όψιν για τις αλλαγές στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στο σύνολό του καθώς και μελέτες που έγιναν σχετικές με φαινόμενα φανατισμού, βίας και ρατσισμού που πυροδοτούνται από διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις. Μάλιστα τα παρουσιαζόμενα αποτελέσματα, είναι αρκετές φορές εντυπωσιακά και άξια μεγάλου προβληματισμού.

Η παρούσα έρευνα, πραγματοποιήθηκε στοχεύοντας στη συλλογή δεδομένων από το διαδίκτυο και μελετώντας τον διάλογο που παρουσιάστηκε σε αυτό, σχετικά με την αλλαγή του ΜτΘ και την εφαρμογή των νέων ΠΣ, ακριβώς επειδή το διαδίκτυο είναι πλέον ένα μέσον ευρείας χρήσης και έκθεσης απόψεων. Ο όγκος μάλιστα των δεδομένων που παρουσιάζονται και συλλέγονται είναι σημαντικά μεγαλύτερος από τα έντυπα μέσα ενημέρωσης και πολύ πιο εύκολα προσβάσιμος από οποιονδήποτε. Αυτό που παρατηρήθηκε επίσης, είναι πως υπάρχουν αρκετές έρευνες και μελέτες σχετικά με το μέγεθος της επιρροής που ασκούν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αλλά και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης στη διαμόρφωση απόψεων σχετικών με διάφορα ζητήματα. Δεν υπάρχει ωστόσο, ή τουλάχιστον δεν έχει προκύψει στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, κάποια έρευνα σχετικά με το αν και κατά πόσο επηρέασε ο διάλογος που ξεκίνησε από το 2011, στον χώρο του διαδικτύου, τη διαμόρφωση των νέων ΠΣ και τη διδακτική του Μαθήματος των Θρησκευτικών στην πράξη. Ενδιαφέρον δείχνει να έχει επίσης και η εξέλιξη που θα λάβει το θέμα της αλλαγής του περιεχομένου και του τρόπου διδασκαλίας του μαθήματος, μετά και την δημοσίευση της απόφασης(660/2018) της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, το οποίο έκρινε ως αντισυνταγματική την υπουργική απόφαση με την οποία ξεκίνησαν να εφαρμόζονται, επισήμως και καθολικά πλέον, τα νέα Προγράμματα Σπουδών για τα Θρησκευτικά του Δημοτικού και του Γυμνασίου. Ακολούθησε απόφαση του ΣτΕ(926/2018), η οποία έκρινε επίσης αντισυνταγματικά τα νέα Προγράμματα Σπουδών και για το Λύκειο.

Πάντως, το θέμα της αλλαγής του Μαθήματος των Θρησκευτικών και ο διάλογος που έγινε και συνεχίζει να εκτυλίσσεται γύρω από το θέμα, πυροδότησε μεγάλες αντιδράσεις αλλά και σημαντικές αλλαγές τόσο στο πολιτικό όσο και το κοινωνικό υπόβαθρο της ελληνικής κοινωνίας. Θα έχει λοιπόν ενδιαφέρον να εξεταστεί, αργότερα βέβαια, και η διαμόρφωση των σχέσεων (ιστορικής ίσως σημασίας), που

θα επικρατήσουν τελικά, μετά από τον κατευνασμό και την κατάληξη του ζητήματος σχετικά με την τελική μορφή διδασκαλίας του μαθήματος.

ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Γέροντας Γεώργιος Καψάνης, Προηγούμενος Ι.Μ. Οσίου Γρηγορίου. Οδηγός προς την πανθρησκεία το νέο πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα των θρησκευτικών. Ημερομηνία ανάκτησης: 15-12-2017

<http://www.pemptousia.gr/2012/08/odigos-pros-tin-panthriskia-to-neo-pro/>

Κωνσταντίνος Νικολαΐδης, Εκπαιδευτικός. Η θρησκευτική αγωγή σε ένα σύγχρονο και ευέλικτο μαθησιακό περιβάλλον, όπου γίνεται σεβαστή κάθε θρησκευτική και πολιτισμική πολυφωνία και ετερότητα και πραγματοποιείται ο δημιουργικός διάλογος μεταξύ των μαθητών. Ημερομηνία ανάκτησης: 15-12-2017

<http://www.pemptousia.gr/2016/01/i-thriskeftiki-agogi-sto-sigchro-no-mathisiako-perivallon/>

Δυνατότητες και προοπτικές των νέων Προγραμμάτων Σπουδών στα Θρησκευτικά

Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου. Ημερομηνία ανάκτησης: 15-12-2017.

<http://blogs.auth.gr/moschosg/2016/02/23/%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%8D%CF%81%CE%BF%CF%82%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CE%AC%CE%B6%CE%BF%CE%B3%CE%BB%CE%BF%CF%85%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1/>

Το νέο πρόγραμμα αφορά τη θρησκευτική αγωγή και όχι την εκκλησιαστική κατήχηση -έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας. Ημερομηνία ανάκτησης: 15-12-2017.

<http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/578940/to-neo-programma-afora-ti-thriskeutiki-agogi-kai-ohi-tin-ekklisiastiki-katihisi>

Τη θρησκευτική αγωγή και όχι την εκκλησιαστική καττήρηση αφορά το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, όπως διαβεβαιώνει το υπουργείο Παιδείας. Ημερομηνία ανάκτησης: 15-12-2017.
<https://voria.gr/article/den-einai-katixisi-ta-thriskeutika-leei-to-upourgeio-paideias>

Ηρακλής Ρεράκης. Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά και η ευθύνη της Εκκλησίας. Ημερομηνία ανάκτησης: 17-12-2017.
<http://ikivotos.gr/post/3588/to-neo-programma-spoydwn-sta-thrhskytika-kai-h-eythynh-ths-ekklhsias>

Οι θέσεις της ΠΕΘ για το νέο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών. Ημερομηνία ανάκτησης: 17-12-2017.
<https://www.impantokratoros.gr/E97F520C.el.aspx>

Η εισήγηση του μητροπολίτη Ναυπάκτου για το μάθημα των Θρησκευτικών. Ημερομηνία ανάκτησης: 19-12-2017
<http://orthodoxia.info/news/%CE%B7%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%AE%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B7%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CF%85%CF%80%CE%AC%CE%BA%CF%84%CE%BF%CF%85/>

Θρησκευτικά – Να απαλλαγούμε αλλά από τι ακριβώς. Ημερομηνία ανάκτησης: 08-01-2018
<http://360pedia.gr/thriskeftika-na-apallagoume-alla-apo-ti-akribws/>

Την παρέμβαση της ΙΣΙ για την απόσυρση του νέου προγράμματος των Θρησκευτικών ζητά η Π.Ε.Θ. Ημερομηνία ανάκτησης: 08-01-2018
<http://www.dogma.gr/ellada/tin-paremvasi-tis-isi-gia-tin-aposyrsi-tou-neou-programmatos-ton-thriskeftikon-zita-i-p-e-th/9160/>

Την συνέχιση του διαλόγου υπό της ίδιας Επιτροπής διά την παρακολούθηση του υλικού των νέων βιβλίων του μαθήματος των Θρησκευτικών πριν αυτά τυπωθούν αποφάσισε σήμερα η Ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος Ημερομηνία ανάκτησης: 08-01-2018
<http://www.dogma.gr/ellada/synechizetai-o-dialogos-gia-mathima-ton-thriskeftikon-mechri-na-typothoun-ta-vivlia/65646/>

Η Εισήγηση του Αρχιεπισκόπου στην Έκτακτη Ιεραρχία για τα Θρησκευτικά.
Ημερομηνία ανάκτησης: 08-01-2018

<http://www.dogma.gr/dialogos/eisigisi-tou-archiepiskopou-stin-ektakti-ierarchia-gia-ta-thriskeftika/65590/>

Αναλυτικά Προγράμματα: Οι αντιλήψεις των υποψήφιων εκπαιδευτικών για τη μορφωτική αξία του μαθήματος των θρησκευτικών-διπλωματική εργασία.

Ημερομηνία ανάκτησης: 08-01-2018

<https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/774/%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%A6%CE%9F%CE%A1%CE%99%CE%94%CE%9F%CE%A5%20%CE%95%CE%A5%CE%9C%CE%9F%CE%A1%CE%A6%CE%99%CE%91.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ηρακλής Ρεράκης: Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά. Ένα πνευματικό οίδημα που απειλεί την ορθόδοξη χριστιανική νεότητα.

Ημερομηνία ανάκτησης: 10-01-2018

<https://www.tideon.org/index.php/2012-02-03-08-08-55/2012-02-28-20-22-19/2012-05-18-09-54-46/9340-2016-11-27-13-53-37>

Drew Maniatis. Η θρησκευτική αγωγή στη δυτική Ευρώπη. Ημερομηνία ανάκτησης: 10-01-2018

<http://slideplayer.gr/slide/3111723/>

Κωστοπούλου Μίνα. Νέο πρόγραμμα σπουδών για τα Θρησκευτικά προτείνεται στον υπουργό Παιδείας. Ημερομηνία ανάκτησης: 12-01-2018

<http://www.avgi.gr/article/5956843/neo-programma-spoudon-gia-ta-thriskeutika-proteinetai-ston-upourgo-paideias>

Ηρακλής Ρεράκης. Νέο πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά και Οδηγός Εκπαιδευτικού-Υπόμνημα προς την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος. Ημερομηνία ανάκτησης: 12-01-2018
<http://www.alopsis.gr/alopsis/Rerakhs.pdf>

«Ιερός» πόλεμος κυβέρνησης και εκκλησίας για το μάθημα των θρησκευτικών. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018
http://www.huffingtonpost.gr/2016/09/20/koinonia-politiki_n_12099446.html

Ξένια Κουναλάκη. Γιατί χρειάζονται τα Θρησκευτικά. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018
<http://www.kathimerini.gr/833077/opinion/epikairothta/politikh/den-xreiazontai-ta-8rhskeytika>

Απόστολος Λακάσας. Η διελκυστίνδα για τα Θρησκευτικά. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018
<http://www.kathimerini.gr/875929/opinion/epikairothta/politikh/h-dielkystinda-gia-ta-8rhskeytika>

Η απάντηση των εμπειρογνομόνων που εκπόνησαν το πρόγραμμα σπουδών για τα Θρησκευτικά. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018
<http://www.elftherostypos.gr/ellada/41039-ayth-einai-h-apanthsh-tvn-empierognvomonon-poy-ekponhsan-to-programma-spoydon-sta-thriskeutika/>

Σταύρος Γιαγκάζογλου. Απροϋπόθετες απαλλαγές στα θρησκευτικά. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018
<http://frear.gr/?p=10888>

Αφιέρωμα του Αντίβαρου: Τα Θρησκευτικά ως σχολικό μάθημα. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018
<http://www.antibaro.gr/article/16033>

Ηρακλής Ρεράκης. Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά και η ευθύνη της Εκκλησίας. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018

<http://blogs.auth.gr/moschosghttp://ikivotos.gr/post/3588/to-neo-programma-spoydwn-sta-thrshskeytika-kai-h-eythynh-ths-ekklhsias>

Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου. Εισήγηση μητροπολίτη Ναυπάκτου- 12/1/2016. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018

<http://orthodoxia.info/news/%CE%B7%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%AE%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B7%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CF%85%CF%80%CE%AC%CE%BA%CF%84%CE%BF%CF%85/>

Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας. Τη συνέχιση του διαλόγου για τα Θρησκευτικά αποφάσισε η Ιεραρχία-27-6-2017. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018

<http://www.newsbomb.gr/ellada/ekklhsia/story/802930/iera-synodos-ti-synexisi-toy-dialogoy-gia-ta-thriskeytika-apofasise-i-ierarxia#ixzz5D1S6UagQ>

CNN Greece. Έρευνα: Τι πιστεύουν οι πολίτες για το μάθημα των Θρησκευτικών- 9/10/2016. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018

<http://www.cnn.gr/news/ellada/story/49571/ereyna-ti-pisteyoyn-oi-polites-gia-to-mathima-ton-thriskeytikon>

Σταύρος Γιαγκάζογλου. Αυτό θα είναι το νέο μάθημα των Θρησκευτικών - Όλες οι αλλαγές- 3/9/2016. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018

<http://www.alfavita.gr/arhron/ekpaideysi/aytes-einai-oi-allages-sto-mathima-ton-thriskeytikon#ixzz5EuZsFDNJ>

Αντιδράσεις για το μάθημα των Θρησκευτικών -Γονείς επιστρέφουν βιβλία-28/9/2017. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018

<http://www.aftodioikisi.gr/koinonia/antidraseis-gia-mathima-ton-thriskeytikon-goneis-epistrefoun-vivlia/>

Διαλεκτή Αγγελή. Οι ριζικές αλλαγές στα Θρησκευτικά που εισάγονται από φέτος-16/9/2016. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018

<http://www.efsyn.gr/arthro/oi-rizikes-allages-sta-thriskeytika-poy-eisagontai-apo-fetos>

Διαλεκτή Αγγελή. Το νέο μάθημα των Θρησκευτικών ήρθε για να μείνει-27/6/2016. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018

<http://www.efsyn.gr/arthro/neo-mathima-ton-thriskeytikon-irthe-gia-na-meinei>

Ξεσηκώνονται οι γονείς και στην Αχαΐα για το βιβλίο των Θρησκευτικών της Δ' Δημοτικού - Στην Αιγιάλεια η πρώτη αίτηση απαλλαγής μαθητού - Ισχυρό κίνημα για την απόσυρση του βιβλίου και στη δυτική Αχαΐα-24/9/2017. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018

<http://tempo24.news/eidisi/145594/xesikonontai-oi-goneis-kai-stin-ahaia-gia-to-vivlio-ton-thriskeytikon-tis-d-dimotikoy>

Άγγελος Ρούσσος. Σεισμός με τα νέα Θρησκευτικά. Ομοβροντία αντιδράσεων από Χριστιανούς γονείς ενάντια στο τραγικό βιβλίο με Βούδες, Ινδιάνους και Ισλαμιστές – Τι λέει το υπουργείο Παιδείας και γιατί δεν ανησυχεί προς το παρόν-23/9/2017. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018

<https://www.pentapostagma.gr/2017/09/%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%B1-%CE%BD%CE%AD%CE%B1-%CE%B8%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%B2CF%81%CE%BF%CE%BD.html>

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού – Γυμνασίου. Αναλυτικό Πρόγραμμα του μαθήματος των Θρησκευτικών των Α', Β', Γ' τάξεων του Ενιαίου Λυκείου 1998. Ημερομηνία ανάκτησης: 14-01-2018.

http://www.pischools.gr/progr_spoudon_1899_1999/1998_406.pdf 25

Χρήστος Κτενάς. Έρευνα: Θρησκεία και Ευρώπη, οι μεγάλες αντιθέσεις. Ειδικό ευρωβαρόμετρο για το ποσοστό θρησκευτικής πίστης των Ευρωπαίων. Ημερομηνία ανάκτησης: 15-01-2018.

<http://ikivotos.gr/post/229/ereyna-thrhskeia-kai-eyrwph-oi-megales-antitheseis>)

Εμμανουήλ Περσέλης. Πολιτισμική ετερότητα και σχολική θρησκευτική αγωγή στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Ελλάδα-10/01/2011. Ημερομηνία ανάκτησης: 15-01-2018.
http://www.kairosnet.gr/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=94:oitimi-kh-etepohta--xoikh--ah-thn-eyph-kai-iiaitpa-thn-eaa&catid=17:2010-12-13-21-45-22&Itemid=22)

Σταύρος Γιαγκάζογλου. Δυνατότητες και προοπτικές των νέων Προγραμμάτων Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού Γυμνασίου και Λυκείου.
<http://blogs.auth.gr/moschosg/2016/02/23/>.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Alberts Wanda, *Integrative Religious Education in Europe- A study of religious approach, 2007, Context*

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01416200.2010.498621>

Meyer, H. (1988). *Unterrichtsmethoden. I: Theorieband. 2. Auflage. Frankfurt am Main: Scriptor Verlag*

Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen (2011), *lernlehrplan fuer die sekundarstufe in Nordrhein-Westfalen. Orthodoxe Religionslehre.*

http://www.schulentwicklung.nrw.de/lehrplaene/upload/klp_SI/Orthodoxe_Religionslehre/KLP_SI_Orthodoxe_Religionslehre_-_Endfassung.pdf

Moran, G., *Partners: Religious and Moral Education*

<http://www.nyu.edu/classes/gmoran/PARTNERS.pdf> 29/6/2017

Pepin, 2009, *Teaching about Religions in European School Systems, Policy issues and trends*, Network of European Foundations.

Recommendation 1720/2005, Education and Religion, Council of Europe

Schreiner, P., (2013) *Religious Education in the European Context.*

<http://herj.lib.unideb.hu/file/3/55d2e539146dd/szerzo/eredeti>

Scheiner, P. *Towards a European Oriented Religious Education''*. In Heimbrock, H.-G. & Sheilke, C. & Scheiner, P (eds.). *Towards Religious Competence. Diversity as a Challenge for Education in Europe* Schriften aus dem Comenius-Institut, Münster:Lit 2001.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Βαϊραμίδου - Δημοπούλου (2001). *Η αξιολόγηση της σχολικής επίδοσης του μαθητή ως προϋπόθεση για τη διερεύνηση της σχέσης του ρόλου του εκπαιδευτικού με το μάθημα των Θρησκευτικών. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 104, 113.*

Βασιλείου Χ. Κωνσταντίνος, *Η διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης- Γαλλία & Φιλανδία, Διπλωματική Εργασία (Δ.Ε.) <http://ikee.lib.auth.gr/record/114279>.*

Βασιλόπουλος, Κ. Χ.(1991) *Διδακτική των θρησκευτικών στη Μέση Εκπαίδευση, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη*

Βενιζέλου, Ε.(2000). *Οι σχέσεις κράτους και Εκκλησίας, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής*

Γιαννουλάτος, Α.(2005). *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία, Αθήνα: Ακρίτας*

Γαϊτενίδης, Γ. (1996). *Το μάθημα των θρησκευτικών στο δημοτικό σχολείο κατά την πενήκονταετία 1932 – 1982. Διδακτορική διατριβή. Θεολογική Σχολή Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.*

Δεληκωνσταντής, Κ. (2009). *Η σχολική θρησκευτική αγωγή, μεταξύ παιδαγωγικής και θεολογίας. Αθήνα: Έννοια*

Ζαμπέτα, Ε.(2003). *Σχολείο και θρησκεία. Αθήνα: Θεμέλιο*

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2016). *Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού - Γυμνασίου. ΦΕΚ Β 2920 - 13.09.2016.*

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2016). *Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Λυκείου. ΦΕΚ Β 2906 - 13.09.2016.*

Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση. Σύνδεσμος ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.*

- Καραμούζης, Π. & Αθανασιάδης, Η. (2011). *Θρησκεία, Εκπαίδευση, Μετανεωτερικότητα. Η θρησκευτική Αγωγή στο σύγχρονο σχολείο*. Αθήνα: Κριτική.
- Καραμούζης Π., (2012). *Πολιτισμός και διαθρησκευτική αγωγή*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Καραμούζης, Π.(2015). *Η κοινωνιολογία της Θρησκείας Μεταξύ Εκπαίδευσης και Κοινωνίας*, ηλεκτρονικό βιβλίο, αναρτημένο στο [www. Kallipos.gr](http://www.Kallipos.gr)
- Κογκούλης, Ι. Β. (1985). *Το μάθημα των θρησκευτικών στη Μέση εκπαίδευση (1833-1932): Συμβολή στην ιστορία της Νεοελληνικής εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Κογκούλης, Ι. Β. (1993). *Το μάθημα των θρησκευτικών στη Μέση εκπαίδευση κατά την πεντηκονταετία 1932-1982: (ιστορικοπαιδαγωγική προσέγγιση και συμβολή στην ιστορία της Νεοελληνικής εκπαίδευσης)* (2η έκδ.). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Κοκκίνης, Σ. (1998). *Το περιεχόμενο του μαθήματος των θρησκευτικών και ο μαθητής του δημοτικού σχολείου κατά την περίοδο 1833-1932: συμβολή στην ιστορία της εκπαίδευσης*. Διδακτορική διατριβή. Θεολογική Σχολή Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
- Κομνηνού, Ι. (2014). *Η ευρωπαϊκή διάσταση της σχολικής θρησκευτικής αγωγής*. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.
- Κόπτσης, Α.(2004) *Το Μάθημα των Θρησκευτικών στο σύγχρονο Δημοτικό Σχολείο*, Αθήνα: Γρηγόρης
- Μπέγζος, Μ. (2006). *Εισαγωγή στη θρησκευτολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Νικηφορίδου, Ε.(2017). *Αναλυτικά Προγράμματα: Οι αντιλήψεις των Υποψηφίων Εκπαιδευτικών για τη Μορφωτική Αξία του Μαθήματος των Θρησκευτικών*, Πτυχιακή Εργασία
- Παπούλια, Γ.Μ.(2017). *Η πρόβλεψη του μέλλοντος της διδασκαλίας των θρησκευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση μέσω της μεθόδου Delphi*, Διπλωματική Εργασία
- Περσελής Π. Ε. (1994) *Χριστιανική Αγωγή και Σύγχρονος Κόσμος*, Αθήνα: Αρμός
- Περσελής, Π.Ε. (2011). *Εξουσία και θρησκευτική αγωγή στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: ιστορική και παιδαγωγική θεώρηση του ρόλου της εκκλησίας, του κράτους και της διανόησης στη διαμόρφωση της σχολικής θρησκευτικής αγωγής*. Αθήνα: Γρηγόρης
- Πουρκός, Μ. & Δαφέρμος, Μ. (Επιμ.) (2010α). *Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες: Επιστημολογικά, Μεθοδολογικά και Ηθικά Ζητήματα*. Αθήνα: Τόπος
- Ρεράκης, Η. (2010). *Κοινωνική ένταξη και θρησκευτική αγωγή του μαθητή στο ελληνικό σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Πουρνάρας

Σοφός Α., *Η Διδασκαλία ως φαινόμενο χωροχρονικής αποπλαισίωσης και ο ρόλος των νέων και ψηφιακών Μέσων για το σχεδιασμό της*

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/9817>

Τάρη, Ε. (2015). *Θρησκευτικό μάθημα-Παιδαγωγικό πλαίσιο και νομικές προϋποθέσεις*. Θεσσαλονίκη: Φυλάτος

Φ.Ε.Κ. Τεύχος Β΄ 2104/ 19.6.2017 Πρόγραμμα Σπουδών του Μαθήματος των Θρησκευτικών στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο

Φ.Ε.Κ. Τεύχος Β΄ 2105/ 19.6.2017 Πρόγραμμα Σπουδών του Μαθήματος των Θρησκευτικών στο Γενικού και Επαγγελματικού Λυκείου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ενδεικτικές αναρτήσεις με απόψεις της Εκκλησίας

www.pemptousia.gr/2012/08/odigos-pros-tin-panthriskia-to-neo-pro/

ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ

Εκδόσεις IMMB pemptousia.fm pemptousia.tv Βιβλιοθήκη

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΑΓΙΟΡΕΠΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΨΑΛΤΙΚΗ ΠΥΛΗ NEWSLETTER ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Αρθρα / Θρησκευτική ζωή / Ομιλίες
Γέροντας Γεώργιος Καψάνης, Προηγούμενος Ι.Μ. Οσίου Γρηγορίου († 2014)

Οδηγός προς την πανθηρσκεία το νέο πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα των θρησκευτικών

2 Αυγούστου 2012

Η πολιτική εφαρμογή του νέου Προγράμματος Σπουδών για το μάθημα των θρησκευτικών κατά το σχολικό έτος 2011-2012 δημιουργεί δικαιολογημένα αντιδράσεις. Το νέο μάθημα των θρησκευτικών δεν έχει πια Ορθόδοξο Χριστιανικό χαρακτήρα, δεν βοηθεί τους μαθητές να γνωρίσουν την Χριστιανική τους Πίστη, δεν οικοδομεί την θρησκευτική, την εθνική και την πολιτισμική ταυτότητα των ελληνοπαίδων.

Θεολόγοι και άλλοι επιστήμονες, που εκπροσωπούν θεολογικούς και εκπαιδευτικούς φορείς, αγωνιούν και διαμαρτύρονται επί δεκαετίες τόσο για την ενδεχόμενη κατάργηση του μαθήματος

Δημοφιλή

Αναισθησία και υπερευαίσθησία
Γέρων Αιμιλιανός: «Πάνω σ' αυτά τα μικρά πράγματα παίζεται η ζωή μας»
Περί οργής και θυμού
Ο γερω-Ιωσήφ διώχνει τον πειρασμό!
Ο Νεομάρτυς άγιος Αργύριος ο Επανωμίτης

Φωτοθήκη

Του Κόσμου τα Γυρίσματα – Ανατολή Αγιάς, το Μοναστήρι της Λάρισσας, Ιερά Μονή Τ. Προδρόμου
14 Μαΐου 2018

<http://www.pemptousia.gr/2012/08/odigos-pros-tin-panthriskia-to-neo-pro/>

orthodoxia.info/news/η-εισηγηση-του-μητροπολιτη-ναυπακτου/

ORTHODOXIA INFO

ΑΡΧΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΚΟΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ WEBTV ΕΠΙΟΡΙΑΚΑ ΦΩΤΟΡΕΠΟΡΤΑΖ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αρθρογραφία Ελλάδα

Η εισήγηση του μητροπολίτη Ναυπάκτου για το μάθημα των Θρησκευτικών

Κείμενο: Ιερόθεος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου © 12/01/2016 * 23:34

ΜΟΙΡΑΣΤΕΙΤΕ

Το μάθημα των Θρησκευτικών στην Μέση Εκπαίδευση
Εισήγηση-Πρόταση
του Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιεροθέου
ενώπιον της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος
και των εκπροσώπων των Θεολογικών Σχολών και των Συλλόγων Θεολόγων
(12 Ιανουαρίου 2016)

Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας έφτασε στο Άγιον Όρος

Κείμενο: Σπύρος Παπαγεωργίου
© 14/05/2018 * 18:16

<http://orthodoxia.info/news/%CE%B7%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%AE%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B7%CF%84%CF%1%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CF%85%CF%80%CE%AC%CE%BA%CF%84%CE%BF%CF%85/>

www.dogma.gr/dialogos/eisigisi-tou-archiepiskopou-stin-ektakti-ierarchia-gia-ta-thriskeftika/65590/

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΙΕΡΟΝΥΜΟΣ ΔΙΑΡΚΗΣ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΠΑΪΣΙΟΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ

ΑΡΧΙΚΗ ΔΙΑΛΟΓΟΣ **Η ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΤΗΝ ΕΚΤΑΚΤΗ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ**

Η Εισήγηση του Αρχιεπισκόπου στην Έκτακτη Ιεραρχία για τα Θρησκευτικά

Από Dogma | 27 Ιουνίου 2017 | 10:59

ΡΟΗ ΕΙΔΗΣΕΩΝ Όλες οι ειδήσεις ▶

- ΕΛΛΑΔΑ | 14/05/2018 | 20:05
Τελετή λήξεως Κατηχητικών στη Μητρόπολη Σερρών
- ΕΛΛΑΔΑ | 14/05/2018 | 17:25
Στη Σίκινο ιερούργησε ο Σύρου Δωρόθεος Β΄
- ΕΛΛΑΔΑ | 14/05/2018 | 17:12
Κυριακή του Τυφλού στην Αγία Τριάδα Μακρακώμης
- ΕΛΛΑΔΑ | 14/05/2018 | 17:03
Ο Χαλκίδος Χρυσόστομος στη γιορτή κατηχητικών

Ολόκληρη η Εισήγηση του Αρχιεπισκόπου στην Έκτακτη Ιεραρχία για τα Θρησκευτικά:

<http://www.dogma.gr/dialogos/eisigisi-tou-archiepiskopou-stin-ektakti-ierarchia-gia-ta-thriskeftika/65590/>

«Ιερός» πόλεμος κυβέρνησης και εκκλησίας για το μάθημα των θρησκευτικών

20/09/2016 10:18 EEST | Updated 20/09/2016 11:03 EEST

Newsroom
HuffPost Greece

SPONSORED POST

Άσε το παιδί σου να χαρεί την άνοιξη

Εγγραφείτε και ακολουθήστε ΚΟΙΝΩΝΙΑ

https://www.huffingtonpost.gr/2016/09/20/koinonia-politiki_n_12099446.html

Ιερά Σύνοδος Τη συνέχιση...
 www.newsbomb.gr/ellada/ekklhsia/story/802930/iera-synodos-ti-synexisi-toy-dialogoy-gia-ta-thriskeytika-apofasise-i-ierarxia

Share Tweet e-mail

Να συνεχιστεί ο διάλογος για το μάθημα των Θρησκευτικών και να ελεγχθούν τα βιβλία πριν από την έκδοσή τους, αποφάσισε την Τρίτη (27/6) κατά την έκτακτη συνεδρίασή της η Ιεραρχία της Εκκλησίας της Ελλάδος, όπως ανακοινώθηκε επισήμως μετά το πέρας της.

Σύμφωνα με το ανακοινωθέν που εξεδόθη:

Κοιμήσεως για κακοσκεπή τεράστιων καταφυγίων
 ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ πριν από: 6'
 Σπυρίδων 2: Μελίνα: «Ήθελα να φύγω από τους Μαχητές. Παρακάλεσα τον Κρητικό να με πάρει μαζί του»
 MEN'S GUIDE πριν από: 6'
 Αυτά είναι τα 5 γυναικεία επαγγέλματα που «ανάβουν» τους Άντρες!
 ΕΛΛΑΔΑ πριν από: 8'
 Σπάνιο θέαμα στην Αργολίδα: Θαλάσσιες γελώνες το κάνουν μέσα στη θάλασσα! (video)
 MEN'S GUIDE πριν από: 17'
 Τα 5 μηνύματα που ΚΑΜΙΑ γυναίκα δεν θέλει να βλέπει στο Facebook!

ΟΛΕΣ ΟΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Παιδική μπλούζα
 Παθική μπλούζα σε ποιότητα jersey βαμβάκι lycra.
 €7.40
 Παιδική μπλούζα

<http://www.newsbomb.gr/ellada/ekklhsia/story/802930/iera-synodos-ti-synexisi-toy-dialogoy-gia-ta-thriskeytika-apofasise-i-ierarxia>

ΔΕΥΤΕΡΑ, 11.06.2018

ΔΟΓΜΑ
 ΠΡΑΚΤΟΡΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

ΕΛΛΑΔΑ | ΚΟΣΜΟΣ | ΗΜΕΡΟΔΡΟΜ

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΙΕΡΟΝΥΜΟΣ - ΔΙΑΡΚΗΣ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ - ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΠΑΙΣΙΟΣ

ΑΡΧΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΝΑ ΤΥΠΩΘΟΥΝ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Συνεχίζεται ο διάλογος για το μάθημα των Θρησκευτικών μέχρι να τυπωθούν τα βιβλία

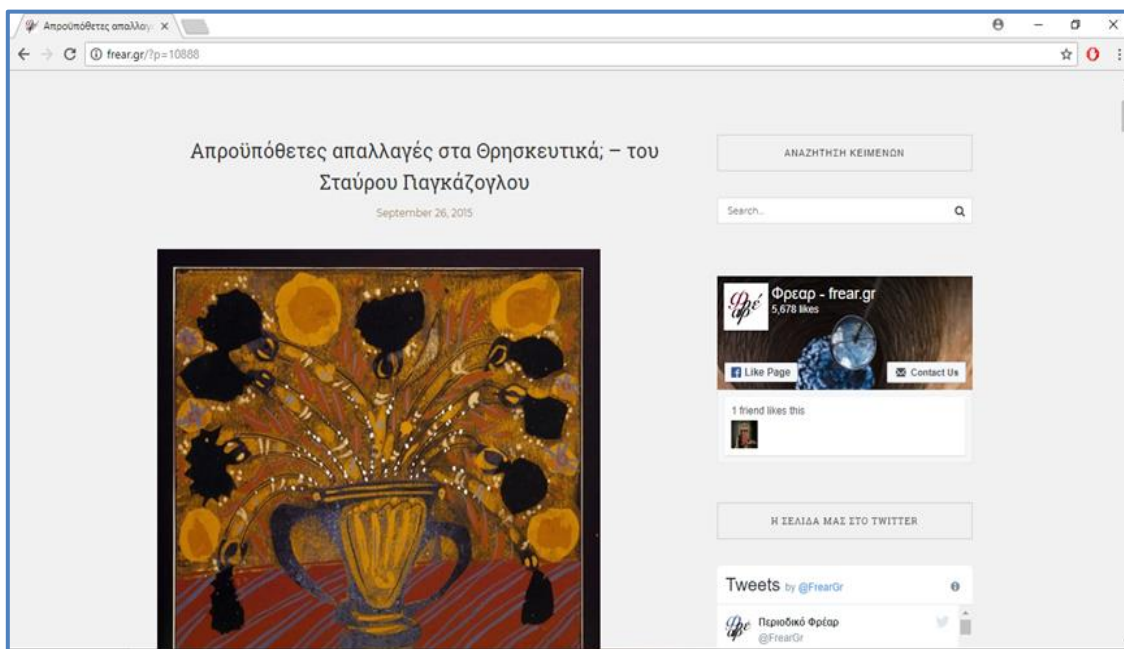
Από Dogma | 27 Ιουνίου 2017 15:39

Την συνέχιση του διαλόγου υπό της ίδιας Επιτροπής διά την παρακολούθηση του υλικού των νέων βιβλίων του μαθήματος των Θρησκευτικών πριν αυτά τυπωθούν αποφάσισε σήμερα η Ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος.

<http://www.dogma.gr/ellada/synechizetai-o-dialogos-gia-mathima-ton-thriskeftikon-mechri-na-typothoun-ta-vivlia/65646/>

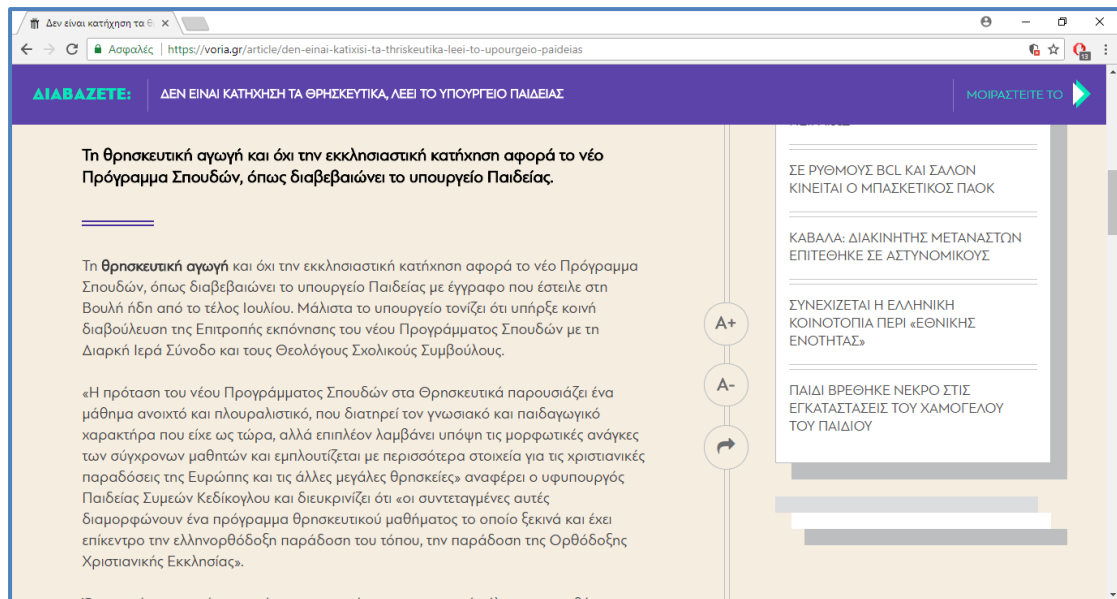
Ενδεικτικές αναρτήσεις με απόψεις της Πολιτείας

<http://frear.gr/?p=10888>

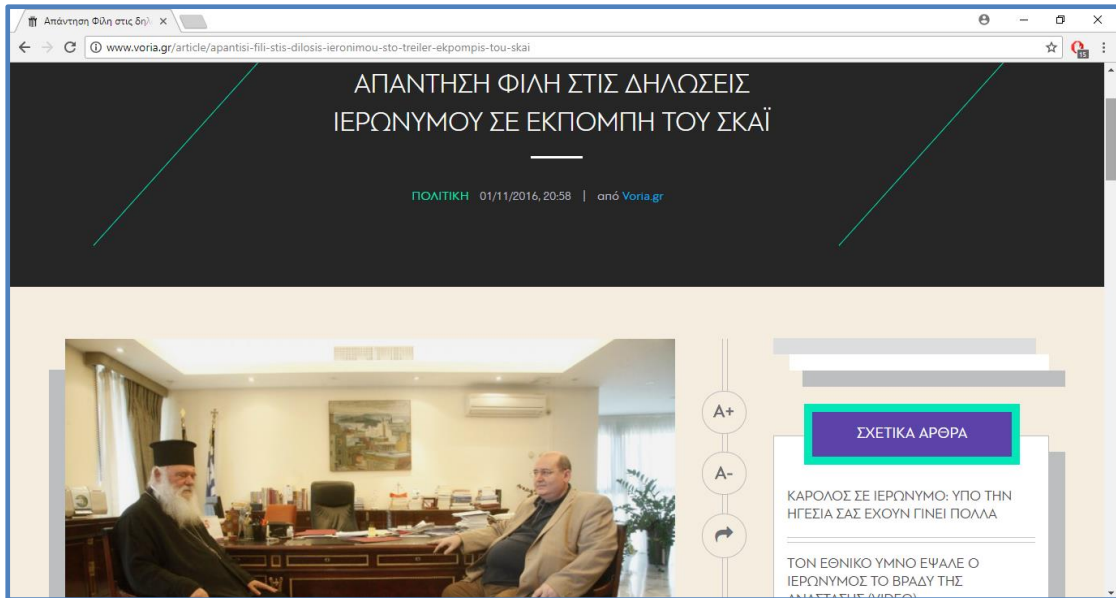
<https://www.eleftherostypos.gr/ellada/41039-ayth-einai-h-apanthsh-tvn-empierognvomonon-poy-ekponhsan-to-programma-spoydon-sta-thriskeutika/>

<https://voria.gr/article/den-einai-katixisi-ta-thriskeutika-leei-to-upourgeio-paideias>

<https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/578940/to-neo-programma-afora-ti-thriskeutiki-agogi-kai-ohi-tin-ekklisiastiki-katihisi>

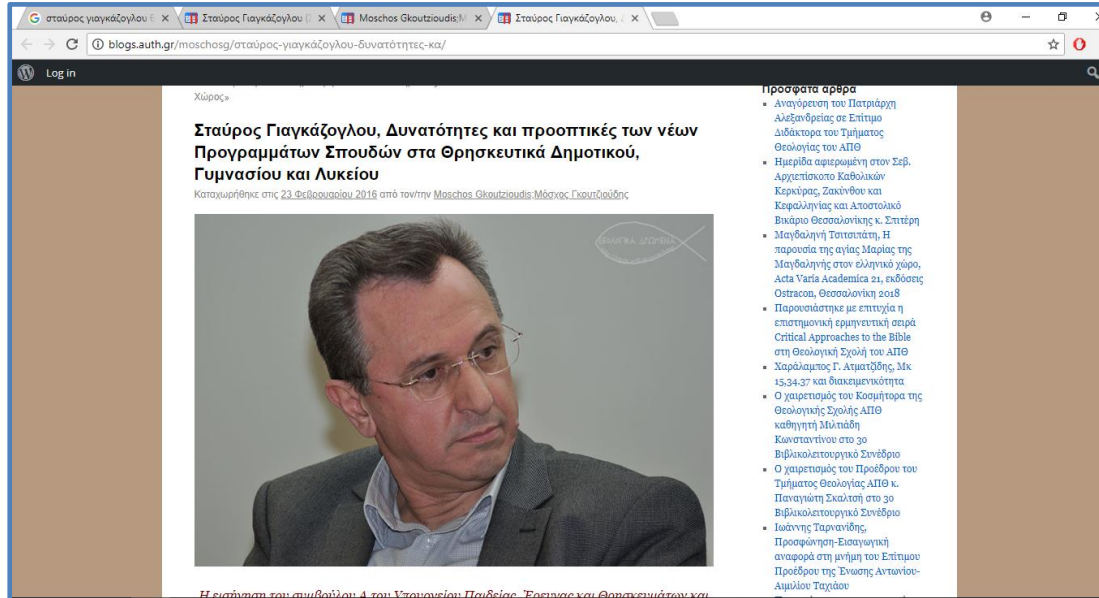
<http://www.voria.gr/article/apantisi-fili-stis-dilosis-ieronimou-sto-treiler-ekpompis-tou-skai>

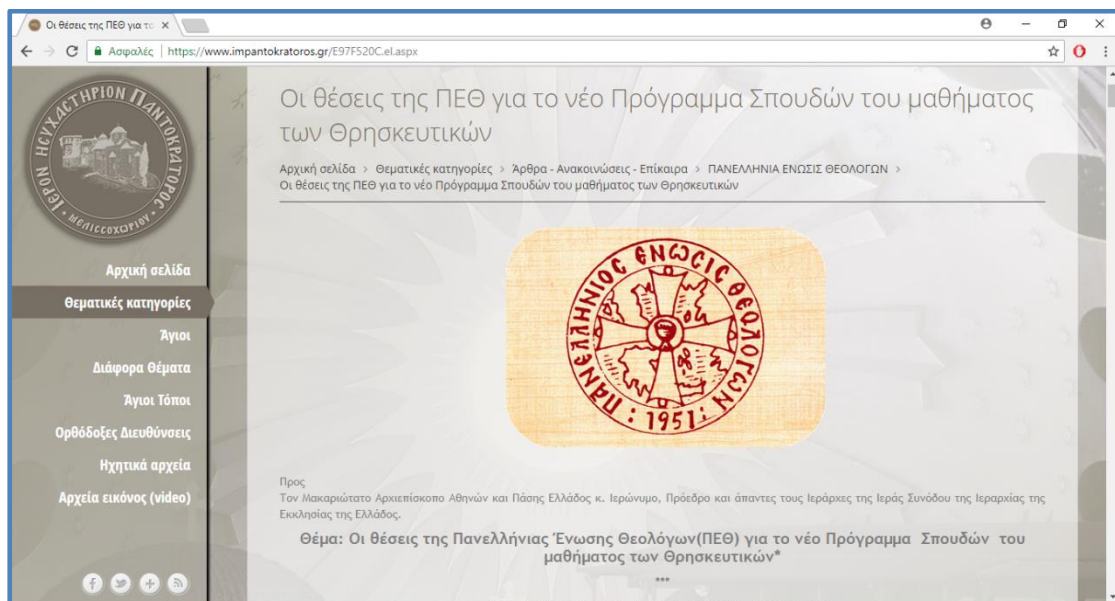
<http://www.alfavita.gr/arhron/ekpaideysi/aytes-einai-oi-allages-sto-mathima-ton-thriskeytikon#ixzz5EuzsFDNJ>

Ενδεικτικές αναρτήσεις με απόψεις της Επιστημονικής Κοινότητας/ΠΕΘ

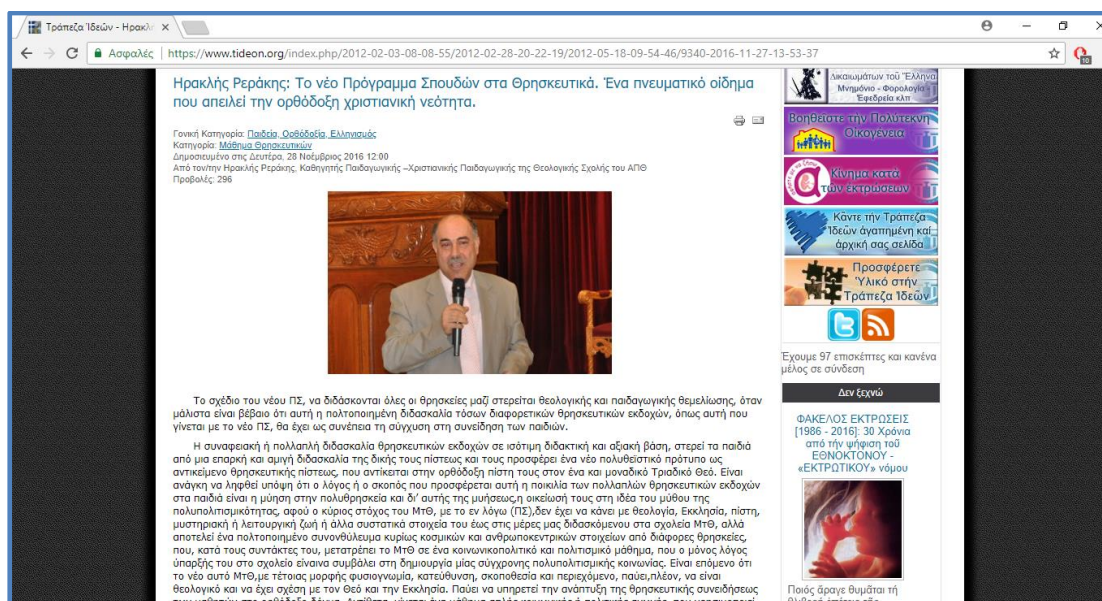
<http://blogs.auth.gr/moschosg/%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%8D%CF%81%CE%BF%CF%82%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CE%AC%CE%B6%CE%BF%CE%B3%CE%BB%CE%BF%CF%85%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1/>

<https://www.impantokratoros.gr/E97F520C.el.aspx>

<http://www.dogma.gr/ellada/tin-paremvasi-tis-isi-gia-tin-aposyrsi-tou-neou-programmatos-ton-thriskeftikon-zita-i-p-e-th/9160/>

<https://www.tideon.org/index.php/2012-02-03-08-08-55/2012-02-28-20-22-19/2012-05-18-09-54-46/9340-2016-11-27-13-53-37>

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ

Εκδόσεις IMMB **pempto**

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΑΓΙΟΡΕΠΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΨΑΛΤΙΚΗ Π

Analogia The Pemptousia Journal for Theological Studies **volum**
St Grego Palamas,

f Θρησκεία / Θρησκευτική Εκπαίδευση
Κωνσταντίνος Νικολαΐδης, Εκπαιδευτικός

g Η θρησκευτική αγωγή στο σύγχρονο μαθησιακό περιβάλλον

24 Ιανουαρίου 2016

[Προηγούμενη Δημοσίευση: <http://bitly.com/1WbzaRm>]

1.4. Η θρησκευτική αγωγή σε ένα σύγχρονο και ευέλικτο μαθησιακό περιβάλλον, όπου γίνεται σεβαστή κάθε θρησκευτική και πολιτισμική πολυφωνία και ετερότητα και πραγματοποιείται ο δημιουργικός διάλογος μεταξύ των μαθητών

Στη σύγχρονη εποχή της πολυπολιτισμικότητας και της πολυθρησκευτικής πραγματικότητας, το σχολείο καλείται να γεφυρώσει και να διευκολύνει τη συνάντηση γηγενών και αλλοδαπών

<http://www.pemptousia.gr/2016/01/i-thriskeftiki-agogi-sto-sigchro-mathisiako-perivallon/>

ΚΙΒΩΤΟΣ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

ΑΡΧΙΚΗ ΕΝΩΤΗΤΕΙ

Κιβωτός της Ορθοδοξίας / Επικαιρότητα

Καλλιεργείται μια αλλόκοτη πολυθρησκευτικότητα διαπιστώνει καθηγητής του Αριστοτελείου

Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά και η ευθύνη της Εκκλησίας

Τετάρτη, 19 Οκτωβρίου 2016, 15:56

<http://ikivotos.gr/post/3588/to-neo-programma-spydwn-sta-thrshskeytika-kai-h-eythynh-ths-ekklhsias>

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ – ΝΑ ΑΠΑΛΛΑΓΟΥΜΕ ΑΛΛΑ ΑΠΟ ΤΙ ΑΚΡΙΒΩΣ;

Βασίλης Ευδόξος,
Φιλόσοφος –
Εκπαιδευτικός

Η διαμάχη για την απαλλαγή από τα θρησκευτικά άνοιξε διάφορα ζητήματα που η ελληνική κοινωνία οφείλει πλέον να τα συζητήσει ανοικτά και χωρίς τον διαστρεβλωτικό φακό ιδεολογικών προκαταλήψεων, άλλοτε «συντηρητικών» κι άλλοτε «προοδευτικών». Χρειάζεται το μάθημα των θρησκευτικών; Τι συμβαίνει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες; Να αλλάξει το μάθημα, προς ποια κατεύθυνση; Απαλλαγή, με προϋποθέσεις ή άνευ;

Χρειάζεται το μάθημα των θρησκευτικών;

ΠΡΟΣΦΑΤΑ

1 ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ: ΠΩΣ ΝΑ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΕΤΕ ΤΟ ΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΣΤΡΕΣ

2 Η ΑΤΖΕΝΤΑ ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΣΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

<http://360pedia.gr/thriskeftika-na-apallagoume-alla-apo-ti-akribws/>

Η ΑΥΓΗ Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ 11 Ιουν 2018 ΡΟΗ ΣΙΑΜΟΣΕΩΝ >

Πολιτική Κοινωνία Οικονομία Διεθνή Πολιτισμός Περιβάλλον Ένθετα

ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΠΑΙΔΕΙΑ-ΕΡΕΥΝΑ

Κοινωνία > Παιδεία-Ερευνα

Νέο πρόγραμμα σπουδών για τα Θρησκευτικά προτείνεται στον υπουργό Παιδείας

Share Tweet

ΕΝΤΥΠΗ ΕΚΔΟΣΗ / Κωσταπούλου Μίνα

Δημοσίευση: 21 Οκτωβρίου 2015 18:00

<http://www.avgi.gr/article/5956843/neo-programma-spoudon-gia-ta-thriskeutika-proteinetai-ston-upourgo-paideias>

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΗΡΑΚΛΗΣ ΡΕΡΑΚΗΣ
ΚΛΗΡΗΓΗΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ – ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

T H Λ. – F A X : 2310 997113 KIN. 6936977074

E M A I L : irerakis@past.auth.gr

Θεσσαλονίκη, 04 Ιουλίου 2012

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΡΟΣ:

Ιερά Σύνοδο Εκκλησίας της Ελλάδος

ΘΕΜΑ:

Νέο πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά και Οδηγός Εκπαιδευτικού

ΚΟΙΝ.:

<http://www.alopsis.gr/alopsis/Rerakhs.pdf>

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΚΑΙΡΟΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΑΡΧΙΚΗ Ο ΚΑΙΡΟΣ ΕΙΣΗΧΕΙ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΓΘΕ
GJRE

Ελληνική περιοδική έκδοση για τη Θρησκευτική Εκπαίδευση
Greek Journal of Religious Education

Το περιοδικό ΕΓΘΕ (Ελληνική Έκδοση για τη Θρησκευτική Εκπαίδευση) / GJRE (Greek Journal of Religious Education) είναι μία διεθνής επιστημονική περιοδική έκδοση με αμελόλητη (peer-reviewed) που έχει έδρα στην Ελλάδα και ανήκει στον Πανελλήνιο Θεολογικό Σύνδεσμο «ΚΑΙΡΟΣ» για την αναβάθμιση της θρησκευτικής εκπαίδευσης. Δημοσιεύει άρθρα στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα σχετικά με την θρησκευτική Εκπαίδευση, την Παιδαγωγική και τη Θεολογία.

περισσότερα...

- Εκτύπωση
- Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Π. ΠΕΡΕΛΛΗ

http://www.kairosnet.gr/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=94:oitimi-kh-etepotha--xoikh--ah-thn-eyph-kai-iiatepa-thn-eaa&catid=17:2010-12-13-21-45-22&Itemid=2

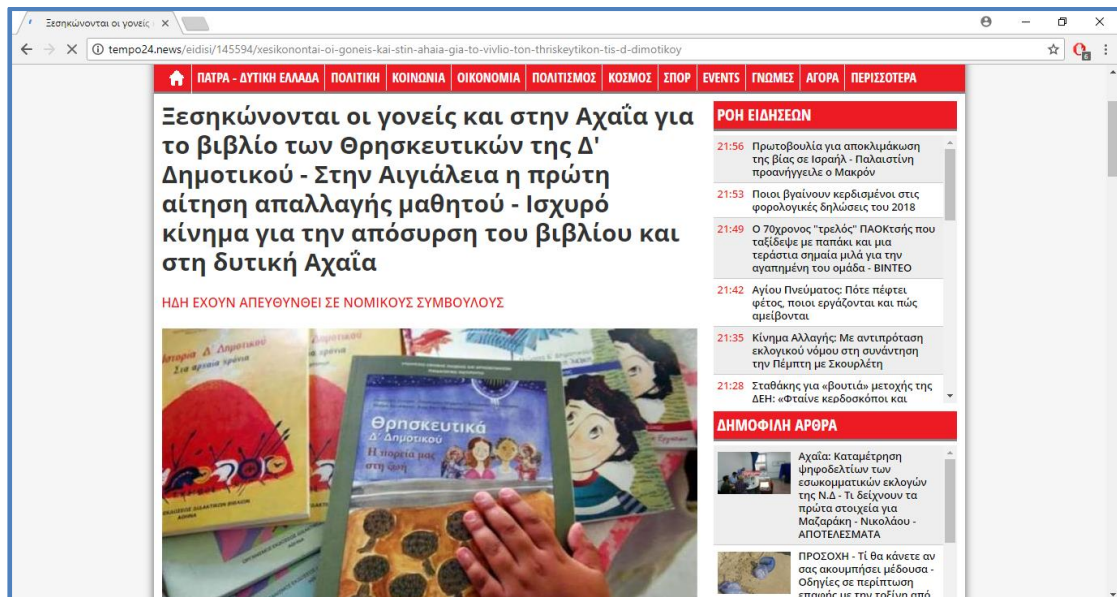
Ενδεικτικές αναρτήσεις με απόψεις της Κοινής γνώμης

The screenshot shows a web browser displaying the Kibotos website. The page title is "Ερευνα: Θρησκεία και Ευρώπη, οι μεγάλες αντιθέσεις". The main image is a classical painting depicting Jesus Christ surrounded by his disciples. To the right of the image, there is a yellow button that says "ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ". Below this, there are two sections: "Εκκλησία" with the text "Σίκινος: Κουρά μοναχής στην Ιερά Μονή Χρυσοπηγής, ύστερα από 200 χρόνια!" and "Αφιερώματα" with the text "Γράφει ο π. Αντώνιος Χρήστου: Τα Ιερά Άμφια και οι συμβολισμοί τους".

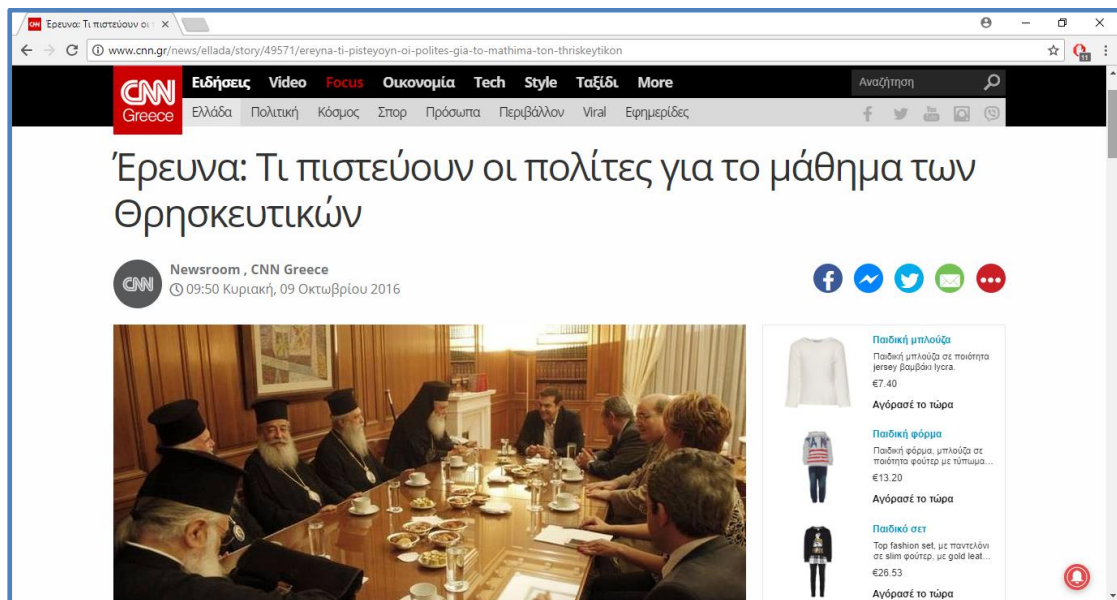
<http://ikivotos.gr/post/229/ereyna-thrhskεια-kai-eyrwph-oi-megales-antitheseis>

The screenshot shows a web browser displaying the Pentapostagma website. The article title is "Σεισμός με τα νέα Θρησκευτικά: Ομοβροντία αντιδράσεων από Χριστιανούς γονείς ενάντια στο τραγικό βιβλίο με Βούδες, Ινδιάνους και Ισλαμιστές - Τι λέει το υπουργείο Παιδείας και γιατί δεν ανησυχεί προς το παρόν". The article is dated "Δημοσίευση: 23 Σεπτεμβρίου 2017, 4:16 μμ". Below the text, there is a photograph of a classroom with blue desks and chairs, where a few students are visible.

<https://www.pentapostagma.gr/2017/09/%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%AD%CE%B1%CE%B8%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%B2%CF%81%CE%BF%CE%BD.html>

<http://tempo24.news/eidisi/145594/xesikonontai-oi-goneis-kai-stin-ahaia-gia-to-vivlio-ton-thriskeytikon-tis-d-dimotikoy>

<http://www.cnn.gr/news/ellada/story/49571/ereyna-ti-pisteyoyn-oi-polites-gia-to-mathima-ton-thriskeytikon>

Αφιέρωμα του Αντίβαρου: Τα Θρησκευτικά ως σχολικό μάθημα.

Posted on : 21 October 2016

Αφιέρματα | Εκκλησία | Πρωτοβουλίες | Σχολικά εγχειρίδια

33

Κλήση για μελέτες και αρθρογραφία σχετικά με το ζήτημα του μαθήματος των Θρησκευτικών στο σχολείο.

Το Αντίβαρο ξεκινά ένα αφιέρωμα στα Θρησκευτικά.

Σύνδεση

- > Register
- > Log in
- > Entries RSS

Καθημερινή ενημέρωση

email:

Εγγραφή

Σχόλια | Μήνας | Εβδομάδα | Τώρα!

> Ελευθέριος οπ Ιπποτική Υπηρεσία στο Θεό και την Πατρίδα, του Ιβάν Ίλιυ

> Μarios Novakopoulos οπ Ιπποτική Υπηρεσία στο Θεό και την Πατρίδα, του Ιβάν Ίλιυ

<http://www.antibaro.gr/article/16033>

11 Ιανουαρίου 2015

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ
ΑΠΟΨΕΙΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ | ΑΠΟΨΕΙΣ | ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ | ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ | ΠΡΟΣΩΠΑ | ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ "Κ" | ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ | VIDEO | ΤΑΞΙΔΙΑ | ΕΑΣΙ

ΣΧΙΣΜΑ | ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ | ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΙΝΩΣΤΩΝ

ΕΞΕΝΙΑ ΚΟΥΝΑΛΑΚΗ

Δεν χρειάζονται τα Θρησκευτικά

ΕΠΙΣΤΗΜΗ 01.10.2015

Διαβάζοντας το χθεσινό άρθρο που γράφει μου, Τάκη Θεοδωρόπουλου, με τίτλο «Πατή χρειάζονται τα Θρησκευτικά», δεν μπόρεσα να κρύψω ένα χαμόγελο όταν έφτασα στη φράση: «Η προαιρετική διδασκαλία των Θρησκευτικών, με το επιμέλημα της αντιθεολογίας, μπορεί να τονώσει τις καρδιές της προαθρησκευτικής»

ΕΚΤΥΠΩΣΗ
ΑΙΔΕΗΣΕΙΣ
COMMENTS
MAIL

ΑΠΟΨΕΙΣ

<http://www.kathimerini.gr/833077/opinion/epikairothta/politikh/den-xreiazontai-ta-8rhskeytika>

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΛΑΚΑΣΑΣ

Η διελκυστίνδα για τα Θρησκευτικά

ΠΟΛΙΤΙΚΗ 22.09.2016

Θεωρίες εξισλαμισμού της Ελλάδας και υπονόμησης της ελληνικής ταυτότητας, είναι λίγα από όσα αστήριχτα λέγονται τις τελευταίες ημέρες με αφορμή τις αλλαγές που προωθεί ο υπουργός Παιδείας Νίκος Φίλης στο μάθημα των Θρησκευτικών και στις δύο βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Στην Ελλάδα, ο δημόσιος διάλογος για κρίσιμα ζητήματα της ταυτότητάς μας λειτουργεί με διαχωριστικές γραμμές και πολλά θολά σημεία. Η προ δεκαετίας, και άρα από ψύχραιμη απόσταση, θεώρηση της περιπέτειας του βιβλίου της Ιστορίας της Στ' Δημοτικού (με επικεφαλής τη μετέπειτα βουλευτή Μαρία Ρεπούση) προσφέρει ένα μέτρο για το επίπεδο –και κυρίως για το πόσο γόνιμος είναι– ενός διαλόγου σχετικού με ζητήματα ταυτότητας στην Ελλάδα. Το συμπέρασμα είναι αποκαρδιωτικό.

<http://www.kathimerini.gr/875929/opinion/epikairothta/politikh/h-dielkystinda-gia-ta-8rhskeytika>

Αντιδράσεις για το μάθημα των Θρησκευτικών -Γονείς επιστρέφουν βιβλία

28 Σεπτεμβρίου 2017 - 20:12

<http://www.aftodioikisi.gr/koinonia/antidraseis-gia-mathima-ton-thriskeftikon-goneis-epistrefoun-vivlia/>

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Οι ριζικές αλλαγές στα Θρησκευτικά που εισάγονται από φέτος

EUROKINISSI

16.09.2016, 11:00 | Ετικέτες: εκπαίδευση, υπουργείο Παιδείας, Νίκος Φίλης, θρησκείες, μαθητές, σχολεία, ΕΣΠΑ, λογοτεχνία, φιλοσοφία, πανεπιστήμιο

Συντάκτης: **Διαλεκτή Αγγελή**

<http://www.efsyn.gr/arthro/oi-rizikes-allages-sta-thriskeytika-poy-eisagontai-apo-fetos>